Hayati Develi

OSMANLI TÜRKÇESİ KILAVUZU 1

kutuphaneci - cizgiliforum

OSMANLI TÜRKÇESİ KILAVUZU

1

Doç. Dr. Hayati Develi (Uşak, 1962). Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi (1983). 1993 yılında *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar* (Türk Dil Kurumu, Ankara 1995) isimli teziyle doktor; 1998'de doçent oldu. Hâlen İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmakta olup *Azeri Türkçesi Lügati* (Erzurum 1983), *18. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risale-i Garibe* (Kitabevi 1998), *Ahmed Yesevi* (Şule, 1999), *Mimar Sinan ve Tezkiretülbünyân* (Koçbank 2002) yayımlanmış kitaplarıdır. Türk dili ve kültürüyle ilgili çeşitli makaleleri vardır.

http://hayatideveli.cjb.net

Hayati Develi

Osmanlı Türkçesi Kılavuzu

1

Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I / Hayati Develi

Kapak : Ramazan Erkut

Baskı : Eko Ofset

ISBN 975-7868-51-5

Beşinci basım : İstanbul 2003

© Hayati Develi

Bu eserin bütün yayın hakları saklıdır. Tamamen veya kısmen, herhangi bir yolla basılması, çoğaltılması, yayımlanması ve tercümesi yazılı izne bağlıdır.

İÇİNDEKİLER

	Önsöz	11-12
	Osmanlı Türkçesi Kılavuzu Hakkında	13-14
	Osmanlı Türkçesi	15-16
1. Ders	Alfabe	17-24
2. Ders	Harekeler. Bitişen ve bitişmeyen Harfler . Yazı çalışması	25-30
3. Ders	Harflerin Okunuşu	31-34
4. Ders	Türkçe Ünlülerin Yazılışı : /a/, /e/	35-42
5. Ders	Ünsüzlerin Özellikleri	43-46
6. Ders	Türkçe Ünlülerin Yazılışı : /o/, /ö/, /u/, /ü/	47-52
7. Ders	Kâf-I Farisî ve Genizsi /ñ/ Ünsüzleri	53-58
8. Ders	Türkçe Ünlülerin Yazılışı : /ı/, /i/	59-62
9. Ders	Türkçe Ünlülerin Yazılışı : Kelime İçinde /e/	63-66
10. Ders	Türkçe Zamirlerin Yazılışı. Eklerin Yazılışı. Türkçe Sayılar	67-70
11. Ders	Bildirme Eklerinin Yazılışı	71-74
12. Ders	Arapça Ve Farsça Ünlülerin Yazılışı. Şedde	75-80

13. Ders	Türkçede Ses Karşılığı Bulunmayan Harfler	81-84
14. Ders	Ayın ve Hemze	85-88
15. Ders	İsim Hâl Ekleri	89-92
16. Ders	İyelik Ekleri	93-96
17. Ders	Kapalı /e/nin Yazılışı	97-100
18. Ders	Görülen Geçmiş Zaman	101-104
19. Ders	Geniş Zaman	105-108
20. Ders	Türkçe Yapım Ekleri : +lık, +ci, +lı, +sız	109-112
21. Ders	Öğrenilen Geçmiş Zaman. Türkçe Yapım Ekleri : +ki, +ca, +cık	113-118
22. Ders	Şimdiki Zaman. Türkçe Yapım Ekleri: +cağız, +ıncı, -mak	119-126
23. Ders	Türkçe Yapım Ekleri : -ma, -ıcı. Zarf-Fiil Ekleri : -up, -ınca, -arak, -a. Sıfat-Fiil Ekleri : -an, -dık	127-132
24. Ders	Gelecek Zaman. Zarf-Fiil Ekleri : -dıkça, -alı, -madan, -iken	133-138
25. Ders	Dilek-Şart. Türkçe Edatlar : ile, için	139-144
26. Ders	İstek ve Emir	145-150
27. Ders	Gereklilik. –makta Şimdiki Zaman Eki	151-156
28. Ders	İmek Fiili ve Birleşik Çekimler: Hikâye, Rivayet, Şart	157-162
29. Ders	Türkçe Yapım Ekleri : +la-, +laş-, +lan-, -dır-, -ıl-	163-168
30. Ders	Arapça ve Farsça Kelimelerin Tanınması	169-174
31. Ders	Farsça Tamlamalar	175-182
32. Ders	Farsça İsim ve Sıfat Tamlamaları. Üç Kelimeden Oluşan Farsça Tamlamalar	183-188

33. Ders	Arapça Ay Adları. Takvimle İlgili Tabirler	189-194
34. Ders	Farsça Sıfat Tamlamalarında Uyum. Arapça Kelimelerde Cinsiyet ve İkilik (Tesniye) Kategorisi	195-202
35. Ders	Farsça ve Arapça Çokluk Ekleri	203-210
36. Ders	Metin Okuma ve Uygulama	211-216
37. Ders	Metin Okuma ve Uygulama	217-224
38. Ders	Metin Okuma ve Uygulama	225-229
	Dilbilgisi Dizini	231-232

Metinler

	Hasisin Tavuğu	89
A. Ulvî	Büyükanne	93
Nâzım Hikmet	Çanakkale Masalı	97
Ziya Gökalp	Kurt ile Ayı	99
Cahit Külebi	Hikâye	100
Yahya Kemal	Akıncı	101
Necip Fazıl	Mevsim Dönerken	104
	Kendi Düşen Ağlamaz	105
	Ay Dede	109
Peyami Safa	Sofanın Bana Söyledikleri	112
Yavuz B. Bakiler	Soru	116
Orhan Seyfi	Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi	117
Refik Halit	Gözyaşı	119
Faruk Nafiz	At	125
	Atasözleri (Durûb-ı emsâl)	126
Fuat Köprülü	Hoca'nın Okçuluğu	127
	Dede Korkut Dilinden	132
	Atasözleri (Durûb-ı emsâl)	132
Tarık Buğra	Oğlumuz	133
Yahya Kemal	1918	137
Behcet Necatigil	Solgun Bir Gül Dokununca	138
Namık Kemal	Gazel	139
Ahmet Haşim	Müslüman Saati	142
Hamdillah Subhi	Bursa'nın Geri Alınması	145
Nurullah Ataç	Kedi	149
Ahmet Haşim	Şafakta	150
Yahya Kemal	Endülüs'te Raks	151
Ahmet Hamdi	Ne İçindeyim Zamanın	154
Yunus Emre	Bir Nazarda Kalmayalım	155
Refik Halit	Bir Guguklu Saatin Azizliği	157
Recâizâde M. Ekrem	Güzelim	162
Refik Halit	Zincir	163
	Atasözleri (Durûb-ı emsâl)	168
Ahmet Hikmet	Nakiye Hala	169
Nâzım Hikmet	Gün Uzun Yollar Uzak	173
Şinasi	Münacat	175
Yahya Kemal	Çubuklu Gazeli	181
Mustafa Kemal	Nutuk'tan	183

Orhan Seyfi	Kitâbe-i Seng-i Mezâr	187
Ziya Paşa	Terkîb-i Bend'den	188
Mehmet Atâ	Bir Hatıra	189
Recâîzâde M. Ekrem	Tesdîs-i Beyt-i Yahyâ	193
Cenab Şehabeddin	Eytâm-ı Şühedâya	194
Akif Paşa	Mersiye	201
Halide Edip	Sultan Osman'ın Selâmı	203
Süleyman Nazif	İskân-ı Aşâir	210
Mustafa Kemal	Nutuk'tan	211
Cevdet Paşa	Tarih-i Cevdet'ten	213
	Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'den	214
Reşat Nuri	Kıyâs-ı Mukassem	217
Bakî	Gazel	223
Hayretî	Gazel	223
Necip Asım	Mesihî Divânı	225
Namık Kemal	Vatan Kasidesi	229

Ön söz

Türkler İslâm medeniyeti dairesine girdikten sonra zamanla alfabelerini de değiştirmişler ve Arap harflerini kullanmaya başlamışlardır. Bu önemli değişiklik, Türklerin Anadoluya yerleşip burada Türkçeyi edebiyat ve devlet dili olarak geliştirmeleriyle, bin yıllık devâsâ bir birikimi doğuracak sürecin de başlangıcı olmuştur. 1928'deki alfabe değişikliğine kadar devam eden bu dönemin semeresi binlerce cilt kitap, henüz tasnifi bile tamamlanamamış milyonlarca arşiv belgesi; camileri, müze duvarlarını süsleyen hüsnü hat eserleri; her biri Balkanlardan Afrikaya kadar yayılmış geniş bir coğrafyada silinmez bir mühür gibi duran kitabeler olarak önümüzdedir.

İnsan nasıl sağlam bir hafızayla sağlıklı bir ruh hâlinde bulunuyorsa, toplumlar da öylece geçmişlerini hatırladıkları, onları toplum yapan kültürel aktarım zincirlerini korudukları sürece sağlıklı olabilirler. Bugün hergün gelip geçtiği yol üzerindeki çeşme kitabesini, dedelerinin mezar taşını, yahut nasılsa elinde kalmış eski bir mektubu, kütüphaneler dolusu bilimsel ve edebî eseri okuyamayan başkaca bir toplum yoktur.

Toplumsal hafızanın yaşatılması, ancak yazılı metinlerin bilinip anlaşılmasıyla, okunmasıyla mümkün olabilir. Bizim eğitim politikalarımızda bu iş Edebiyat Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Arşivcilik, Sanat Tarihi, Kütüphanecilik gibi bölümleri ile başka fakültelerin bu konularla ilgili bölümlerindeki eğitim-öğretim faaliyetleriyle yürütülmeye çalışılmakta, buralarda eğitilen gençler arasından yazılı kültür mirasını okuyup anlayabilecek uzmanların yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

Bu resmî eğitim kuruluşları dışında kimi sivil toplum kurumları veya dershaneler de isteklilere dönük kurslar düzenlemektedir.

Aslında Osmanlı Türkçesi bilgisi yalnızca bir kısım bilim adamı ve arşiv uzmanı için gerekli değildir. Dilin önce bireyin, sonra toplumun var oluşundaki yeri göz önünde tutulduğunda Türkiye'de kendisine okumuşluk, entellektüellik payesi verilen herkesin bu bilgiye sahip olması gerekir. Kendisinden yalnızca yarım asır önce yapılmış felsefî, bilimsel, siyasî tartışmalardan habersiz olan bir

kimsenin, yalnızca gününün bilgileriyle, yani toplumsal hafızaya sahip olmadan bu pâyelere gerçekten sahip olabilmesi mümkün değildir.

Osmanlı Türkçesi hakkında kimi yerleşik yanlış fikirler vardır. Bizim, Türkiye Türkçesinin tarihî dönemi olarak anlayıp öğrettiğimiz bu dili, Türkçeden başka, apayrı bir dil gibi gören, düşünen veya sananlar mevcuttur. Hele bu dilin Arapça, Farsça ve Türkçenin karışmasından oluşmuş yapay bir dil olduğu şeklindeki yanlış düşünce, "Osmanlıca" olarak adlandırılan bu dilin öğrenilmesi neredeyse imkânsız veya çok zor bir bilgi alanı olduğu zannını uyandırıyor. Osmanlı Türkçesini öğretmek için yazılmış kitapların çoğunun da işi kolaylaştırıcı bir metottan yoksun oldukları hemen göze çarpıyor.

Elinizdeki kitap bilimsel literatürde "Osmanlı Türkçesi" olarak adlandırılan ve bugünkü Türkçenin tarihî bir dönemini ifade eden bir bilgi alanını zorlaştırmadan öğretmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Ümid ederiz, bilgiyi edinmek isteyenlerin işini kolaylaştırmak için hazırladığımız bu kılavuz amacına ulaşır.

Bu çalışmanın türlü safhalarında sayın Musa DUMAN, Mustafa ÇİÇEKLER, Fatih ANDI ve Yekta SARAÇ Beylerin yardımlarını gördüm. Ayrıca değerli hattat Davut BEKTAŞ Beyin yazı çalışmalarımız için lutfedip yazdığı İstiklâl Marşı metni de kitabımıza zenginlik katmıştır. Hepsine kalbî teşekkürlerimi sunarım.

Doç. Dr. Hayati Develi
Üsküdar, 2000

Osmanlı Türkçesi Kılavuzu Hakkında

Osmanlı Türkçesi Kılavuzu, bir dilbilgisi kitabı değildir; Osmanlı Türkçesini edebî, ilmî, tarihî ve resmî metinleri yazıdan başlayarak metni anlamaya uzanan süreçte öğretmek için hazırlanmıştır.

Bu kitaptaki esas metodumuz, kolaydan zora, temel bilgilerden ayrıntıya doğru adım adım gitmektir.

Bundan dolayı dilbilgisi kuralları bilimsel sıra içinde değil, en kolaydan en karmaşığa doğru, öğrenilmeyi kolaylaştırıcı bir sıra içinde verilmiştir. Öğrenciye dilbilgisi kuralları metni okumasına ve anlamasına yarayacak bir anlayış içinde verilmeye çalışılmış; başlangıç seviyesindeki öğrenciye Arap ve Fars dilbilgisinin ve bilimsel uzmanlığın ayrıntılı, girift bilgileri yüklenmeye çalışılmamıştır.

Derslerde verilen metinler, o ders için gözetilen seviyeye uygun olarak seçilmiş, derste öğrenilen teorik bilgilerin, dilbilgisi yapılarının metin içinde uygulaması gösterilmiştir. Metinlerde öğrenilmemiş dilbilgisi yapılarının bulunmamasına dikkat edilmiş; bunun mümkün olmadığı durumlarda bu gibi kelime ve kelime gruplarının anlamı, yapıları izah edilmeden verilmiştir.

Her dersin sonunda Alıştırma bölümleriyle öğrencinin bilgilerinin pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

Osmanlı Türkçesi Kılavuzu'nu, "Başlangıç - Orta - İleri" olmak üzere üç seviye hâlinde plânladık. Zaten üniversitelerdeki öğretim de bu çerçevede yürütülmektedir. Böyle bir düzenlemenin hem öğrenciye hem de dersi okutan öğretim üyesine hedefleri belirleme, dersleri bu hedeflere göre plânlama açısından kolaylık sağlayacağını ümid ediyoruz.

Birinci kitapta alfabenin ve okumanın öğretilmesi, Türkçe unsurların imlâsının tanıtılması, ortalama olarak II. Meşrutiyet sonrasında üretilmiş Türkçe metinlerin okunup anlaşılması hedeflenmiştir. Bu kitabın son derslerinde Osmanlı Türkçesi için en önemli dilbilgisi bahislerinden olan Farsça isim ve sıfat tamlamaları öğretilmiş, birkaç Arapça ve Farsça dilbilgisi yapısı tanıtılmıştır. Bu birinci kitapta amacımız, öğrenciyi söz dağarcığı açısından da zenginleş-

tirmektir. Bundan dolayı derslerde geçen "bilinmeyen kelimeler"in sözlükten bulunup anlamları ve yazılışlarıyla birlikte öğrenilmesi gerekir. Osmanlı Türkçesiyle yazılmış metinleri kolay okumanın ve anlamanın yollarından biri zengin bir söz dağarcığına sahip olmaktır. Bunun için öğrencinin ayrı bir çalışma yapması faydalıdır. Sözgelimi, orta boy bir telefon indeksi alınıp her yeni kelime yazılışı ve anlamıyla bu deftere kaydedilerek ezberlenmeye çalışılırsa kısa sürede zengin bir söz dağarcığı elde edilebilir. Unutmayalım ki, sadece dilbilgisi kuralları Osmanlı Türkçesi metinlerini anlamamıza yetmez; kelimelerin, kalıp ifadelerin anlamlarını da bilmemiz gerekir; ancak bu sayede hızlı bir okuma ve anlama mümkün olabilir.

Başlangıç derslerinde yazı ve okuma bir arada ele alınmıştır. Öğrencinin verilen metinleri defalarca kopya ederek yazması hem yazıyı hem okumayı öğrenme açısından yararlıdır. Bizim "Yazı" bölümlerinde verdiğimiz uygulama örnekleri Osmanlı Türklerinin bir tür işlek el yazısı olan *rika* harflerini esas almaktadır. İlerleyen derslerde yazı çalışmalarına yer verilmeyecektir.

1.-14. derslerde önce kurallar tanıtılmış, sonra kelime kelime örnekler verilmiş ve bu örneklerin okunuşları altlarına yazılmıştır. Öğrenci bu kısımları kapatarak öncelikle Osmanlı alfabesiyle verilen metni okumaya çalışmalı, okunuşlara tereddüt ettikçe bakmalıdır. Aynı kelimeler "Alıştırma" bölümlerinde de yer almaktadır.

15. dersten itibaren önce bir metin verilmiş, sonra dilbilgisi kuralları tanıtılmış ve alıştırmalara geçilmiştir. Öğrencinin verilen metni evvelâ kendi başına çalışması, kelimelerini öğrenmesi; sonra metnin sınıfta okunması faydalı olur. Böylece öğrenci, hocasının yardımıyla nerelerde yanıldığını görecek, doğru okuma ve anlama yolunda sağlam bir kavrayış ve tecrübe elde edecektir.

Osmanlı Türkçesi Kılavuzu'nun ikinci kitabında, Arapça ve Farsça dilbilgisi unsurlarının öğretilmesi yine birinci kitaptaki metoda göre sürdürülecektir. Üçüncü kitapta söz dizimi unsurlarına, biraz daha uzmanlığa yönelik bilgilere yer verilecektir.

Bu kitapla çağdaş öğrenme metodlarına uygun bir kılavuz sunmaya çalıştık. Başarı ise, her zaman öğrencinin istek ve gayretine bağlıdır.

Osmanlı Türkçesi

Türklerin Anadolu'ya 11. yüzyıldan itibaren yerleşmesinden sonra 13. yüzyılda Türkçe Anadolu'da bir yazı dili olarak gelişmeye başladı. Selçuklu Devletinde yerleşmiş gelenekler, yani Arapça ve Farsçanın devletin resmî dilleri kabul edilmesi geleneği bu devletle birlikte sarsılıp yıkılınca, Türkçe bilim, edebiyat ve devlet dili olarak önem kazandı. Osmanlı Devleti dönemi ise Türk dilinin gerçek bir zirvesidir. Bu dönemde, devletin siyasî gücüne denk olarak Türkçe üç kıtada yaygın olarak kullanılan bir dil oldu. 1641 yılında Roma'da yayımlanan İtalyanca-Türkçe sözlüğünün ön sözünde Giovanni Molino, Osmanlı devletinin sınırları dahilindeki 55 krallık ve beylikte 33 millet ve dil olduğunu, bunların hepsinde güncel olarak Türkçenin konuşulduğunu söyler.[1] Günümüz yazarlarından Geoffrey Lewis ise "Osmanlıca"nın, kelime haznesinin zenginliği bakımından, İngilizce'ye yaklaşmış tek dil olduğu kanaatindedir.[2] Bu dil, Türkçenin yaklaşık altı yüz yıllık bir döneminden başka birşey değildir.

Genel hatlarıyla ifade edersek Türkiye Türkçesini şu dönemlere ayırabiliriz :

I. Tarihî Türkiye Türkçesi (Osmanlı Türkçesi)

a) Eski Osmanlı Türkçesi (Eski Anadolu Türkçesi) : 13. yüzyıldan 15. yüzyılın ortalarına kadar.

b) Klâsik Osmanlı Türkçesi : 15. yüzyılın ortalarından 19. yüzyıla kadar.

c) Yeni Osmanlı Türkçesi : Tanzimat döneminden 1908'e kadar,

II. Yeni Türkiye Türkçesi (Bugünkü dilimiz) : 1908'den günümüze kadar.[3]

---

[1] Asım Tanış, *Giovanni Molino'nun İtalyanca-Türkçe Sözlüğü ve Halk Türkçesi*, Ankara 1989, s. XXXXVII.

[2] Geoffrey Lewis, "Dildeki Osmanlı Mirası", *İmparatorluk Mirası, Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, ed. L. Carl Brown, İletişim Yay., İstanbul 2000, s. 316.

[3] Faruk K. Timurtaş, *Diller ve Türkçemiz*, s. 43

Bu tasnif, daha çok dilin söz varlığının niteliğine ve söz dizimindeki değişmelere göre yapılmıştır.

Bu uzun dönem içerisinde Türkçe, imlâdan söz varlığına, söz diziminden anlam bilgisine kadar bütün dilbilimsel alanlarda pekçok değişiklikler geçirmiş; çok değişik alanlarda, kimi zaman aynı dönemler içinde birbirinden söz varlığı ve sözdizimi açısından çok farklı metinler üretilmiştir. Bütün bu dönemler içinde, bilhassa Arapça ve Farsçadan alınan unsurlar, bu unsurların kullanılış biçimleri metinlerin niteliğini bir hayli etkilemiştir. Her yüzyılda bugün bile kolayca anlaşılabilecek şekilde yabancı kelime oranı az, Türkçe kelime oranı yüksek metinler ortaya konurken, yine aynı dönemlerde Arapça Farsça unsurlarla dolu, çoğu zaman amacı bilgi aktarmak değil söz hüneri göstermek olan çetrefil metinler de yazılmıştır. Yine genel bir değerlendirme olmak üzere bilhassa mensur metinleri tasnif etmek için ileri sürülmüş bulunan sade - orta – süslü nesir sınıflamasının[4] dilin bütünü için bir geçerlik payı vardır. Zihinsel bir ürün ortaya koyanlar, mensup oldukları zümrelere, eğitimlerine, okuyucu kitlelerine bağlı olarak bu üç sınıftan birine dahil edilebilecek metinler üretmişlerdir. Süslü metin kategorisine dahil edilen metinleri yazanlar, bilgi aktarımını değil hüner göstermeyi amaçladıkları için anlaşılırlık peşinde olmamışlar, Arapça ve Farsça sözlüklerden çıkarılmış az bilinen kelimeleri kullanmayı bir söz ustalığı gösterisine dönüştürmüşler; bundan dolayı kendi dönemlerinde bile tenkit edilmişlerdir.

Bunların dışında bir de resmî belge dili vardır. Yüzyıllar içinde gelişen, özel kalıplar, formüller oluşturan bu resmî dil, hem yazısı hem de vokabüleri ile diğer metinlerden farklılık gösterir.

Alıntı unsurların en yoğun olduğu, bugün için en anlaşılmaz metinlerde dahi temel yapının Türkçe olduğu, sözün, Türkçe söz dizimi çerçevesinde şekillendiği unutulmamalıdır.

Genelde Arapça ve Farsçadan birçok unsur ve kelime alınmış; alınanlar çoğu zaman yerelleştirilmiştir. Osmanlı entellektüelinin kendi malı saydığı Arapçanın ve Farsçanın söz varlığından alınıp sıkça kullanılan kelimeler yerelleşmekten kurtulamamış, Arapça ve Farsça olmaktan uzaklaşmıştır.

---

[4] Fahir İZ, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, İstanbul 1964, s. V-XVII

1. Ders

Bu ilk derste Osmanlı alfabesinde kullanılan harfleri en geniş şekliyle öğreneceğiz. Bilindiği gibi bu alfabe Arap alfabesi temellidir. Arap alfabesine İranlıların ilâve ettiği bazı harflerle Türklerin ilâvelerinden oluşmaktadır. Zaman içinde bilhassa ünlülerin gösterilmesi, eklerin yazılması gibi hususlarda Arap imlâsından farklı uygulamalar gelişmiştir.

Şu temel kuralları unutmayınız:

- Yazı sağdan sola doğru yazılır.
- Harfler –birkaç harf dışında- birbirine bitiştirilir.
- Harflerin temel şekilleri dışında başta, ortada ve sonda yazılışları ayrıdır.
- Arapça ve Farsçadan alınan kelimeler orijinal imlâlarına göre yazılır.
- Her ünlü için ayrı bir harf yoktur.
- Türkçede bulunmayan ünsüzleri gösteren harfler vardır.
- Türkçede bulunmayan ünsüzleri gösteren harfler Türkçedeki benzerleri gibi okunur.

Osmanlı alfabesi en geniş hâliyle aşağıdaki harflerden oluşur :

پ	ب	آ	ا	ء
pe	be	medli elif	elif	hemze
ح	چ	ج	ث	ت
ha	çim	cim	se	te
ز	ر	ذ	د	خ
ze	re	zel	dal	hı
ض	ص	ش	س	ژ
dat	sad	şın	sin	je
ف	غ	ع	ظ	ط
fe	gayın	ayın	zı	tı
ل	ڭ	گ	ك	ق
lâm	sağır kef	gef	kef	kaf
لا	ه	و	ن	م
lâm elif	he	vav	nun	mim
	ى	ة		
	ye	te		

Transkripsiyon Alfabesi

ا (آ)	a, ā	ص	ṣ
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ż, ḍ
ء	ʾ	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ẓ
پ	p	ع	ʿ
ت	t	غ	ġ, ɣ
ث	s̲	ف	f
ج	c, ç	ق	ḳ
چ	ç	ك	k, g, ŋ
ح	ḥ	ڭ	ñ
خ	h̲	ل	l
د	d	م	m
ذ	z̲, d̲	ن	n
ر	r	و	v, ū, u, ü. o, ö
ز	z	ه	h, a, e,
ژ	j	ى	y, ı, i, I
س	s		
ش	ş		

Harflerin bitişme tablosu

Osmanlı alfabesinde harfler –birkaç harf dışında- kendisinden sonraki harflerle bitiştirilerek yazılır. Harflerin başta, ortada ve sondaki şekilleri ayrı ayrıdır. Aşağıdaki tabloda bu şekiller gösterilmiştir. Uygulamanın daha iyi anlaşılması için harflerin her şekline birer örnek kelime verdik. İleriki derslerde hece ve kelimelerin okunuşunu öğrenirken bu şekilleri daha iyi kavrayacağız.

Sonda	Ortada	Başta	Aslî şekil
ـث	ـثـ	ثـ	ث
عبث abes	كثير kesir	اثر eser	
ـج	ـجـ	جـ	ج
گج gec	گيجه gice	جام câm	
ـچ	ـچـ	چـ	چ
سچ seç	چيچك çiçek	چام çam	
ـح	ـحـ	حـ	ح
صح sahh	قحط kaht	حق hak	

Sonda	Ortada	Başta	Aslî şekil
ـا	ـا	ا	ا
ارابا araba	بابا baba	او ev	
ـب	ـبـ	بـ	ب
لب leb	ببك bebek	بش beş	
ـپ	ـپـ	پـ	پ
هپ hep	تپه tepe	پاپا papa	
ـت	ـتـ	تـ	ت
گيت git	بتر beter	تر ter	

خ	خـ	ـخ	ـخ
خر har	مخلد muhalled	بخ yah	
د	ـد	ـد	ذ
دده dede	گیدر gider	ید yed	
ذ	ـذ	ـذ	ذ
ذم zem	بذل bezl	لذیذ lezîz	
ر	ـر	ـر	ر
رنج renc	بربر berber	بر bir	
ز	ـز	ـز	ز
زور zor	آزی azı	بز bez	
ژ	ـژ	ـژ	ژ
ژاله jâle	مژده müjde	کژ kej	

س	سـ	ـسـ	ـس
سن sen	کسر keser	سس ses	
ش	شـ	ـشـ	ـش
شب şeb	بشر beşer	بش beş	
ص	صـ	ـصـ	ـص
صاچ saç	قیصه kısa	رقص raks	
ض	ضـ	ـضـ	ـض
ضم zam	فضا fezâ	بعض ba'z	
ط	طـ	ـطـ	ـط
طاش taş	بطن batn	خط hatt	
ظ	ظـ	ـظـ	ـظ
ظلم zulm	مظلوم mazlûm	واعظ vâiz	

ع	ع	ع	ع
عشق aşk	بعض ba'z	جامع câmi'	
غ	غ	غ	غ
غم gam	بغل bağal	دريغ dirîğ	
ف	ف	ف	ف
فر ferr	كفه kefe	كف keff	
ق	ق	ق	ق
قوش kuş	يقيم yıkım	يقيق yıkık	
ک	ک	ک	ک
کدی kedi	لکه leke	چك çek	
ل	ل	ل	ل
لب leb	بيلك bilek	كل gel	

م	م	م	م
مرمر mermer	كمر kemer	عالم âlim	
ن	ن	ن	ن
نم nem	آننه anne	بن ben	
و	و	و	و
ولی velî	سلوا selvâ	الو alev	
ه	ه	ه	ه ه
هر her	گهر güher	دوه deve,	
لا	لا	لا	لا
لاله lâle	بلال bilâl	بلا belâ	
ی	ی	ی	ی
ياش yaş	يشيل yeşil	هی hey	

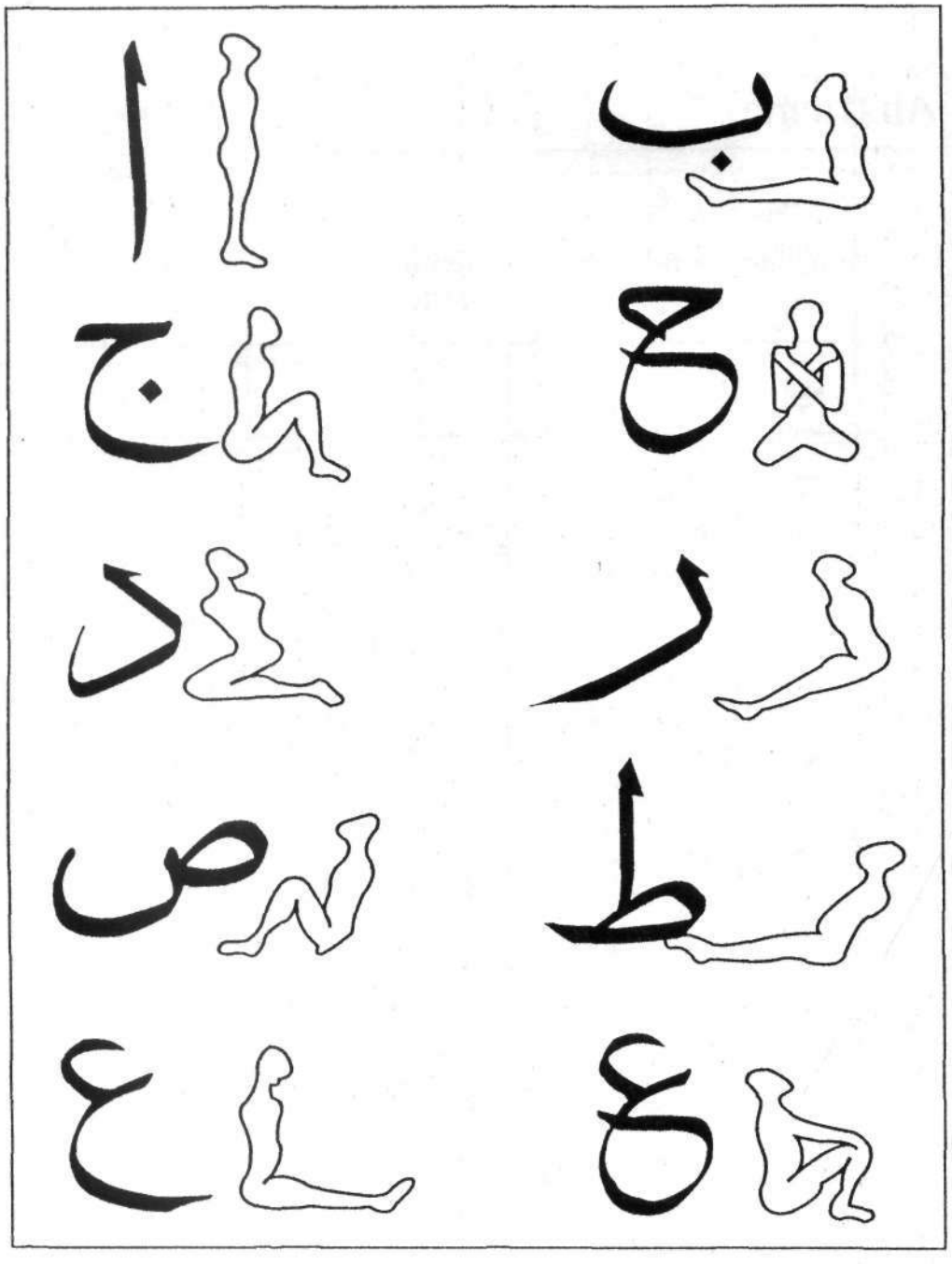
Alıştırma

آليشدرمه

Aşağıdaki harfleri yazarak öğreniniz.

پ	ب	آ	ا	ء
ح	چ	ج	ث	ت
ز	ر	ذ	د	خ
ض	ص	ش	س	ژ
ف	غ	ع	ظ	ط
م	ل	گ	ك	ق
ى	لا	ه	و	ن

Harflerin başta, ortada ve sondaki şekillerini yazarak öğreniniz.

Arap harflerinin insan vücudunun durruşlarıyla yorumlanması. İ. Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*'ndan.

2. Ders

Harekeler

Arap yazısında kelimelerin doğru okunmasını sağlamak için hareke adı verilen bazı yardımcı işaretler kullanılmıştır. Arap yazı sisteminde uzun ve kısa ünlü ayrımının olması, uzun ünlüler yazılırken kısa ünlülerin yazılmaması kelimelerin doğru okunmasında güçlük doğurabilmektedir. Başlangıçta Kur'an'ın Arap olmayanlar tarafından doğru okunmasını sağlamak için icad edilen bu işaretler 13-16. yüzyıllar Türkçesinde çok kullanılmış; zaman içinde imlânın oturmasıyla bunların kullanımı azalmış; sözlük, dilbilgisi gibi yardımcı kitaplarda kullanılmıştır.

Hareke işaretleri şunlardır :

Üstün (Arapçası fetha) ـَ : Harfin üstüne konur ve /a/, /e/ ünlülerinden biriyle okunacağına işaret eder.

Ötre (Ar. damme) ـُ : Harfin üstüne konur ve /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinden biriyle okunacağına işaret eder.

Esre (Ar. kesre) ـِ : Harfin altına konur ve /ı/, /i/ ünlülerinden biriyle okunacağına işaret eder.

Cezim ـْ : Harfin üstüne konur ve ünlü almadan okunacağına işaret eder.

Tenvin : Tenvin üstünlü, esreli veya ötreli olabilir.

Üstünlü tenvin ـً kelimenin son harfinin üstünde olur ve bu harfi an/en okutur.

Esreli tenvin ـٍ kelimenin son harfinin altında olur ve bu harfi ın/in okutur.

Ötreli tenvin ـٌ kelimenin son harfinin üstünde olur ve bu harfi un/ün okutur.

Esreli ve ötreli tenvinler bazı Arapça tabirlerde, kalıplaşmış ifadelerde bulunur ve çoğu zaman yazılmaz.

Üstünlü tenvin de çoğu zaman yazılmaz, ancak bu işaretin bulunduğu ses değerine sahip kelime çoktur.

Aşağıda harekelerin kullanılışı örneklerle gösterilmiştir :

رُ	تِ	بَ
rü	ti	be
بُرْ	بِرْ	بَرْ
bür	bir	ber
طَلَبْ	كُتُبْ	كَپَكْ
taleb	kütüb	kepek
بَعْضاً	مُشَارٌ	جَهْلٍ
ba'zen	müşârün	cehlin

Bitişmeyen harfler

Alfabedeki harfler sağdan sola doğru bitiştirilerek yazılır. Ancak bazı harfler kendilerinden sonraki harflerle bitişmezler. Bunlar kelime ortasında bile olsa kendisinden sonraki harfe bitiştirilmez, kelime sonundaymış gibi yazılır. Kendisinden sonraki harflerle bitişenlere *hurûf-ı muttasıla*; bitişmeyenlere *hurûf-ı munfasıla* denir.

Aşağıdaki harfler kendilerinden sonra gelen harflerle bitişmez :

ا د ذ ر ز ژ و

وَلْوَلَه	خِدْمَتْ	بَدَنْ	بَرْ بَرْ	بابا
velvele	hizmet	beden	berber	baba

Bugünkü alfabemizle Osmanlı alfabesini karşılaştıralım:

Bugünkü alfabemiz, soldan sağa ve harfler ayrı ayrı yazılır. Her ünlü gösterilir.

Çiçek dalında güzeldir.

Osmanlı alfabesi ise sağdan sola ve harfler bitişik yazılır. Bazı ünlüler gösterilmez. Yukardaki cümleyi Osmanlı alfabesiyle yazarken *çiçek* kelimesinde /e/, *dalında* kelimesinde /ı/, *güzeldir* kelimesinde /e/ ve /i/ ünlülerini yazmayacağız. Böylece şu harfleri kullanmış olacağız :

چ ی چ ك د ا ل ن د ه گ و ز ل د ر

Şimdi sıra bu harfleri bitiştirerek yazmaya geldi. Başta, orta ve sonda yazılışları göz önüne alarak bu harfleri bitiştirdiğimizde cümleyi şu şekilde yazmış olacağız :

چیچك دالنده گوزلدر.

Görüldüğü gibi, harfleri yazarken kelimenin başında, ortasında ve sonunda oluşuna göre biraz farklı biçimlerini kullandık.

Harfleri yanyana getirirken bitiştirerek yazdık. Dal د, ze ز ve elif ا kendisinden sonra gelen harflerle bitişmediği için ayrı yazdık.

- Aşağıdaki kelimeleri harekelerine göre okuyunuz.

پَتَكْ	بَبَكْ	بَشْ	بَنْ	اَلْ	اَرْ
petek	bebek	beş	ben	el	er
مَرْهَمْ	مَرْمَرْ	هَمْ	كَمْ	گَرَك	كَپَكْ
merhem	mermer	hem	kem	gerek	kepek
مَوْسِمْ	كِتَابْ	آلْدِمْ	بِزِمْ	بِزْ	بِرْ
mevsim	kitâb	aldım	bizim	biz	bir
تُرْبَه	اُجْرَتْ	بُلْبُلْ	اُمِيدْ	عُمْر	كُلْ
türbe	ücret	bülbül	ümîd	ömr	gül

Yazı

یازی

Osmanlı alfabesinin esasını oluşturan Arap yazısı, kökende Fenike yazısına dayanmaktadır. Fenike yazısı nasıl bir koluyla Batıda Yunan alfabesinin ve bugünkü modern latin temelli alfabelerin kaynağı ise Doğuda da Aramî ve Nabatî yazıları yoluyla Arap alfabesinin kaynağıdır.

Arap alfabesi bilhassa İslâm sonrasında Kûfe, Bağdad, Basra ve Endülüs'te geliştirilerek günümüze kadar süren kaligrafik esaslara kavuşmuş, bir sanat dalı hâline gelmiş, farklı amaç ve malzemeye göre değişik biçimleri ortaya çıkmıştır.

Yazı, Hz. Ali'nin teşvikleri ile başlangıçta Kûfe şehrinde işlenip geliştirilmeye başlanmıştı. Burada geliştirilen yazıya *Kûfî* yazı denildi. Sonraki dönemlerde geliştirilen yazı türlerinin hep bu Kûfî yazıdan doğduğu kabul edilmektedir. Yüzyıllar içinde bu temel yazı biçiminden türeyen başlıca altı yazı çeşidi vardır ki bunlara *aklâm-i sitte* denir. Aklâm-ı sitteyi oluşturan yazı türleri *muhakkak, reyhânî, sülüs, nesih, tevkî', rikaa*'dır.

Yazı çeşitlerinin gelişmesi bunlarla sınırlı kalmamış, farklı coğrafyalarda yeni yazı karakterleri oluşmaya devam etmiştir. Bunlardan İranlılar tarafından geliştirilen *ta'lik*, Türkler tarafından geliştirilen *dîvânî* ve *rik'a* sayılabilir. Yine Türkler tarafından geliştirilen ve resmî belgelerde kullanılan bir tür şifre yazısı olan *siyâkat* yazısını da zikretmek gerekir.

Bu yazıların kullanılan kalem çeşidine ve boyutuna göre alt çeşitleri de olup iri harflerle yazılanlarına *celî* denir.

Osmanlı Türkçesi metinleri umumiyetle *nesih* ile yazılmış, matbu metinlerde nesihi esas alan bir yazı karakteri yerleşmiştir. Bunun dışında yazmalarda *ta'lik* de sıkça görülür. Resmi belgelerde *dîvânî* yazı karakteriyle üretilmiş metinler çoktur. Son zamanlarda geliştirilen ve bir tür işlek "el yazısı" niteliği taşıyan *rik'a* ise günlük belgelerde, mektuplarda vs. kullanılmış el yazıdır.

Bu kitabın ilk derslerinde yazı çalışmalarına da yer verilecektir. Burada öğrenciler tarafından kopya edilerek çalışılması için verdiğimiz metinler *rik'a* yazısıyla yazılmıştır.

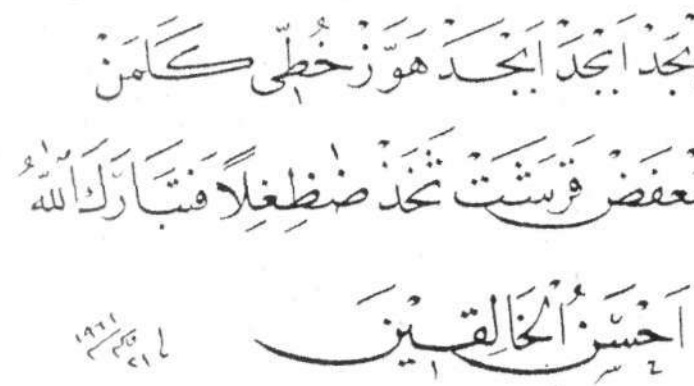
Okuma metinlerini yazarak çalışmak, öğrenmenin daha iyi ve sağlam olmasına yardımcı olacaktır. Başlangıçta yazıyı da öğrenmek isteyenlerin verilen örnekleri şeffaf bir kağıt ile üzerinden yumuşak bir kurşun kalem (resim kalemi) kullanarak kopya etmeleri yararlı

olur. Aynı metnin defalarca kopya edilmesi sayesinde güzel yazma melekesi elde edilebilir. Ancak hat sanatında ilerlemek isteyen öğrencilerin mutlaka icazetli bir hoca ile çalışmaları, geleneksel metodları takip etmeleri gerekir.

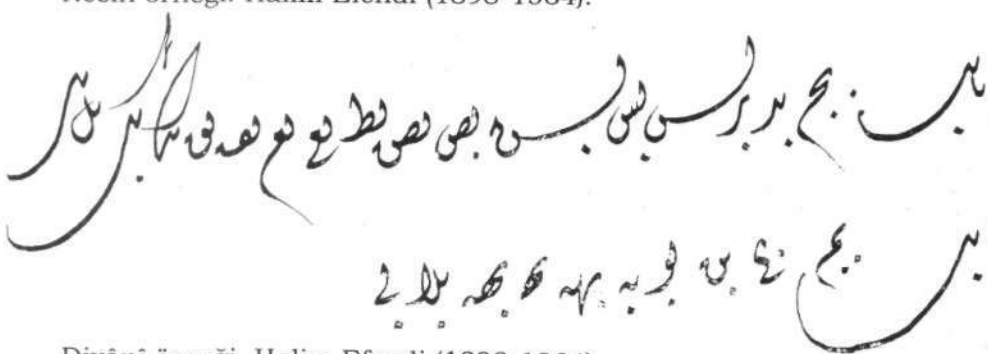
Aşağıda bazı yazı türlerinin örnekleri gösterilmiştir :

Kûfî örneği. (İ. Hakkı Baltacıoğlu, Türklerde Yazı Sanatı, s. 135)

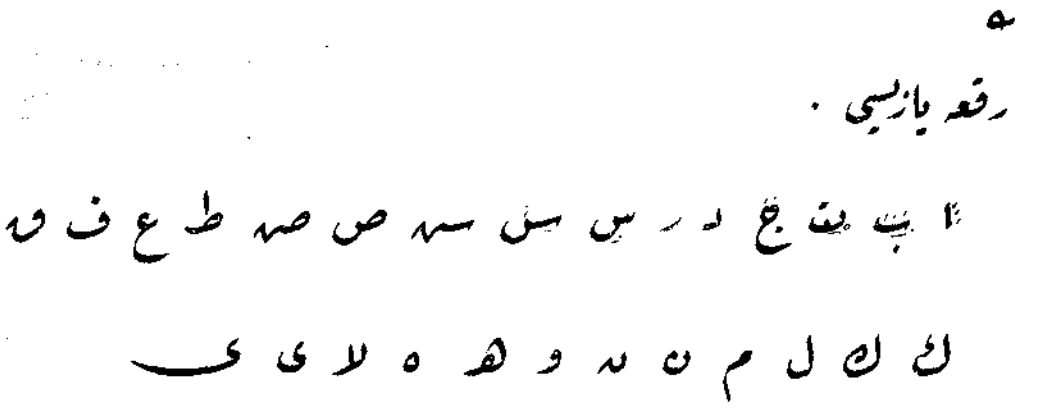

Nesih örneği. Halim Efendi (1898-1964).

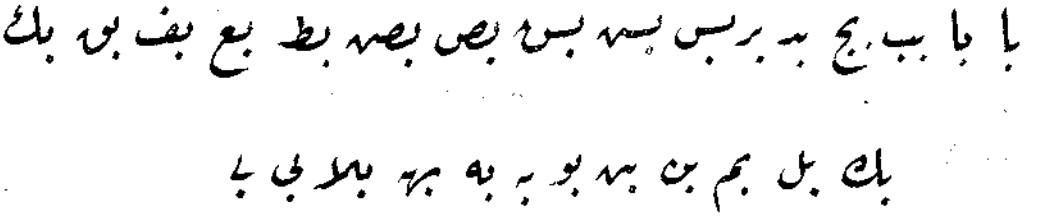

Divânî örneği. Halim Efendi (1898-1964).

• Aşağıda harflerden başlayarak rik'a ile yazılmış metin örnekleri verilmiştir. Bu örnekleri defalarca yazarak kopya ediniz.

Be, pe, te ve peltek se harfleri temel karakterleri itibariyle bir grup oluştururlar. Bunları birbirlerinden noktalarıyla ayırırız. Aşağıda bu gruptaki harflerin başta, ortada ve sondaki yazılışları, diğer harflerle bitişmeleri gösterilmiştir. Bunları yazarak çalışınız.

3. Ders

Harflerin Okunuşu

Aşağıda harfleri teker teker ele alarak ses değerlerini öğreneceğiz.

Alfabede ünlüleri göstermek için elif ا, vav و , ye ی ve he ه harflerinden yararlanılır. Elif dışındaki diğer harflerin aynı zamanda ünsüz olarak da kullanıldığı unutulmamalıdır.

Benzer harfleri bir araya getirerek verdiğimiz heceleri gösterilen ses değerleriyle okuyunuz :

خی	خو	خه	خا
hı	hu	ha	ha
دی	دو	ده	دا
di	dü	de	da
ذی	ذو	ذه	ذا
zi	zü	ze	za
ری	رو	ره	را
ri	rü	re	ra
زی	زو	زه	زا
zi	zü	ze	za
ژی	ژو	ژه	ژا
ji	jü	je	ja
سی	سو	سه	سا
si	sü	se	sa

بی	بو	به	با
bi	bü	be	ba
پی	پو	په	پا
pi	pü	pe	pa
تی	تو	ته	تا
ti	tü	te	ta
ثی	ثو	ثه	ثا
si	sü	se	sa
جی	جو	جه	جا
ci	cü	ce	ca
چی	چو	چه	چا
çi	çü	çe	ça
حی	حو	حه	حا
hi	hu	ha	ha

کی	کو	که	کا
ki	kü	ke	kâ
گی	گو	گه	گا
gi	gü	ge	gâ
ڭی	ڭو	ڭه	ڭا
ni	nu	ne	na
لی	لو	له	لا
li	lü	le	la
می	مو	مه	ما
mi	mü	me	ma
نی	نو	نه	نا
ni	nü	ne	na
وی	وو	وه	وا
vi	vu	ve	va
هی	هو	هه	ها
hi	hü	he	ha
یی	یو	یه	یا
yi	yü	ye	ya

شی	شو	شه	شا
şi	şü	şe	şa
صی	صو	صه	صا
sı	su	sa	sa
ضی	ضو	ضه	ضا
zı	zu	za	za
طی	طو	طه	طا
tı	tu	ta	ta
ظی	ظو	ظه	ظا
zı	zu	za	za
عی	عو	عه	عا
ʿî	ʿû	ʿa	ʿâ
غی	غو	غه	غا
gı	gu	ga	ga
فی	فو	فه	فا
fi	fü	fe	fa
قی	قو	قه	قا
kı	ku	ka	ka

Alıştırma — آلیشدرمه

Aşağıdaki heceleri okuyunuz ve yazarak çalışınız.

ضا ضه ضو ضی

بو طه جا طی

ظا نه ظو پا

عا صا عو عی

غا به غو ده

فا فه را ڤ

ظی زا قو قی

کا که کو خا

سو گه ری گی

یه می یو ذه

ژی له شا لی

ما مه سه زو

جي نا نو ڼ

وا وه وو وی

چا شی هو ژه

با چو طا بی

قا په پو پی

تا ته تو تي

ذی ثه ثو ثي

طو جه بي ظه

هه قه غه چی

حا حه حو حی

کی خه خو خی

دا غی دو دی

ذا جو ذو ثا

فو ره رو گو

چه زه صو زی

ژا هی ژو لا

سا مو گا سي

لو شه شو ها

عه صه یا صی

Yazı

یازی

Cim, çim, ha ve hı harfleri şekil itibariyle bir grup oluştururlar. Bunları da birbirinden noktalarıyla ayırt ederiz. Aşağıda bu harfl e-rin başta, ortada ve sonda yazılışları, diğer harflerle bitişmeleri gö s-terilmiştir. Bu yazılışları kopyalayarak çalışınız.

جا جب جج جد جر جس جسه جسن جص جصه جط جع جف

جق جك جك جل جم جن جه جو جه جلا جی

Sin ve şın harfleri de bir grup oluştururlar. Bunları birb irinden noktalarıyla ayırt ederiz. Bu harflerin başta, orta ve sonda yazılışları ile diğer harflerle bitişmeleri aşağıda gösterilmiştir :

سا سا سب سج سد سر سس سسن سسه سص سصه سط سع

سف سق سك سك سل سم سن سه سو سه سلا سی

4. Ders

Türkçe ünlülerin yazılışı

Arap alfabesi Türkçenin zengin ünlü sistemini göstermede yetersiz kalmıştır, çünkü Arapçada üç ünlü /a/, /i/, /u/ (ve bunların uzunları /â/, /î/, /û/) varken, Türkçede sekiz ünlü olup ayrıca uzun ünlü yoktur.

Arap imlâsında kısa ünlüler yazılmaz, yalnızca uzun ünlüler yazılır. Bu uzun ünlüleri yazmak için ا و ى harflerinden yararlanılır. Türkçenin sekiz ünlüsünü göstermek için de bu harfler kullanılır, ancak bunlar Türkçede uzun okunmaz.

	Ortada ve sonda	Başta
a =	ا	آ

Türkçe kelimelerde /a/ ünlüsü kelime başında daima medli elif آ ile gösterilir. Kelime içinde /a/ sadece elif ا ile gösterilir.

Kelime sonunda /a/ yine elifle, kimi eklerin ve kelimelerin kalıplaşmış yazılışlarında ise ه ile gösterilir.

	Sonda	Başta
e =	ه	ا

Kelime başında /e/ elif ا ile gösterilir : ار *er*, اش *eş*, او *ev* gibi. Bazen /a/ ile karışmasını önlemek için elifin üzerine hemze konulabilir : أر *er*, أش *eş*, أو *ev* gibi.

Kelime içinde /e/ gösterilmez (9. derse bakınız).

Kelime sonunda /e/, he ه , ە ile gösterilir : دده آنه gibi.

Aşağıdaki hece ve kelimeleri okuyunuz :

آب	آد	آر	آز	آش	آص	آق	آل	آو	آه	آی
ab	ad	ar	az	aş	as	ak	al	av	ah	ay
أب	أت	أر	أز	أس	أش	أك	أل	أو	أه	أی
eb	et	er	ez	es	eş	ek	el	ev	eh	ey
با	جا	چا	دا	را	سا	فا	قا	لا	ما	یا
ba	ca	ça	da	ra	sa	fa	ka	la	ma	ya
به	جه	ده	ره	سه	فه	كه	له	مه	نه	یه
be	ce	de	re	se	fe	ke	le	me	ne	ye

Osmanlı Türkçesinde, kelime sonundaki ünsüzler daima sakin, yani bir ünlü almadan okunur :

آبْ آتْ دارْ صارْ

آب	باب	تاب	داب	راب	صاب	عاب	قاب	ناب
ab	bab	tab	dab	rab	sab	'âb	kab	nab
آت	بات	چات	ذات	صات	طات	قات	مات	یات
at	bat	çat	zat	sat	tat	kat	mat	yat
آچ	باچ	زاج	ساج	صاچ	عاج	ماچ	لاچ	یاچ
aç	baç	zaç	saç	saç	'âc	maç	laç	yaç
آد	باد	داد	زاد	شاد	عاد	فاد	ماد	یاد
ad	bad	dad	zad	şad	'âd	fad	mad	yad

آر	بار	تار	چار	دار	زار	صار	قار	وار
ar	bar	tar	çar	dar	zar	sar	kar	var
آش	باش	داش	شاش	طاش	فاش	قاش	لاش	یاش
aş	baş	daş	şaş	taş	faş	kaş	laş	yaş
آغ	باغ	چاغ	راغ	زاغ	صاغ	طاغ	لاغ	یاغ
ağ	bağ	çağ	rağ	zağ	sağ	tağ	lağ	yağ
آق	باق	چاق	داق	صاق	طاق	عاق	فاق	یاق
ak	bak	çak	dak	sak	tak	âk	fak	yak
آل	بال	چال	دال	زال	صال	فال	قال	یال
al	bal	çal	dal	zal	sal	fal	kal	yal
آن	بان	جان	ران	صان	قان	نان	وان	یان
an	ban	can	ran	san	kan	nan	van	yan
آو	باو	جاو	چاو	صاو	طاو	قاو	لاو	یاو
av	bav	cav	çav	sav	tav	kav	lav	yav
آه	باه	جاه	چاه	راه	کاه	ماه	واه	یاه
ah	bah	cah	çah	rah	gâh	mah	vah	yah
آی	بای	چای	رای	صای	طای	فای	وای	یای
ay	bay	çay	ray	say	tay	fay	vay	yay

Alıştırma — آليشدرمه

Aşağıdaki hece ve kelimeleri okuyunuz ve yazarak çalışınız.

سه آد مه آز آش كه أى آل با آه دا

أب لا أر يه أس أش فا أل جه أه آق

آو ره چا آى را سا أك قا أت ما يا

به أو ده جا آب فه آص له آر نه أز

آب ياغ تاب دار راب مات عاب قاش ناب

آت عاد زاغ ذات صات آر قات طاغ يات

آچ باچ قار ساج صاچ عاج بار لاچ ياچ

باب باد آغ جاو شاد فاش فاد ماد ياد

داب باش تار چار چاغ زار صار شاش وار

طات چات داش قاب طاش بات زاج جاه ياش

داد باغ آد راغ آش صاغ صاب لاغ ماچ

یان فاق چاق صای صاق باه عاق جان یاق

آل بال چال دال زال صال فال قاو یال

وای بان لاو ماه صان فای یاه وان آی

آو باو لاش چاو صاو طاو زاد قان یاو

آه آق قال چاه راه کاه آن واه داق

ران بای چای رای نان طای طاق باق یای

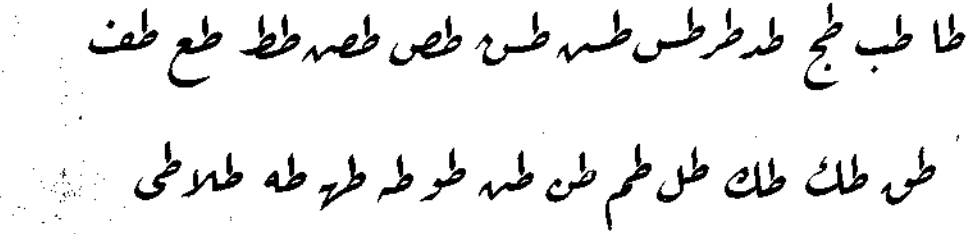
Yazı یازی

Sad ص ve đat ض harfleri temel karakterleri itibariyle bir grup teşkil ederler. Bu harflerin başta, ortada ve sondaki şekilleri ile diğer harflerle bitişmeleri aşağıda gösterilmiştir. Bu örnekleri kopya ederek çalışınız.

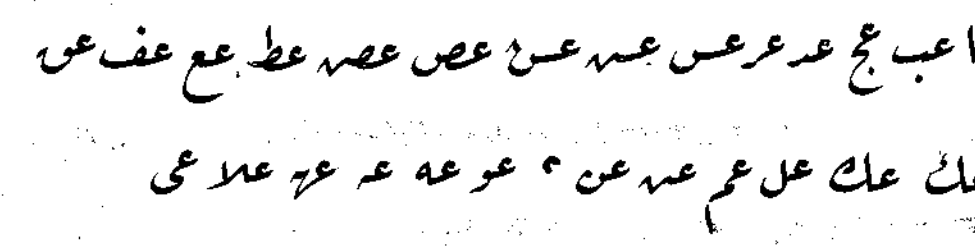
صا صب صج صد صر صس صسه صسو صص صصه صط صع

صف صق صك صل صم صن صه صو صه صه صه صلا صی

Tı ط ve zı ظ temel karakterleri itibariyle bir grup teşkil ederler. Bu harflerin başta, ortada ve sondaki şekilleri ile diğer harflerle bitişmeleri aşağıda gösterilmiştir. Bu örnekleri kopya ederek çalışınız.

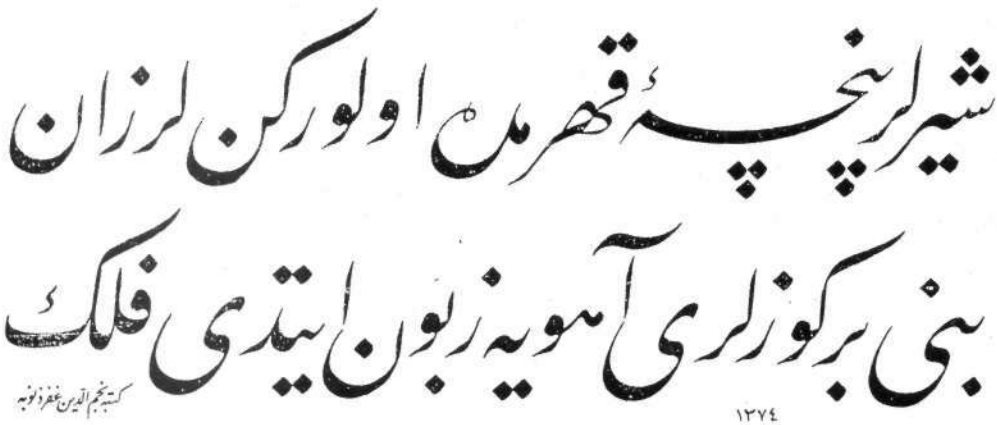
Ayın ve gayın harfleri temel karakterleri itibariyle bir grup teşkil ederler. Bunların başta, ortada ve sonda yazılışları ile diğer harflerle bitişmeleri aşağıda gösterilmiştir. Bu örnekleri kopya ederek çalışınız.

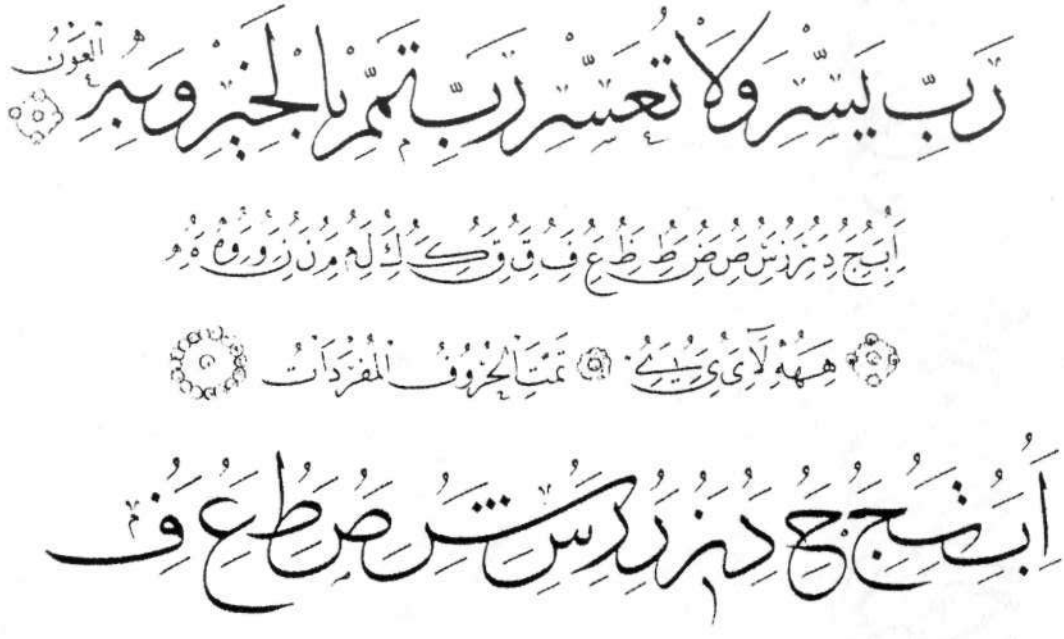
Hat örnekleri :

Dîvânî örneği. Halim Efendi (1898-1964)

Ta'lik örneği. Necmettin Okyay.

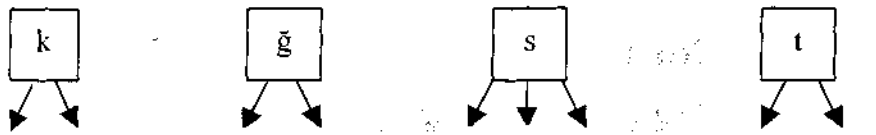

Nesih meşk örneği. Kazasker Mustafa İzzet Efendi (1801-1876)

5. Ders

Ünsüzlerin Özellikleri

Osmanlı alfabesindeki kimi harfler, Türkçe kelimelerde, bugünkü alfabeden farklı olarak yalnızca kalın ünlülerle veya yalnızca ince ünlülerle kullanılır. Bunların başlıcaları ق - ك , غ – گ, ط – ت , ص- س harfleridir. Bu harfler bugün kullandığımız alfabede birer harfle gösterilmektedir.Bunu şöyle bir şemayla gösterebiliriz :

Örnekler

اك	آق	اگ	آغ	سن	صان	تك	طاش
ek	ak	eğ	ağ	sen	san	tek	taş
چك	چاق	بگ	باغ	سر	صار	تر	طام
çek	çak	beğ	bağ	ser	sar	ter	tam
كور	قور	چيگ	چاغ	سرگی	صارغی	توتون	طوزاق
kör	kor	çiğ	çağ	sergi	sargı	tütün	tuzak

Ancak Türkçe kelimelerde ص ve ط yalnızca kelime başında kalın ünlülerle kullanılırlar. Kalın ünlülü kelimelerde iç seste bunların yerine genellikle س ve ت kullanılır:

صوس آس صات طاس طوت آت طات يات

yat tat at tut tas sat as sus

آبا	آتا	آچا	آدا	آرا	آغا	آقا	آلا	آنا
aba	ata	aça	ada	ara	ağa	aka	ala	ana
بابا	باجا	باغا	بالا	پاپا	پاچا	پارا	پاشا	پالا
baba	baca	bağa	bala	papa	paça	para	paşa	pala
چابا	چاپا	چاغا	چالا	حالا	حارا	حاشا		
çaba	çapa	çağa	çala	hâlâ	hara	haşa		
قارا	قاصا	قاما	قایا	ماپا	ماصا	ماشا	مالا	مایا
kara	kasa	kama	kaya	mapa	masa	maşa	mala	maya
یابا	یادا	یارا	یاشا	یاصا	یاقا	یالا	یاما	یایا
yaba	yada	yara	yaşa	yasa	yaka	yala	yama	yaya

آشار باشار طاشار شاشار قاشار یاشار

yaşar kaşar şaşar taşar başar aşar

آتان چاپان صاپان قاپان قاچان یاپان

yapan kaçan kapan sapan çapan atan

آپاق پاپاق چاپاق صاپاق قاپاق یاپاق

yapak kapak sapak çapak papak apak

آیاق دایاق شایاق قایاق یایاق

yayak kayak şayak dayak ayak

آتاق باتاق پاتاق چاتاق یاتاق

yatak çatak patak batak atak

Alıştırma — آلیشدرمه

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz ve yazarak çalışınız.

آبا آتا آچا آدا آرا آغا آقا آلا آنا

بابا باجا باغا بالا پاپا پاچا پارا پاشا پالا

چابا چاپا چاغا چالا حالا حارا حاشا

قارا قاصا قاما قایا ماپا ماصا ماشا مالا مایا

یابا یادا یارا یاشا یاصا یاقا یالا یاما یایا

آشار باشار طاشار شاشار قاشار یاشار

آتان چاپان صاپان قاپان قاچان یاپان

آپاق پاپاق چاپاق صاپاق قاپاق یاپاق

آیاق دایاق شایاق قایاق یایاق

آتاق باتاق پاتاق چاتاق یاتاق

Fe ف harfinin başta, ortada ve sondaki şekilleri ile diğer harflerle bitişmesi aşağıda gösterilmiştir :

فا ف فج فد فر فس فسه فس فص فصه فط فع ففف فق فك فك

فل فم فن فنه فو فه فر فه فلا فی فے

Kef ك ve gef گ harfleri çoğu zaman aynı şekilde yazılır. Bunun başta, ortada ve sondaki şekilleri ile diğer harflerle bitişmeleri aşağıda gösterilmiştir :

گا گا گب گج گد گر گس گسه گس گص گصه گط گع گف گق گك گك

گك گل گم گن گنه گو گه گر گه گلا گی .

Mim م harfinin başta, ortada ve sondaki şekilleri ile diğer harflerle bitişmesi aşağıda gösterilmiştir :

ما مب مج مد مر مس مسح مسه مص مصه مط مع مف مق

مك مك مل مم من منه مو مه مر مه ملا می مے

6. Ders

Türkçe ünlülerin yazılışı

Arapçanın bir tek yuvarlak ünlüsüne (u ve û) karşılık Türkçede dört yuvarlak ünlü vardır : /o/, /ö/, /u/, /ü/.

Bu ünlülerin hepsi aynı şekilde yazılır :

	Ortada ve sonda	Başta
o, ö, u, ü =	و	او

Bu ünlüleri ayırt etmek için Osmanlı alfabesinde özel bir işaret kullanılmamıştır. Dört ünlünün de aynı harfle yazılması okumada güçlük doğrurur; ancak kaf ق, kef ك, gayın غ gibi harfler bize Türkçe kelimelerdeki yuvarlak ünlünün kalın veya ince sıradan olduğunu belirlemede yardımcı olabilir. Kelime başında te ت, tı ط, sin س , sad ص harfleri de bu ayrımda yardımcı olur. Yine de kelimenin dar veya geniş olup olmadığını belirlemek alfabeden mümkün olmaz. Meselâ قو hecesi ku-ko; كو hecesi kü-kö şeklinde okunabilir.

Bu gibi kalın ve ince sıradan karşıtları bulunan harfler dışında yuvarlak ünlünün niteliğini tespit etmek için cümledeki anlamdan ve genel kültürel donanımdan başka bir yardımcı yoktur.

Kimi alfabe kitaplarında kelime başında yuvarlak ünlünün ince sıradan olduğunu göstermek için hemzeden de yararlanılmıştır:

ئو ö – ü. Bu, çok yaygın değildir.

ئولو	ئورو	ئوجو	ئوتو	اويو	اومو	اوقو	اولو
ölü	örü	öcü	ütü	uyu	umu	oku	ulu

Aşağıdaki kelime ve heceleri okuyunuz :

اوب	اوپ	اوت	اود	اور	اوز	
ob	op	ot	od	or	oz	
اوص	اوف	اوق	اول	اون	اوی	
os	of	ok	ol	on	oy	
اوپ	اوچ	اور	اوز	اوك	اول	
öp	öç	ör	öz	öğ	öl	
اور	اوز	اوش	اوف	اون	اوی	
ur	uz	uş	uf	un	uy	
اوت	اوچ	اور	اوز	اوش	اون	
üt	üç	ür	üz	üş	ün	

بو	تو	صو	قو	لو	مو	نو
bu	tu	su	ku	lu	mu	nu
بو	تو	سو	كو	لو	مو	نو
bü	tü	sü	kü	lü	mü	nü
بو	بور	بوز	بوش	بوص	بول	بوی
bo	bor	boz	boş	bos	bol	boy
بو	بوك	بول	بون	بو	بوز	بوك
bö	böğ	böl	bön	bü	büz	bük
دو	دوت	دور	دوغ	دول	دون	دوی
du	dut	dur	doğ	dol	don	duy
دو	دوز	دوش	دوك	دول	دون	دوم
dü	düz	düş	dök	döl	dön	düm

سو	سوت	سور	سوز	سوك	سون	
sü	süt	sür	süz	sük	sön	
صو	صوپ	صور	صوس	صوف	صون	صوی
su	sop	sor	sus	sof	sun	soy
قو	قوت	قور	قوز	قوش	قول	قوم
ko	kut	kor	koz	kuş	kol	kum
كو	كوپ	كور	كوز	كوس	كول	كوی
kü	küp	kör	köz	kös	kül	köy

Bugünkü alfabemizde ayrı işaretlerle gösterilmemekle birlikte /k/ sesi damağın iki ayrı yerinde oluşur : [ka] dediğimizde damağın arkasında, [ke] dediğimizde damağın ön tarafında. İşte Osmanlı alfabesinde bu iki ayrı ses için iki ayrı harf kullanılır : Kaf ق harfi kalın ünlülü kelimelerde, kef ك harfi ise ince ünlülü kelimelerde. Ancak kef ile elif yanyana yazıldığında (كا) bunu [kâ] diye okuma-mak gerekir. Bu gibi hecelerde de ince, yani ön damakta oluşturulan bir /k/ sesi vardır. Bugünkü alfabemizde bu heceyi "kâ" şeklinde yazmaktayız. Bu farklılığın en açık örneği *kar* قار "yağış türü" ve *kâr* كار "kazanç" kelimeleridir. Gef گ ile elif yanyana geldiğinde de durum böyledir : گا [gâ]. Gef'in çoğu zaman kef şeklinde yazıldığı unutulmamalıdır. Aşağıda كا hecesi taşıyan kelimelerden örnekler verilmiştir. Bu heceyi bugünkü yazı sistemimizde "kâ" veya "gâ" şeklinde gösteririz :

كار	كاتب	كاسه	كاشف	كاغد	كافر	كاه	كاهن
kâr	kâtib	kâse	kâşif	kâğıd	kâfir	gâh	kâhin
اركان	بيكانه	پيكان	چوكان	حكايه	دكان	مكان	يكانه
erkân	bigâne	peykân	çevgân	hikâye	dükkân	mekân	yegâne

Alıştırma — آليشدرمه

Aşağıdaki kelime ve heceleri okùyunuz ve yazarak çalışınız.

اوب اوپ اوت اود اور اوز
اوص اوف اوق اول اون اوی

اوپ اوچ اور اوز اوك اول
اور اوز اوش اوف اون اوی
اوت اوچ اور اوز اوش اون

بو تو صو قو لو مو نو
بو تو سو كو لو مو نو
بو بور بوز بوش بوص بول بوی
بو بوك بول بون بو بوز بوك
دو دوت دور دوغ دول دون دوی
دو دوز دوش دوك دول دون دوم
سو سوت سور سوز سوك سون

صو صوپ صور صوس صوف صون صوی

قو قوت قور قوز قوش قول قوم

کو کوپ کور کوز کوس کول کوی

کار کاتب کاسه کاشف کاغذ کافر کاه کاهن

ارکان بیکانه پیکان چوکان حکایه دکان مکان یکانه

Yazı یازی

He ه harfinin başta, ortada ve sondaki şekilleri ile diğer harflerle bitişmesi aşağıda gösterilmiştir :

ها هب هج هد هر هس هش هـ هط هع هف هق

هك هل هم هن هه هو هه هر هه هلا هی

Besmele istifi. Davut Bektaş.

7. Ders

Kâf-ı **Farisî**

Osmanlı alfabesinde kef ك harfi birden fazla ünsüzü göstermek üzere kullanılmıştır. Bunlar, ince sıradan olmak üzere /k/, /g/, /ğ/ ve hem kalın ünlülü hem de ince ünlülü kelimelerde genizsi /ñ/ ünsüzleridir. Başlangıçta /g/'yi /k/'den ayırmak için kimi metinlerde üç noktalı kef veya *kâf-ı Farisî* denilen bir harf گ kullanılmıştır. Sonraki dönemlerde bu işaret gitgide daha az kullanılmış, harfin /k/ veya /g/'den hangisini karşıladığının belirlenmesi cümlenin anlamına bağlı olarak okuyucuya bırakılmıştır. Son zamanlarda sözlük ve alfabe gibi özel amaçlı kitaplarda گ harfinin kullanıldığı görülür. Bu kitapta, ilk derslerden sonra bu işaret kullanılmayacaktır.

گو گوچ گور گوز گول گوك گون

gün gök göl göz gör güç gü

Genizsi /ñ/ ünsüzü

Türkçeye özgü bir ses olan genizsi /ñ/ ünsüzü başlangıçta kef harfinin üstüne (kimi zaman da altına) üç nokta konularak gösterilmiş, ancak zamanla bundan vazgeçilerek bu ses sadece kef ile gösterilmiştir. Yine de özel durumlarda karışmayı önlemek için kefin üzerine üç nokta konulabilmektedir.

Bugünkü yazı dilimizin esasını teşkil eden İstanbul ağzında genizsi /ñ/ sesi zamanla dişsi /n/ sesine veya başka bir sese dönüştüğü için Osmanlı Türkçesi metinlerinde bu harfin doğru okunması güçlük doğurabilmektedir. Önseste hiç bulunmayan bu sesi taşıyan kelimelerin sayısı aslında çok da fazla değildir. Bunun dışında kimi ekler de kalıplaşmış olarak bu harf ile yazılır. Bilimsel çalışmalar dışında bu harfi [n] olarak okuyup yazmak gerekir.

Metinlerde sıklıkla kullanılan ve genizsi /ñ/ sesini taşıyan kelimelerin bazıları aşağıda gösterilmiştir. Eklerdeki durumu ise eklerin yazılışını öğrenirken göreceğiz :

آكلامق	آكيز	اك	اكسه	ايكلمك	اوك
anlamak	anız	en	ense	inlemek	ön
اوكجه	بيك	بكزەمك	دكيز	ديكلەمك	دوكوز
önce	bin	benzemek	deniz	dinlemek	donuz
تاكرى	صوك	صوكرا	ياكليش	يالكز	يكى
tanrı	son	sonra	yanlış	yalnız	yeni

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz :

بورو	سورو	كورو	يورو		
bürü	sürü	kürü	yürü		
بورو	بولو	دورو	دولو	صورو	قورو
boru	bolu	doru	dolu	soru	koru
آبو	چاپو	طاپو	قاپو	قامو	ياپو
abu	çapu	tapu	kapu	kamu	yapu
آبوق	آزوق	چابوق	صابوق	قابوق	قازوق
abuk	azuk	çabuk	sabuk	kabuk	kazuk
اوراق	بوراق	چوراق	طوزاق	قوراق	قوزاق
orak	burak	çorak	tuzak	kurak	kozak
اوران	بوران	صوران	طوران	قوران	يوران
oran	boran	soran	turan	kuran	yoran
اورون	بورون	طورون	چوروم	قوروم	يوروم
orun	burun	torun	çorum	kurum	yorum
اورت	بورت	جورت	دورت	زورت	يورت
ört	bört	curt	dört	zurt	yurt

دورت	سورت	قورت	كورت	مورت	يورت
dürt	sürt	kurt	kürt	mürt	yort

اورك	بورك	تورك	كورك	كورك
ürk	börk	türk	kürk	görk
اويوق	بوزوق	بوغوق	دوروق	دونوق
oyuk	bozuk	boğuk	doruk	donuk
اويوك	بويوك	بوزوك	چوروك	دونوك
öyük	büyük	büzük	çürük	dönük
بورغو	دولغو	صورغو	قورغو	قورقو
burgu	dolgu	sorgu	kurgu	korku
اوركو	چوزكو	سوركو	سوزكو	كوركو
örgü	çözgü	sürgü	süzgü	görgü
اولكون	اوزكون	دوزكون	دوشكون	سوركون
ölgün	üzgün	düzgün	düşkün	sürgün
اولغون	بوزغون	جوشقون	دولغون	يورغون
olgun	bozgun	coşkun	dolgun	yorgun
اويقو	اويغون	دويغو	دويغون	صويغون
uyku	uygun	duygu	doygun	soygun

آيغين	بايغين	صايغين	صايغى	قايغى	يايغى
aygın	baygın	saygın	saygı	kaygı	yaygı

Alıştırma — آلیشدرمه

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz ve yazarak çalışınız.

اوراق	آكيز	بوغوق	اورون	دورت	بوران
ياپو	بيك	چوروم	دكيز	ديكله مك	قابوق
تاكرى	آزوق	قامو	صابوق	يالكز	يكى
بورو	سورو	كورو	يورو	اوكجه	كورك
صوكرا	بولو	دورو	دولو	صورو	قورو
آبو	چاپو	اورت	قاپو	دوكوز	بورو
آبوق	صوك	اوك	ياكليش	بكزه مك	قازوق
آكلامق	بوراق	سورت	طوزاق	دونوق	بورون
اوران	اويوق	صوران	اويغون	قوران	يوران
بويوك	چوراق	طورون	كورت	قوروم	يوروم
طاپو	بورت	جورت	قايغى	زورت	يورت
دورت	يورت	قوزاق	قوراق	مورت	اولكون
دوروق	چابوق	اورك	بورك	كورك	صوغوق
دوشكون	بوزوق	اك	قورت	اولغون	يايغى

سوركون صويغون بوزوك صايغى دونوك جوشقون

بورغو دولغو صورغو آيغين قورقو صايغين

اوركو چوزكو اويقو يورغون كوركو دوزكون

سوزكو اوزكون چوروك اكسه تورك اويوك

ايكلمك بوزغون سوركو دولغون بايغين سونوك

طوران دويغو دويغون قورغو

Yazı sanatı, bir tür soyut resim sanatı düzeyine yükselmiştir. Yukarıda Beşiktaşlı Nuri'nin bezeme celi levhasını görüyorsunuz "Bismillahirrahmanirrahim"

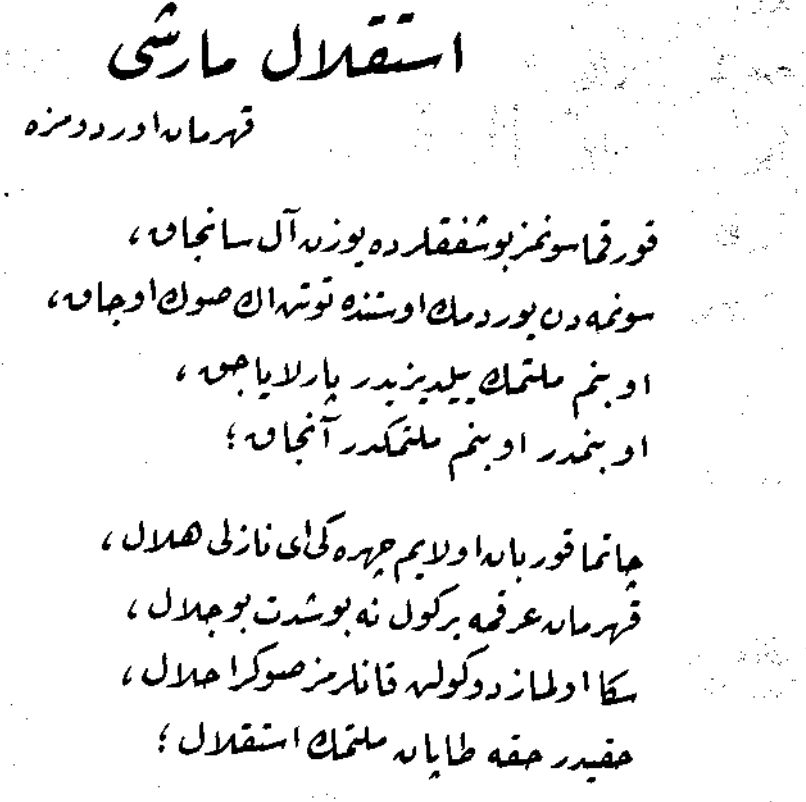
İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Türklerde Yazı Sanatı, 1993, s. 141.

Yazı

یازی

Bu derse kadar yaptığımız yazı çalışmalarında Türklerin geliştirdiğibi bir tür işlek el yazısı olan rika harflerinin bitişmelerini gördük.

Aşağıda İstiklâl Marşı'nın ilk iki kıtasının rika ile yazılmış bir örneği verilmiştir. Bu metni önce üzerinden kopya ederek, sonra bakarak yazınız.

8. Ders

Türkçe ünlülerin yazılışı

Osmanlı alfabesinde /ı/ ve /i/ sesleri için aynı işaret kullanılmıştır :

	Sonda	Ortada	Başta
ı, i =	ى	ـيـ	ايـ

Türkçe kelimelerde /ı/ ve /i/ ünlüleri kelime başında elif+ye ايـ kelime içinde ـيـ kelime sonunda ise ى ile gösterilir. Kelimedeki ünlünün /ı/ veya /i/ olduğunun belirlenmesinde ق ك ط ت ص س gibi harfler yardımcı olabilir. Bunun dışında kelimenin cümle içindeki anlamı, doğru okunmasının en önemli koşuludur.

اين	ايش	ايز	ايچ	ايت	ايپ
in	iş	iz	iç	it	ip
دين	ديل	ديك	ديش	ديز	ديپ
din	dil	dik	diş	diz	dip
قين	قيل	قيش	قيز	قير	قيت
kın	kıl	kış	kız	kır	kıt
كيشى	ديشى	ديزى	ديرى	چيزى	ايرى
kişi	dişi	dizi	diri	çizi	iri

ياری	قاری	صاری	داری	باری	آری
yarı	karı	sarı	darı	barı	arı

آزی	پازی	تازی	قازی	مازی	یازی
azı	pazı	tazı	kazı	mazı	yazı
ایلیق	ایشیق	جیویق	صیریق	قیریق	قیلیق
ılık	ışık	cıvık	sırık	kırık	kılık
ایلیك	ایبیك	جیجیك	سیلیك	کیرپیك	مینیك
ilik	ibik	cicik	silik	kirpik	minik
آجی	آجیلی	آچیق	آچیش	آدیم	آغیر
acı	acılı	açık	açış	adım	ağır
آغیت	آغیز	آغری	آقین	آلیم	آلیملی
ağıt	ağız	ağrı	akın	alım	alımlı
آلیشیق	آلینغان	آصیلی	آتقی	آتیش	آزیق
alışık	alıngan	asılı	atkı	atış	azık
بیچاق	بیلك	بیلگی	بیچیم	چیقیش	دیکیش
bıçak	bilek	bilgi	biçim	çıkış	dikiş
دیکیلی	دیلك	ایراق	ایرماق	ایصلاق	ایبیش
dikili	dilek	ırak	ırmak	ıslak	ibiş
قاچیش	قاچیق	قادین	قالدیریم	قاریش	قارین
kaçış	kaçık	kadın	kaldırım	karış	karın
قاشیق	قاشیقلی	قازیق	قازیقلی	قامچی	قارغی
kaşık	kaşıklı	kazık	kazıklı	kamçı	kargı
قیراچ	قیرباچ	قیصه	قیصراق	صاغیر	صاقین
kıraç	kırbaç	kısa	kısrak	sağır	sakın

Alıştırma

آليشدرمه

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz ve yazarak çalış ınız.

دیزی	ایت	مینیك	ایز	آغیز	این
دیپ	آصیلی	دیش	دیك	دیل	قازیقلی
ایش	چیقیش	قیر	صاغیر	قیش	قیل
کیرپیك	ایلیق	دیری	آچیق	دیشی	قیت
ایرماق	باری	قامچی	دیلك	قاری	جیجیك
قیلیق	ایشیق	جیویق	صیریق	قالدیریم	آغری
ایلیك	ایبیك	یاری	سیلیك	ایری	ایچ
آجی	آجیلی	ایپ	قیز	آدیم	آغیر
قاشیقلی	کیشی	چیزی	آقین	قیرباچ	آلیملی
آلیشیق	آلینغان	قیراچ	آتقی	آتیش	آزیق
بیچاق	بیلك	بیلگی	بیچیم	قیچ	دیکیش
دیکیلی	صاری	ایراق	قیریق	ایصلاق	ایبیش
قاچیش	قاچیق	قادین	آری	قاریش	داری
قاشیق	آغیت	قازیق	دین	قارین	قارغی
دیز	آلیم	قیصه	قیصراق	آچیش	صاقین

به ازلدن بریدر حریاشادم حریاشارم،
هانکی جبلغیه بقا زنجیر وورا جقمه شاشارم،
کوکره سه سیل کبی یم بندمی جیکنر آشارم،
بیرتارم داغلری انکیلره صیغمام طاشارم؛

غربك آفاقنی صارمشه جلیك زرهلی دیوار،
بنم ایمان دولو کوکسم کبی سرحدم وار،
اولوسون قورقما نصل بویله برایمانی بوغار،
مدنیت دیدیکك تك دیشی فالسه جاناوار؛

9. Ders

Türkçe ünlülerin yazılışı

Türkçe kelimelerde ünlülerin yazılışını /e/ dışında görmüş olduk. /e/ ünlüsü kelime başında elif ا, kelime sonunda ise güzel he ه ile yazılır. Kelime içinde gösterilmez :

او	ال	اش	اس	از	ار
ev	el	eş	es	ez	er
ييه	نينه	دوه	دره	ددده	آننه
yine	nine	deve	dere	dede	anne

Bu durumda kelime başında ve sonunda /e/ ünlüsü bulunmayan, ancak kelime içinde yalnızca /e/ ünlüleri bulunan bir kelimede sadece ünsüzler yazılacaktır :

يدك	كرك	كپك	بلك	ببك	امك
yedek	gerek	kepek	belek	bebek	emek
يپلك	كلجك	كپنك	دكنك	چكجك	كلبك
yepelek	gelecek	kepenek	değenek	çekecek	kelebek

19. yüzyıl sonlarında alfabedeki yenilik arayışlarına paralel olarak /e/ ünlüsünü kelime ortasında da yazma eğilimi başlamıştır :

كله بك	كوزه ل	ده كيز	ده ده	چه كمك	كه نيش
kelebek	güzel	deniz	dede	çekmek	geniş
سه ومه ز	كه لمه ز	كه تير	په نجره	كچه ركن	دكه نك
sevmez	gelmez	getir	pencere	geçerken	degenek

Ancak bunun yaygın bir imlâ özelliği olmadığı unutulmamalıdır.

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz.

اتك	اركك	اشك	اكمك	الك	امك
etek	erkek	eşek	ekmek	elek	emek
ببك	بزك	درنك	كرك	كرچك	يمك
bebek	bezek	dernek	gerek	gerçek	yemek
تكرلك	دكنك	زمبرك	كپنك	كلبك	كلنك
tekerlek	değenek	zemberek	kepenek	kelebek	gelenek
بوجك	بورك	چورك	دونك	كوتك	يورك
böcek	börek	çörek	dönek	kötek	yürek
اوزبك	تومسك	چوملك	كوكچك	كوملك	يوكسك
özbek	tümsek	çömlek	gökçek	gömlek	yüksek
آننه	ببه	تپه	تكه	چته	پچه
anne	bebe	tepe	teke	çete	peçe
ابه	اجه	گبه	كچه	جوجه	يوجه
ebe	ece	gebe	keçe	cüce	yüce
ايمجه	چكيركه	سوپوركه	چتله	كوسله	كسمجه
imece	çekirge	süpürge	çetele	kösele	kesmece

Kelime sonanda /a/ ünlüsünün ه ile de gösterilebildiğini hatırlayınız :

آلارغه	اومورغه	دامغه	قابلوباغه	قابورغه	يومورطه
alarga	omurga	damga	kaplubağa	kaburga	yumurta
آطه	قارغه	مانجه	مانده	يونجه	يونغه
ada	karga	manca	manda	yonca	yonga

He ه ister kelime içinde ister kelime sonunde /a/ veya /e/ ünlüsünü göstermek için kullanıldığında kendin den sonra gelen harflerle bitiştirilmez.

قارغه لر	كله بك	تپه ده	يومورطه يه
kargalar	kelebek	tepede	yumurtaya

Alıştırma — آليشدرمه

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz ve yazarak çalışınız.

چوملك كپنك اس ببك چكجك ار

آننه يدك دره ييلك تكرلك كلبك

امك اش بلك كپك كلجك دده

يينه تومسك دكنك از كرك دوه

نينه اومورغه كوملك تكه كپنك ببه

يوجه سوپوركه قابلوباغه كرك چكيركه ابه

او دكنك زمبرك الك كلبك يومورطه

كچه بورك چورك چتله كوتك يورك

پچه قابورغه اتك كوكچك اشك يوكسك

آننه كرچك تپه اكمك اجه اوزبك

يمك آلارغه گبه بوجك جوجه ببك

ايمجه امك بزك دونك كوسله كسمجه

چته اركك دامغه درنك ال كلنك

آطه قارغه مانجه مانده يونجه يونغه

Özet

Türkçedeki ünlülerin yazılışı

Türkçe kelimelerdeki ünlülerin yazılışını görmüş olduk. Şimdi bunları topluca gözden geçirelim :

/a/ kelime başında medli elif آ ile : آر ، آج ، آز، آش، آی

kelime içinde elif ا ile : بابا، آیاق، قار، یاشار

kelime sonunda elif ا bazen de güzel he ه ile : آرپا، آرپه

/e/ kelime başında elif (bazen de hemzeli elif) ile: ال، او، أر، أل، أو

kelime ortasında yazılmaz (bazen güzel he ile): پنجره ، کله‌بك

kelime sonunda güzel he ile : آننه، ددە، تپه

/ı/, /i/ Kelime başında elif+ye ile : ایپ، ایچ ، ایز ، ایش

kelime ortasında ye ile : ایشیق، ایلیك ، قیریق ، کیریپك

kelime sonunda ye ile : ایری، آزی ،صاری ، یازی

/o/, /ö/, /u/, /ü/

Kelime başında elif+vav ile: اوراق ، اوردك ، اوزاق، اوزکون

kelime ortasında vav ile : بورون، بوزوق ، بویوك ، بوجك

kelime sonunda vav ile : اورکو، بورغو، قورقو ، قورو

10. Ders

Türkçe Zamirler

Türkçede sıkça kullanılan kimi kelime ve eklerin yazılışları kalıplaşmış, zamanla bunların söylenişleri farklılaşsa da yazılışları değişmemiştir. Bu gibi kelimelerin yazılışlarını aynen öğrenmek gerekir.

Kalıplaşmış kelimelerin başında zamirlerin yalın ve çekimli şekillerinin yazılışı gelir. Bunlar aşağıda gösterilmiştir.

Vasıta	**Eşitlik**	**Ayrılma**	Bulunma	Yükleme	Yönelme	**İlgi**	**Yalın**
بنمله	بنجه	بندن	بنده	بنی	بکا	بنم	بن
benimle	bence	benden	bende	beni	bana	benim	ben
سنكله	سنجه	سندن	سنده	سنی	سكا	سنك	سن
seninle	sence	senden	sende	seni	sana	senin	sen
اونكله	اونجه	اوندن	اونده	اونی	اوكا	اونك	او
onunla	onca	ondan	onda	onu	ona	onun	o

Bu tabloda bugünkünden farklı olan bazı söyleyişler vardır. Dikkat edilirse teklik şahıs zamirlerinin yönelme hâlinde genizsi /ñ/ sesini gösteren kef harfi ك kullanılmıştır. Bu kelimeler tarihî devrelerde *baña, saña, oña* şeklinde olduğu için böyle yazılmışlar ve bu yazılış da kalıplaşarak devam etmiştir. Ayrıca *senin* ve *onun* kelimelerinde de ilgi hâli eki (tamlayan eki) genizsi /ñ/ ile yazılmıştır. Biz bunları bu şekilde öğrenmeli, yazmalı; ancak bugünkü söyleyişe göre telaffuz etmeliyiz.

Çokluk şahıs zamirlerinin yazılışı da şöyledir :

بزمله	بزجه	بزدن	بزده	بزی	بزه	بزم	بز
bizimle	bizce	bizden	bizde	bizi	bize	bizim	biz

سزكله	سزجه	سزدن	سزده	سزى	سزه	سزك	سز
sizinle	sizce	sizden	sizde	sizi	size	sizin	siz
اونلرله	اونلرجه	اونلردن	اونلرده	اونلرى	اونلره	اونلرك	اونلر
onlarla	onlarca	onlardan	onlarda	onları	onlara	onların	onlar

Bazı işaret zamirlerinin yalın ve çekimli şekilleri de benzer şekilde yazılmaktadır :

بونكله	بونجه	بوندن	بونده	بونى	بوكا	بونك	بو
bununla	bunca	bundan	bunda	bunu	buna	bunun	bu
شونكله	شونجه	شوندن	شونده	شونى	شوكا	شونك	شو
şununla	şunca	şundan	şunda	şunu	şuna	şunun	şu

Eklerin yazılışı

Osmanlı Türkçesinde, Türkçe eklerin birçoğunun yazılışı kalıplaşmış, bugün sekiz şekli olan pek çok ek tek şekilli yazılır olmuştur. Eklerin yazılışı ve okunuşuyla ilgili şu noktalara dikkat etmeliyiz :

- Eklerin yazılışı genellikle kalıplaşmıştır.
- Birçok ek tek şekilli; ق – ك - غ harflerini bulunduran ekler, kalınlık incelik uyumuna göre iki şekillidir.
- Eklerdeki yardımcı ünlüler genellikle yazılmaz.
- Ekler, bugünkü söyleyişe göre okunur.

Çokluk eki

Türkçe çokluk eki +lar / +ler tek şekilli olup لر şeklinde yazılır.

صولر	آغاچلر	چوجوقلر	داغلر	چيچكلر	آننه لر	ايشلر	اولر
sular	ağaçlar	çocuklar	dağlar	çiçekler	anneler	işler	evler

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz :

آلدی	کلدی	قیردی	بیلدی	آلیر	کلیر	قیرار	بیلیر
aldı	geldi	kırdı	bildi	alır	gelir	kırar	bilir
آلمش	کلمش	قیرمش	بیلمش	اولمش	بولمش	کولمش	دویمش
almış	gelmiş	kırmış	bilmiş	olmuş	bölmüş	gülmüş	duymuş
آلسه	کلسه	قیرسه	بیلسه	اولور	بولر	کولر	دویار
alsa	gelse	kırsa	bilse	olur	böler	güler	duyar
آلماز	کلمز	قیرماز	بیلمز	اولماز	بولمز	کولمز	دویماز
almaz	gelmez	kırmaz	bilmez	olmaz	bulmaz	gülmez	duymaz

Sayılar

Arap alfabe sisteminde rakamlar yazının aksine soldan sağa yazılır.

Türkçe sayı isimlerinin imlâsı kalıplaşmıştır. Bunların bir kısmı bugün söylendiğinden farklı yazılır. Aşağıda sayılar rakamla ve yazıyla gösterilmiştir :

٠ صفر	١ بر	٢ ایکی	٣ اوچ	٤ دورت	٥ بش
sıfır	bir	iki	üç	dört	beş
	٦ آلتی	٧ یدی	٨ سکز	٩ دوقوز	١٠ اون
	altı	yedi	sekiz	dokuz	on

١٠٠٠	١٠٠	٩٠	٨٠	٧٠	٦٠	٥٠	٤٠	٣٠	٢٠
بیك	یوز	دوقسان	سکسن	یتمش	آلتمش	اللی	قرق	اوتوز	یکرمی
bin	yüz	doksan	seksen	yetmiş	altmış	elli	kırk	otuz	yirmi

Alıştırma — آليشدرمه

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz ve yazarak çalışınız.

بوندن چيچكلر بكا بنى قيرماز اونلره بنجه شونك

سن بيلدى سكا قيرار سنده سندن كلدى سنكله

او اونك اوكا اونى اونده اوندن آغاچلر اونكله

بولمز بزم آلمش بزى شوندن بزدن بزجه بزمله

صولر سزك اولمش آلماز سزده آلسه سزجه كولر

دويماز اونلرك بندن اونلرى چوجوقلر اونلردن سزكله اونلرله

بيلمش بونك بولر بونى بونده بن كلمش بونكله

شو بنمله شوكا قيرسه شونده بزده شونجه شونكله

اولر ايشلر آننه لر بنم داغلر اونلرده بيلمز سز

آلدى سزى قيردى سنك آلير كلير سنى بيلير

بزه بونجه قيرمش بو سزه بولمش كولمش دويمش

سزدن كلسه شونى بيلسه اولور بوكا اونلرجه دويار

سنجه كلمز بنده اونجه اولماز بز كولمز اونلر

11. Ders

Bildirme Ekleri

Türkçede isim cümlelerinin yüklemini oluşturan bildirme ekleri şu şekilde yazılmaktadır :

Çokluk		Teklik		
2. Şahıs	1. Şahıs	3. Şahıs	2. Şahıs	1. Şahıs
سكز	ز يز	در	سك	م يم

Teklik 1. şahısta ek ünlüsü yazılmaz. Kelime ünlüyle bitiyorsa yardımcı /y/ ünsüzü yazılır :

اوزكونم دوقتورم طلبه يم كويلويم

köylüyüm talebeyim doktorum üzgünüm

Teklik 2. şahısta ek ünlüsü yazılmaz. Tek şekilli olup genizsi /ñ/'yi gösteren kef harfiyle yazılır :

اوزكونسك دوقتورسك طلبه سك كويلوسك

köylüsün talebesin doktorsun üzgünsün

Çokluk 1. şahısta ek ünlüsü yazılmaz. Kelime ünlüyle bitiyorsa yardımcı /y/ ünsüzü yazılır :

اوزكونز دوقتورز طلبه يز كويلويز

köylüyüz talebeyiz doktoruz üzgünüz

Çokluk 2. şahısta ek ünlüsü yazılmaz. Tek şekilli olup genizsi /ñ/'yi gösteren kef harfiyle yazılır :

اوزكونسكز دوقتورسكز طلبه سكز كويلوسكز

köylüsünüz talebesiniz doktorsunuz üzgünsünüz

Teklik 3. şahısta bugün çeşitli ses uyumlarına bağlı olarak sekiz şekilde bulunan bildirme eki (+dır, +dir, +dur, +dür ; +tır, +tir, +tur, +tür) Osmanlı Türkçesinde tek şekilli olarak yazılır ve ek ünlüsü gösterilmez : در . Okuyuşta bu ek günümüz Türkçesinin ses düzenine bağlı olarak okunur :

اوزگوندر	دوقتوردر	طلبه در	واردر
üzgündür	doktordur	talebedir	vardır
آچدر	ایشدر	بوشدر	کوچدر
açtır	iştir	boştur	güçtür

- Aşağıdaki cümleleri okuyunuz :

آق آقچه قارا کون ایچیندر.

Ak akçe kara gün içindir.

صاقله صمانی کلیر زمانی.

Sakla samanı gelir zamanı.

آلاجقلی آرسلان بورچلو صیچان کبیدر.

Alacaklı arslan, borçlu sıçan gibidir.

آچ آیی اویناماز.

Aç ayı oynamaz.

ات طیرناقدن آیریلماز.

Et tırnaktan ayrılmaz.

آغاچدن ماشا اولماز.

Ağaçtan maşa olmaz.

بر سویله ایکی دیکله.

Bir söyle iki dinle.

Alıştırma — آليشدرمه

Aşağıdaki kelimeleri ve cümleleri okuyunuz ve yazarak çalışınız.

طلبه‌سكز	دوقتورم	طلبه‌يم	بوشدر
ايشدر	كوچدر	طلبه‌سك	اوزكونز
اوزكوندر	دوقتوردر	دوقتورسكز	طلبه درلر
كويلوسك	دوقتورز	آچدر	كويلويز
اوزكونسكز	طلبه‌در	اوزكونم	كويلوسكز
طلبه‌يز	اوزكونسك	كويلويم	دوقتورسك

آق آقچه قارا كون ايچيندر.

صاقله صمانى كلير زمانى.

آلاجقلى آرسلان بورچلو صيچان كبيدر.

.آچ آيى اوينامان

ات طيرناقدن آيريلماز.

آغاچدن ماشا اولماز.

بر سويله ايكى ديكله.

Yazı — یازی

Aşağıdaki metni kopya ederek yazınız.

آرقاداسنده یورده آلجاقلری اوغراتماصاقینه ،
سرایت کووده کی دورسون بوحیاسزجه آقینه ،
دوغاجقدر سکا وعدایندیکی کونلرحقك ،
کیم بیلیر بلکه یارینه بلکه یارین دن ده یاقینه ؛

باصدیغك یرلری طوپراغه دیه رك کچمه طانی ،
دوشون آلتنده کی بیکلرجه کفنسز یاتانی ،
سن شهیداوغلیسك اینجیتمه یازیقدر آتاکی ،
ویرمه دنیالری آلسك ده بوجنت وطنی ؛

12. Ders

Arapça ve Farsça kelimelerde ünlülerin yazılışı

Arapça ve Farsçanın ünlü sistemleri Türkçeninkine göre farklılıklar taşır. Farkların başta geleni ise bu dillerde Türkçede bulunmayan uzun ünlülerin bulunmasıdır. Ayrıca Arapça ve Farsçada Türkçedeki kadar geniş bir ünlü kadrosu bulunmaz. Bu dillerde genel bir imlâ kuralı olarak kısa ünlüler yazılmaz. Sadece uzun ünlüler yazılır.

Buna göre Arapça ve Farsça kelimelerde kelime başında *medli elif* /â/ okunur :

آب	آتی	آداب	آتش	آسوده	آلو
âb	âtî	âdâb	âteş	âsûde	âlû

Kelime içinde ve sonunda *elif* /â/ okunur :

آزاد	باران	جام	حالا	ظالم	ماه
âzâd	bârân	câm	hâlâ	zâlim	mâh

Kelime içinde ve sonunda *vav* /û/ okunur :

آهو	بوسه	ترازو	جادو	سبو	طوفان
âhû	bûse	terâzû	câdû	sebû	tûfân

Kelime başında *elif+ye* /î/ okunur :

ایجاب	ایجاد	ایفا	ایمان	ایضاح	ایقاظ
îcâb	îcâd	îfâ	îmân	îzâh	îkâz

Kelime içinde ve sonunda *ye* /î/ okunur :

پیر	شیر	تکبیر	شیرین	مالی	والی
pîr	şîr	tekbîr	şîrîn	mâlî	vâlî

Günümüz Türkçesinde bu uzun ünlülerden bir kısmı kısalmış bulunmaktadır. Ancak yazılışta Arapça ve Farsça kelimelerin orijinal imlâları değiştirilmez.

Arapça ve Farsça kelimelerdeki kısa ünlülerin yazılmadığını söylemiştik. Ancak /e/ ünlüsü kelime başında hemzeli elif, kelime sonunda da güzel he ile gösterilir; Osmanlı Türkçesinde kelime başında hemze çoğu zaman yazılmaz, yalnızca elifle gösterilir :

أبر	أمر	اشك	ابد	اثر	اساس	افلاك	ابرو
ebr	emr	eşk	ebed	eser	esâs	eflâk	ebrû

Diğer kısa ünlüler harf ile gösterilmezler.

Şedde ّ

Arapçada kelime içinde ve sonunda yanyana bulunan ve aralarında ünlü bulunmayan eşsesler bir harf ile yazılır. Bu harfi çift okutmak için kimi zaman üstüne şedde denilen bir yardımcı işaret konulur : جادده > جادّه , شدده > شدّه vs.

دقّت	جنّت	قوّت	شدّت	ملّت	لذّت	همّت
dikkat	cennet	kuvvet	şiddet	millet	lezzet	himmet
تجّار	حمّال	دكّان	رسّام	صرّاف	تشكّر	تشكّل
tüccâr	hammâl	dükkân	ressâm	sarrâf	teşekkür	teşekkül
محمّد	مروّت	مركّب	فتّان	ربّانى	حقّ	حسّ
Muhammed	mürüvvet	mürekkeb	fettân	rabbânî	hakk	hiss

Matbu metinlerde bu işaret çoğu zaman kullanılmaz.

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz.

اخلاص	اكرام	اجمال	ابرام	ابلاغ	اسلام
ihlâs	ikrâm	icmâl	ibrâm	iblâğ	islâm
ولادت	نهايت	سياست	زيارت	تجارت	برادر
velâdet	nihâyet	siyâset	ziyâret	ticâret	birâder
الفت	اجرت	اسلوب	امور	افق	اصول
ülfet	ücret	üslûb	umûr	ufk	usûl
غربت	ظلم	كل	كتبخانه	جهلا	بلبل
gurbet	zulm	gül	kütübhâne	cühelâ	bülbül
دامن	چمن	چشم	جنايت	جهالت	جسارت
dâmen	çemen	çeşm	cinâyet	cehâlet	cesâret
سحر	سما	دسيسه	درجه	دهشت	دلالت
seher	semâ	desîse	derece	dehşet	delâlet
شراره	شمس	سليمان	سهولت	سلطان	سپارش
şerâre	şems	süleymân	sühûlet	sultân	sipâriş
مهندس	متاركه	مبالغه	مسلمان	مداوم	مجادله
mühendis	mütâreke	mübâlağa	müslümân	müdâvim	mücâdele
نتيجه	نسيم	نجيب	نجابت	نزاكت	ندامت
netîce	nesîm	necîb	necâbet	nezâket	nedâmet
يبوست	يكانه	ياسمن	ولوله	وكالت	ولايت
yebûset	yegâne	yâsemen	velvel	vekâlet	velâyet

Alıştırma — آليشدرمه

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz, anlamlarını bilmediklerinizi sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.

قوّت آتی آداب مالی آسوده آلو

آزاد حسّ جام محمّد ظالم ربّانی

آهو بوسه ترازو جادو سبو طوفان

ایجاب لذّت ایفا شدّت ایضاح مرکّب

پیر شیر تکبیر زیارت آتش والی

أبر اسلوب دقّت ابد چشم رسّام افلاك ابرو

اشك جنّت آب ایمان ملّت ایجاد همّت

تجّار افق دکّان اساس صرّاف اجرت تشکّل

حالا مروّت ایقاظ فتّان ماه حقّ باران

اسلام ابلاغ ابرام اجمال اکرام اخلاص

برادر تجارت شیرین سیاست نهایت ولادت

اصول حمّال امور أمر تشکّر الفت

نسیم جهلا مسلمان یبوست مداوم غربت

جسارت جهالت جنایت اثر ولایت دامن

سما دهشت درجه دسیسه نجابت مجادله

سپارش ولوله سهولت سلیمان شمس شراره

سحر ظلم کتبخانه مبالغه متارکه مهندس

ندامت نزاکت دلالت نجیب بلبل نتیجه

سلطان وکالت یکانه یاسمن چمن کل

Yazı

یازی

Aşağıdaki metni kopya ederek yazınız.

کیم بو جنت وطنك اوغرینه اولمازکه فدا ،
شهدا فیشقیراجق طوپراغی صیقه‌ك شهدا ،
جانی جانانی بوتوره واریمی آلسیه ده خدا ،
ایتمه سیه تك وطندن بنی دنیاده جدا ؛

رحمك سندن الهی شو درآنجاق املی ،
دکمه سیه معبدمك کوکسنه نامحرم الی ،
بو ازانلرکه شهادتلری دینك تملی ،
ابدی یورد مك اوستنده بنم ایکه ملی ؛

13. Ders

Türkçede ses karşılığı bulunmayan harfler

Osmanlı alfabesindeki bazı harfler Arapça ve Farsça seslere özgüdür. Bu harflerin karşıladığı sesler, orijinal çıkış özellikleriyle Türkçede bulunmazlar. Bu gibi harfler Türkçedeki en yakın sese uydurularak okunurlar.

Peltek se ث harfi Arapça kelimelere özgüdür. Türkçe kelimelerde kullanılmaz. /ts/ seslerinin birleşimi gibidir. Bu harf Türkçede /s/ olarak okunur :

ثابت ثواب اثبات عثمان تثبیت میراث حادثه

sâbit sevâb isbât osmân tesbît mîrâs hâdise

Ha ح , hı خ ve he ه harfleri Arapça ve Farsça kelimelerde karşımıza çıkar ve güzel he ه ile birlikte Türkçedeki /h/ sesi gibi okunurlar. Bunlardan hı خ harfi hırıltılı bir sestir. Bazı Anadolu ağızlarında ve Türkçenin tarihî dönemlerinde bu sese rastlanır : یوخ *yoh* "yok", دخی *dahı* "dahi" vs. Kalın ünlülü kelimelerde kelime başındaki /k/'nın değişmesiyle oluşmuş /h/ sesi genellikle hı خ veya ه ile yazılır : خان *han*, خانم *hanım*, هانکی *hangi* vs. Türkçede ه خ ح harflerinin telaffuzu aynıdır. Bu birkaç kelime dışında Türkçe kelimelerde /h/ sesi bulunmayıp bu harfler Arapça ve Farsça kelimelere özgüdür.

Zel ذ harfi esasen Arapça ve kimi Farsça kelimelerde kullanılır. Normal /z/ gibi telaffuz edilir :

ذات ذکر ذهنی گذر مذهب ذلّت تذهیب

zât zikr zihnî güzer mezheb zillet tezhîb

Ze ز Türkçe kelimelerde olduğu gibi Arapça ve Farsça kelimelerde de kullanılır. Türkçe kelimelerdeki /z/ sesi için yalnızca bu harf kullanılır :

زمان	زیرا	زراعت	قوزو	قیز	کوز	یوز
zamân	zîrâ	zirâat	kuzu	kız	göz	yüz

Dat ض harfi Arapça kelimelere özgüdür. Türkçede bulunmaz. Türkçeye giren kelimelerde bu harf çoğu zaman /z/ olarak, kimi zaman da /d/ olarak okunmaktadır :

مرض	حضور	تضاد	ضرر	ضدّ	ضیافت	ضابت
maraz	huzûr	tezâd	zarar	zıdd	ziyâfet	zâbit

مضاربه	اضلال	ضلالت	رضوان	قاضی	ضربه	ضرب
mudârebe	idlâl	dalâlet	rıdvân	kadı	darbe	darb

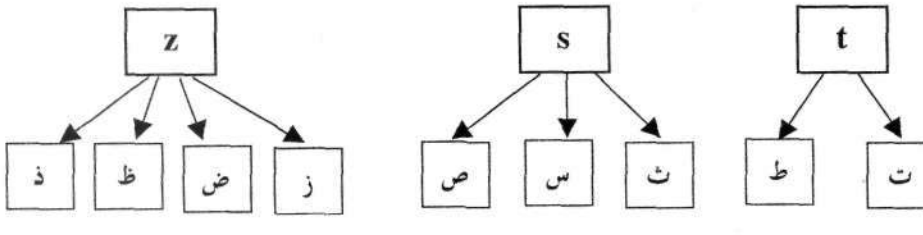
Tı ط harfi kalın bir ünsüzdür. Türkçede bu özelliğinden dolayı kalın ünlülü kelimelerin başında kullanılmaktadır. Türkçedeki /t/ gibi telaffuz edilir. Bu harfin kimi -kelimelerde kalıplaşmış olarak- /d/ yerine kullanıldığı da görülür : آطه *ada* gibi.

خطاط	مطابقت	خطاب	طبق	طبابت	طعام	تعطیل
hattat	mutâbakat	hitâb	tabak	tabâbet	ta'tîl	ta'âm

Zı ظ harfi Türkçe kelimelerde kullanılmaz. Arapça kelimelerde ise normal /z/ gibi telaffuz edilir :

وظیفه	نظر	منظره	مظلوم	ظنّ	ظرف	ظالم
vazîfe	nazar	manzara	mazlûm	zann	zarf	zâlim

Özetle gösterirsek :

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz :

ضابط	ضابطه	ضايع	ضبط	ضرورت	ضعيف	ضياع
zâbit	zâbıta	zâyi'	zabt	zarûret	za'îf	zıyâ'
اضافت	اضطراب	بضاعت	بياض	بيضه	تضادّ	تضرّع
izâfet	ıztırâb	bidâet	beyâz	beyza	tezâd	tazarru'
تضمينات	تواضع	توضيح	ماضى	موضع	موضوع	وضوح
tazmînât	tevâzu'	tavzîh	mâzî	mevzi'	mevzû'	vuzûh
ظالم	ظاهر	ظرافت	ظلّ	ظلمت	ظنّ	ظهور
zâlim	zâhir	zarâfet	zıll	zulmet	zann	zuhûr
اظهار	اظهر	ايقاظ	تظاهر	تلفّظ	توظيف	غليظ
izhâr	azher	îkâz	tezâhür	telaffuz	tavzîf	galîz
حافظ	منظره	مظلوم	مظهر	نظر	وظيفه	واعظ
hâfız	manzara	mazlûm	mazhar	nazar	vazîfe	vâiz
ذات	ذكا	ذكر	ذريت	ذليل	ذمّت	ذوق
zât	zekâ	zikr	zürriyet	zelîl	zimmet	zevk
اذان	اذعان	بذل	تذكره	تذلل	جاذبه	جذبه
ezân	iz'ân	bezl	tezkire	tezellül	câzibe	cezbe
خدمت	رذالت	رذيل	لذيذ	مبذول	مذبحه	مذهب
hizmet	rezâlet	rezîl	lezîz	mebzûl	mezbaha	mezheb
ثالث	ثانى	ثابت	ثبات	ثمره	ثقلت	ثريّا
sâlis	sânî	sâbit	sebât	semere	sıklet	süreyyâ
آثار	اثر	اثنا	ارثى	اكثر	تثليث	تثنيه
âsâr	eser	esnâ	irsî	ekser	teslîs	tesniye
تثبيت	بحث	جثه	خباثت	ميراث	وراثت	مبحث
tesbît	bahs	cüsse	habâset	mîrâs	verâset	mebhas

Alıştırma — آليشدرمه

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz, anlamını bilmediklerinizi sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.

ذليل ضابطه ضايع ضبط رذالت ذكر واعظ

ذمّت اضطراب اذعان بياض بيضه تضادّ تضرّع

جاذبه تواضع توضيح ماضى ثبات موضوع ثانى

ظالم طبق تثليث ظلّ مذهب جثه اثر

اظهار اظهر مبذول تظاهر تثبيت توظيف غليظ

بحث منظره مظلوم مطابقت نظر طعام ضياع

مبحث ذكا طبابت وراثت ضابط اضافت ذوق

اذان بضاعت بذل تذكره تذلل تعطيل ظاهر

خدمت ضرورت رذيل لذيذ ايقاظ مذبحه ظلمت

ثالث وضوح ثابت موضع خطاط ثقلت ثمره

آثار ظهور اثنا ارثى اكثر ظرافت تثنيه

تلفّظ حافظ ظنّ خباثت ميراث ذريت ذات

وظيفه تضمينات مظهر خطاب ثريّا جذبه ضعيف

14. Ders

Ayın ve hemze

Arapçaya özgü seslerden biri de ayın ع ve hemze ء harfleri ile gösterilen ünsüzlerdir. Bir gırtlak çarpması ile oluşturulan bu sesler Farsça ve Türkçe asıllı kelimelerde bulunmaz.

Ayın harfi Türkçe söyleyişte kelime başında okunmaz. Böylece bunlar âdeta bir ünlüymüş gibi görünür :

عشق	عذاب	علم	عمر	عضو
aşk	azâb	ilm	ömr	uzv

Hemze kelime başında elif harfinin üzerinde veya altında yazılır:

أبد أثر أجل إذن إثر

Ancak Osmanlı Türkçesinde çoğu zaman bu hemzeler yazılmaz ve elif harfi kelimenin orijinalindeki ses değerine göre okunur :

ابد	اثر	اثر	اجرت	اجل	اذن	اذن	امّت
ebed	eser	isr	ücret	ecel	izn	üzn	ümmet

Bilimsel çalışmalarda bu ünsüzleri göstermek için özel bir kesme işareti kullanılır. Bugün yazı dilinde bunları belli etmek istersek bir kesme işareti kullanırız :

مسئله	نشئه	هيئت	يأس	بعضى	دفعه	صنعت
mes'ele	neş'e	hey'et	ye's	ba'zı	def'a	san'at

Bu ünsüzler Türkçede kelime sonunda okunmaz.

Aşağıdaki kelimeleri okuyu nuz.

عدد	عبث	عجز	عجم	علم	عذاب	عرض
aded	abes	acz	acem	alem	azâb	arz
عابد	عاجز	عاجل	عادت	عادل	عارف	عالم
âbid	âciz	âcil	âdet	âdil	ârif	âlim
عبادت	عبارت	عبرت	عدت	عرض	عرفان	عرق
ibâdet	ibâret	ibret	iddet	ırz	irfân	ırk
عبوديت	عبور	عثمانلى	عذر	عرف	عمر	عمر
ubûdiyyet	ubûr	osmânlı	özr	örf	ömr	ömer
بعضى	تعمير	تعليم	تعريف	تعطيل	تعقيب	تعيين
ba'zı	ta'mîr	ta'lîm	ta'rîf	ta'til	ta'kîb	ta'yîn
تعالى	تعامل	تعاون	تعرّض	تعفّن	تعمّد	تعهّد
teâli	teâmül	teâvün	taarruz	taaffün	taammüd	taahhüd
معبد	معدن	معدوم	معذور	معروض	معقول	معلوم
ma'bed	ma'den	ma'dûm	ma'zûr	ma'rûz	ma'kûl	ma'lûm
معادل	معارض	معاف	معامله	معراج	معمار	معلّم
muâdil	muârız	muâf	muâmele	mi'râc	mi'mâr	muallim
جامع	طالع	صانع	وداع	تابع	جمع	ابداع
câmi'	tâli'	sâni'	vedâ'	tâbi'	cem'	ibdâ'
جزع	وجع	متاع	مرجع	ركوع	وضوع	جوع
ceza'	veca'	metâ'	merci'	rükû'	vuzû'	cû'

Alıştırma — آليشدرمه

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz ve anlamlarını bilmediklerinizi sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.

ركوع	عبث	عجز	عجم	عذر	عثمانلى	جامع
معروض	عاجز	عاجل	معامله	عادل	عارف	عالم
عبادت	عبارت	عبرت	معبد	عرض	معمار	تعمير
عبوديت	عبور	عذاب	علم	عرف	عمر	عمر
تابع	عرق	تعليم	تعريف	جوع	صانع	تعيين
تعالى	تعامل	تعاون	تعرّض	تعفّن	تعمّد	تعهّد
عدّت	معدن	معدوم	معذور	عابد	معقول	معلوم
معادل	معارض	معاف	عادت	معراج	عرفان	معلّم
عرض	طالع	تعقيب	وداع	بعضى	جمع	ابداع
جزع	وجع	متاع	مرجع	عدد	وضوع	تعطيل

Arapçadan dilimize giren bazı kelimelerde iç seste bir ünlü türemiştir :

fikr > fikir ilm > ilim şekl > şekil şehr > şehir

ufk > ufuk lutf > lütuf şükr > şükür hüzn > hüzün

Bu kelimeleri tanımak kolaydır; ünlüyle başlayan bir ek yahut yardımcı *fiil* aldıklarında türeyen bu ünlüler düşer :

fikr+imiz ilm+e şekl+inde şehr+ine

ufk+umuz lutf+unuz şükr+etmek hüzn+ünü

Osmanlı Türkçesinde bu kelimeler her zaman orijinal imlâlarıyla yazılır. Türeyen ünlüler hiçbir zaman yazılmaz :

فكر	علم	شكل	شهر	افق	لطف	شكر	حزن
hüzün	şükür	lütuf	ufuk	şehir	şekil	ilim	fikir

Yazı — یازی

Aşağıdaki metni kopya ederek yazınız :

اوزمان وجدایله بیك سجده ایدر وارسه طشم ،
هرجریحه مدن آلهی بوشانوب قانلی یاشم ،
فیشقیریر روح مجرد کبی یردن نعشم ،
اوزمانده یوکسلدرك عرشه ده کربلکه باشم ؛

15. Ders

خسیسك طاووغی

خسیس بر کویلونك واردی بر طاووغی
صاپ صاری تویلری ، قویروغی سیم سیاه!
او مطلق هر صباح
قوجامان بر آلتون یومورطلار دوروردی ...
بر کون بو خسیسك پك عقلی دولاشدی،
– بو بزم طاووقده وار مطلق بر خزینه!
قارنی دلسم ده
آلتونلری آلسهم ! دییهرك صاواشدی
سوینجدن فیرلادی باشندن قاووغی!
آز طمع چوق زیان کتیریر، محقق...
طاووقده هیچ بر شی بولمادی بو احمق!

- Metni okuduktan sonra yazarak çalışınız.
- Bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup anlamı ve yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Hâl eklerinin yazılışı

İsim çekim eklerinin imlâsı da diğer bir çok ek gibi kalıplaşmış ve tek şekillidir.

- İlgi hâli eki (tamlayan eki) (+ın/+in, +un/+ün; +nın/+nin, +nun/+nün) ünsüzle biten kelimelerde genizsi /ñ/ sesini gösteren ڭ ile, ünlüyle biten kelimelerde نك ile yazılır. Ek ünlüsü hiçbir zaman yazılmaz :

كتابك دفترك چوجوغك سوزك آننه نك بابانك قورونك سورونك

sürünün kurunun babanın annenin sözün çocuğun defterin kitâbın

- Yönelme hâli eki (+a/+e, +ya/+ye) ه ve يه şeklinde yazılır:

كتابه دفتره چوجوغه سوزه آننەيه بابايه قورويه سورويه

sürüye kuruya babaya anneye söze çocuğa deftere kitâba

- Yükleme hâli (+ı/+i, +u/+ü, +yı/+yi, +yu/+yü) ى ve ي şeklinde yazılır:

كتابى دفترى چوجوغى سوزى آننەيي بابايي قورويي سورويي

sürüyü kuruyu babayı anneyi sözü çocuğu defteri kitâbı

Yükleme hâli eki bugün ünlü uyumlarına bağlı olarak sekiz şekillidir. Osmanlı alfabesinde bu ek tek şekilli olarak yazılır. Bilhassa yuvarlak ünlülü kelimelerde aslında *çocuğı, sürüyi* şeklinde yazılmaktadır, ancak bunları günümüzün telaffuzuna uygun olarak okuruz.

- Bulunma hâli eki (+da/+de, +ta/+te) tek şekilli olup ده ile yazılır :

اوده آوده جنّتده آغاچده باشده كوشكده كتابده چوجوقده

çocukta kitapta köşkte başta ağaçta cennette avda evde

- Ayrılma hâli eki (+dan/+den, +tan/+ten) tek şekilli olup دن ile yazılır :

اودن آودن جنّتدن آغاچدن باشدن كوشكدن كتابدن چوجوقدن

çocuktan kitaptan köşkten baştan ağaçtan cennetten avdan evden

- Vasıta hâli eki (+la/+le, +yla/+yle) له يله şeklinde yazılmaktadır. Bu ek edat olarak (ile) ayrı da yazılabilir :

قافله‌لرله خيزله آرابايله دوه‌يله حزنله نشئه يله قورويله سورويله

sürüyle kuruyla neş'eyle hüzünle deveyle arabayla hızla kafilelerle

İsim çekim eklerinden birçoğu görüldüğü gibi Türkçenin önceki dönemlerine ait ses özelliklerini yansıtacak şekilde kalıplaşmış ve tek şekillidir. Ancak bunları son birkaç yüzyıla ait metinlerde bugünkü telaffuza göre okumak gerekir. Bilhassa yazı çalışmalarında eklerdeki bu tek şekillilik ve kalıplaşmışlık unutulmamalıdır.

İlgi hâli eki isim tamlamalarında tamlayan unsura gelir. Böyle bir tamlamada tamlanan unsurun aldığı ek 3. şahıs iyelik eki (tamlanan eki)dir. +ı/+i, +u/+ü, +sı/+si, +su/+sü şekilleri olan bu ek ی ve سی şeklinde yazılır, ancak ünlü uyumlarına bağlı olarak okunur:

كتابی دفتری چوجوغی يولی آننه سی باباسی قوزوسی سوروسی

sürüsü kuzusu babası annesi yolu çocuğu defteri kitâbı

Örnekler :

درس كتابی يازی دفتری قومشونك چوجوغی قويون سوروسی

ders kitâbı yazı defteri komşunun çocuğu koyun sürüsü

چوجوغك آننه‌سی عالی‌نك باباسی تورکلرك آنا يوردی يولك صوكی

çocuğun annesi Ali'nin babası Türklerin ana yurdu yolun sonu

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıdaki örnekler belirtili isim tamlamasıdır :

خسيسك طاووغی سليمانك قوزوسی

Verilen kelimeleri belirtili isim tamlaması hâlinde yazın.

.....	طاووق – يومورطه
.....	تيلكی – قويروق
.....	چوجوق – بابا
.....	باغچه – قابی
.....	عائشه – دده
.....	قويون – قوزو

- Aşağıdaki kelimelerin çekimli şekillerini yazınız.

vasıta	ayrılma	bulunma	yükleme	yönelme	İlgi	yalın
.....	.....	.....	.....	.....	.....	آرابا
.....	.....	.....	.....	.....	.....	باغچه
.....	.....	.....	.....	.....	.....	تورکيه
.....	.....	.....	.....	.....	.....	يمك
.....	.....	.....	.....	.....	.....	يول
.....	.....	.....	.....	.....	.....	كوی
.....	.....	.....	.....	.....	.....	طيّاره

Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını sözlükten bulup yazılışlarıyla birlikte öğreniniz :

آفِتابْ خورشيد مِهْر شَمْس ماه قَمَر اَخْتَر ستاره نَجْم كَوْكَبْ

16. Ders

بويوك آننه

بويوك آننه، ندن بويله صاچك باشك آغارمش؟

اختيارم چونكه ياورم، اختيارلق قارلى قيش!

بويوك آننه، نيچون باشك بر دوزى‌يه صاللانير؟

يول كورونددى ياورم، اجل وجودمه دولانير.

يا طوپراغه هپ باقارسك، يوقسه باشك اكرى مى؟

بر آياغم چوقورده‌در، طاصارلرم يرمى!

پكى، نيچون اولادلرك اللركى اوپركن

دوداقلرك اوينار؟

اوينار سزه دعا ايدركن!

ع. علوى

- Metni okuduktan sonra yazarak çalışınız.
- Bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup anlamı ve yazılışıyla birlikte öğreniniz.

İyelik ekleri

Teklik 1. şahıs iyelik eki (+m, +ım/+im, +um/+üm) م ile yazılır, yardımcı ünlü yazılmaz :

قاردشم	قوزوم	بابام	سوزم	دفترم	كتابم
kardeşim	kuzum	babam	sözüm	defterim	kitâbım

Teklik 2. şahıs iyelik eki (+n, +ın/+in, +un/+ün) genizsi /n/ sesini gösteren kef ك ile yazılır. Ekin yardımcı ünlüsü yazılmaz :

قاردشك	قوزوك	باباك	سوزك	دفترك	كتابك
kardeşin	kuzun	baban	sözün	defterin	kitâbın

Teklik 3. şahıs iyelik eki (+ı/i, +u/+ü, +sı/+si, +su/+sü) ى ve سى ile yazılır. Bu aynı zamanda tamlanan ekidir. Bunun yazılışını yukarıda görmüştük :

قاردشى	قوزوسى	باباسى	سوزى	دفترى	كتابى
kardeşi	kuzusu	babası	sözü	defteri	kitâbı

Çokluk 1. şahıs iyelik eki (+mız/+miz, +muz/+müz; +ımız, +imiz, +umuz/+ümüz) مز ile yazılmaktadır :

قاردشمز	قوزومز	بابامز	سوزمز	دفترمز	كتابمز
kardeşimiz	kuzumuz	babamız	sözümüz	defterimiz	kitâbımız

Çokluk 2. şahıs iyelik eki (+nız/+niz, +nuz/+nüz; +ınız/+iniz, +unuz/+ünüz) كز ile yazılmaktadır :

قاردشكز	قوزوكز	باباكز	سوزكز	دفتركز	كتابكز
kardeşiniz	kuzunuz	babanız	sözünüz	defteriniz	kitâbınız

Çokluk 3. şahıs iyeli eki (+ları/+leri) لرى şeklinde yazılır :

قاردشلرى	قوزولرى	بابالرى	سوزلرى	دفترلرى	كتابلرى
kardeşleri	kuzuları	babaları	sözleri	defterleri	kitâbları

İyelik eklerinin yazılışını topluca gözden geçirelim :

بنم	كتابم	نرده ؟	سنك	كتابك	وار می؟
	البسەم			البسەك	
	طوپم			طوپك	
	پابوجم			پابوجك	
	كاغدم			كاغدك	
	يومورطەم			يومورطەك	
	قوزوم			قوزوك	

بزم	كتابمز	كوزلدر.	سزك	كتابكز	ده كوزل!
	البسەمز			البسەكز	
	طوپمز			طوپكز	
	پابوجمز			پابوجكز	
	كاغدمز			كاغدكز	
	يومورطەمز			يومورطەكز	
	قوزومز			قوزوكز	

	كتابى	
	البسه‌سى	
	طوپى	اونك
كوزلدر.	پابوجى	اونلرك
	كاغدى	
	يومورطه‌سى	
	قوزوسى	

Teklik ve çokluk 3. şahıs iyelik eklerinden sonra isim hâl ekleri geldiğinde araya bir /n/ sesi girer. Bu durumda

- bitişik harflerden sonra teklik 3. şahıs iyelik eki ى yazılmaz :

باشى كتابى پابوجى آننه‌سى قوزوسى

- ayrı yazılan harflerden sonra ve çokluk 3. şahısta ى yazılır: سوزيى

دفتريى كتابلريى باغچه‌لريى

كه Farsça bir bağlaçtır ve /ki/ şeklinde okunur. İleride daha geniş bir şekilde göreceğimiz bu ek birtakım kelimelerde kalıplaşmış olarak da kullanılır : چونكه *çünki*, مادمكه *mâdemki*, صانكه *sanki*, بلكه *belki*, مكر كه *meğerki*. Türkçe aitlik eki olan +ki ise كى şeklinde yazılır: بنده‌كى *bendeki*, يولده‌كى *yoldaki* vs.

17. Ders

چناق قلعه ماصالی

هلال شوئی نقل ایدر هر کوکه چیقیشنده :
بوندن ییللرجه اوّل استانبوللك دیشنده
اوچ دکیزی سیر ایدن بر اسکی قلعه واردی؛
ایچنده پك مبارك بر اولیا یاتاردی.
یالچین دیوارلرینی آیدینلاتیرکن غروب
اوزاقدن باقیلنجه بو قلعه باغداش قوروب
تپه‌لره اوتوران بر دیوی آندیریردی،
اك جسور یورکلرده قورقو اویاندیریردی.
نور اینرکن سمادن قارانلق مازغاللره
یشیل صاریقلی بر پیر بورونوك آللره
کوکسنده بر آی ییلدیز هر کیجه ذکر ایدردی.

بوراسی مقدّسدر، کمسه کیره‌مز! دیردی.
ولینك قدرتنه اینانمیان دورت چاپقین
بو قلعه‌یه ایتدیلر کوله‌لریله آقین.
صانکه بر آن ایچنده چالقالندی بر دکیز
ایچدن کلن بر دعا دولاشدی دهلیز دهلیز
کوستر بو کافرلره قدرتکی یا ربی!
بردن بره ییقیلدی قلعه داغ کوچر کبی
دورت چاپقین کوله‌لرله طاشلر آلتنده قالدی.
قارانلقلر بوشلقده صاللانارق آلچالدی!
او کیجه اولیانك روحی اوچدی اللّهه!
هیچ کمسه یاقلاشمادی بو قلعه‌یه بر دها ...

ناظم حکمت

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Kapalı e'nin yazılışı :

Bugün kullandığımız alfabedeki (e) harfi açık -geniş bir /e/ sesini gösterir. Bunun dışında kimi kelimelerde daha dar bir /e/ sesi olduğu da duyulur. Buna kapalı /e/ denilmektedir. Bilimsel çalışm alarda bu ses çoğu zaman é işaretiyle gösterilir. Kapalı e, yazıda göst erilmemekle birlikte kimi kelimelerde kendini hissettirir. Meselâ :

el "organ adı" ile él "yabancı" kelimelerinin söylenişinde bu fark hissedilir. Kapalı e sesi Anadolu ağızlarında sıkça duyulan bir sestir.

Bugün /e/ ile telaffuz ettiğimiz birçok kelime, 13. - 14. yüzyıllarda, yani Türkiye Türkçesinin yazı dili olarak gelişmeye başladığı dönemlerde /i/ sesi taşıyordu. Meselâ :

el gece ertesi yedi yer demek etmek vermek yemek

kelimeleri

il gice irtesi yidi yir dimek itmek virmek yimek

şeklinde idi.

Bundan dolayı bu kelimeler

ايل كيجه ايرتسى ييدى يير ديمك ايتمك ويرمك ييمك

şeklinde yazılmışlar ve bunların birçoğunun imlâsı bu şekilde kalıplaşmıştır. Bilhassa ديمك ويرمك ايتمك fiilleri bunlar arasında sıkça kullanılanlarıdır.

Türkçe soru edatı *mı, mi, mu, mü* her zaman مى şeklinde yazılır. Bunun bitişik yazılması da mümkündür :

امينەنك كتابى وار مى ؟	بو دفتر محمدك دكلمى ؟
Emine'nin kitabı var mı?	Bu defter Mehmed'in değil mi?
بو كيجه هوا ياغمورلومى ؟	هانكى چيچك كوزل : لاله مى كلمى ؟
Bu gece hava yağmurlu mu?	Hangi çiçek güzel : Lâle mi, gül mü?

Alıştırma — آليشدرمه

Aşağıdaki metni okuyun ve yazarak çalışın :

قورت ايله آيي

قورت قوجالدى، كوتوروم اولدى؛
بونى سزن بر كنج آيي
ياقالادى، قوردى بولدى؛
ديدى : هايدى تويسز دايي،
يورو، ينه ييكيتلك صات،
طار ايت بزه يشيل يوردى!
پيچلرينه ديدى : فرصت
قاچيرمايك، بوغك قوردى!
زواللى قورت اولدى؛ اينده
بش ياوروسى قالدى اوكسوز؛
فقط بر قاچ ييل ايچنده
بونلر برر يكيت، كوربوز
قورت اولارق صالديردىلر؛
يشيل يورتدن آييلرك
وجودينى قالديردىلر!
چوجوقلرم، عبرت آلك :
هر بو كونه وار بر يارين!

ضيا كوك آلپ

- *Çanakkale Masalı* ve *Kurt ile Ayı* şiirlerindeki isim tamlamalarını, iyelik eki almış kelimeleri gösteriniz.
- Bu şiirlerdeki *kapalı e* sesi taşıyan kelimeleri gösteriniz.
- Bu metinde görülen geçmiş zaman eki almış kelimelerin yazılış özelliklerine dikkat edin.

- Aşağıdaki metni okuyunuz :

حكايه

سنك دوداقلرك پمبه
أللرك بياض،
آل طوت أللرمدن ببك
طوت براز!
بنم دوغديغم كويلرده
جويز آغاچلرى يوقدى،
بن بو يوزدن سرينلكه حسرتم
اوقشا براز.
بنم دوغديغم كويلرده
بوغداى طارلالرى يوقدى،
داغيت صاچلريكى ببك
صاوور براز!
بنم دوغديغم كويلرى
آقشاملرى أشقيالر باصاردى،

بن بو يوزدن يالكزلغى هيچ سومم
قونوش براز!
بنم دوغديغم كويلرده
انسانلر كولهسنى بيلمزدى،
بن بو يوزدن بويله ناچار قالمشم
كول براز!
بنم دوغديغم كويلرده
شمال روزكارلرى أسردى،
هپ بو يوزدن دوداقلرم چاتلاقدر
اوپ براز!
سن توركيه كبى آيدينلق وكوزلسك!
بنم دوغديغم كويلر ده كوزلدى
سن ده آكلات دوغديغك يرلرى،
آكلات براز!

جاهد كولهبى

Aşağıdaki kelimelerin okunuşunu ve anlamını sözlükten bulunuz ve yazarak öğreniniz :

سَرْ رَأْس ديدار چَهْره رُو وَجْه اَبْرو ديده چَشْم عَيْن

18. Ders

آقينجى

بيك آتلى آقينلرده چوجوقلر كبى شندك!
بيك آتلى او كون ديو كبى بر اوردويى يندك
آق طولغالى بكلر بكى هايقيردى : ايلرله !
بر ياز كونى كچدك طونادن قافلەلرله ...
شيمشك كبى بر سمته آتيلدق يدى قولدن
شيمشك كبى تورك آتلرينك كچديكى يولدن.
بر كون دولو ديزكين بوشانان آتلرمزله
يردن يدى قات عرشه قاناتلاندق او خيزله ...
جنّتده بو كون كللرى آچمش كورورز ده
حالا او قيزيل خاطره تيترر كوزمزده !..
بيك آتلى آقينلرده چوجوقلر كبى شندك
بيك آتلى او كون ديو كبى بر اوردويى يندك !

يحيى كمال

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.
- Türkçe kelime ve eklerin yazılışına dikkat ediniz.

Bu derste görülen **geçmiş** zaman eklerinin yazılışını öğreneceğiz.

Görülen geçmiş zaman eki 3. teklik şahısta (-dı/-di, -du/-dü, -tı/-ti, -tu/-tü) دی şeklinde yazılır. Diğer şahıslarda da bu /d/'li yazılış kalıplaşmış olup tek şekillidir ve imlâda hiçbir zaman ses uyumları göz önünde bulundurulmaz :

دوشدم	اوچدم	ایچدم	آچدم	کولدم	بولدم	کلدم	آلدم
düştüm	uçtum	içtim	açtım	güldüm	buldum	geldim	aldım
دوشدك	اوچدك	ایچدك	آچدك	کولدك	بولدك	کلدك	آلدك
düştün	uçtun	içtin	açtın	güldün	buldun	geldin	aldın
دوشدی	اوچدی	ایچدی	آچدی	کولدی	بولدی	کلدی	آلدی
düştü	uçtu	içti	açtı	güldü	buldu	geldi	aldı
دوشدك	اوچدق	ایچدك	آچدق	کولدك	بولدق	کلدك	آلدق
düştük	uçtuk	içtik	açtık	güldük	bulduk	geldik	aldık
دوشدکز	اوچدکز	ایچدکز	آچدکز	کولدکز	بولدکز	کلدکز	آلدکز
düştünüz	uçtunuz	içtiniz	açtınız	güldünüz	buldunuz	geldiniz	aldınız
دوشدیلر	اوچدیلر	ایچدیلر	آچدیلر	کولدیلر	بولدیلر	کلدیلر	آلدیلر
düştüler	uçtular	içtiler	açtılar	güldüler	buldular	geldiler	aldılar

Görülen geçmiş zaman ekinin çekiminde şu hususlara dikkat edilmelidir :

- Ekin imlâsı kalıplaşmış ve tek şekilli olup ses uyumlarına ba ğlılık aranmaz. Bu duruma bilhassa yazıda dikkat edilmelidir.
- Teklik ve çokluk 2. şahıslarda genizsi /n̄/ sesi kef harf iyle yazılır ve normal [n] olarak okunur.

- Çokluk 2. şahısta kalın ünlülü fiillerde دق, ince ünlülü fiillerde دك yazılır.

- Teklik 2. şahıstaki دك şekli ile çokluk 2. şahısta ince ünlülü fiillere getirilen دك /-dik/ şekli aynı gibi görünse de cümle içindeki kullanışlarından bunları ayırt etmek kolaydır :

Sen eve geldin سن أوه كلدك

Biz eve geldik بز أوه كلدك

Görülen geçmiş zamanın olumsuzu fiil gövdesine -ma-/-me- ekleri ما ، م ekleri getirilerek yapılır :

duymadılar دويمادیلر korkmadık قورقمادق almadım آلمادم

geçmediniz كچمدكز bilmedi بيلمدى gelmediniz كلمدكز

üşümedik اوشومدك

Tı ط ve te ت harfleriyle ilgili önceki derslerimizde bilgi vermiştik. Tı ط Arapçaya özgü bir harf olmakla birlikte Türkçede kalın ünlülü kelimelerin ön sesinde /t/'yi göstermek üzere kullanıldığını biliyoruz. Bu durumlarda tı ط normal bir /t/ olarak telaffuz edilir.

Türkçenin tarihî dönemlerinde kelime başında bir t - d değişmesi vardır. Eski Türkçe dönemindeki ön ses /t/'leri Türkiye Türkçesinde /d/ olmuştur :

til > dil, tiş > diş, tağ > dağ vs. gibi.

Tı ط ile yazılan kalın sıradan kimi kelimelerde de bu /t/'nin bugün /d/ olduğu görülmektedir. Bundan dolayı bu gibi kelimeleri /d/'li okumak gerekir : طار dar, طوغمق doğmak, طورمق durmak آطه ada, اوطه oda, طوغرى doğru, طونوق donuk vs.

- Aşağıdaki metni okuyunuz :

موسم دونرکن

افقده پاس طوتدی بردن بره یاز؛
کون چابوجق کچدی، آقشام تز اولدی..
طوز قالدیردی قارشی یوللردن پویراز،
قوپان یول اوچلری أکلنمز اولدی.

آقشام؛ صانکه بوشلق ایچمه دولار،
داغلرك جلاسی کیتدیکجه صولار،
روزکارده بر قادین صاچنی یولار.
آرتیق بو یوللرده بکلنمز اولدی...

نجیب فاضل - ۱۹۲۲

Aşağıdaki kelimelerin anlamını sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz :

بُلَنْد عالی پَسْت دُونْ گَدا غَنِی رُوشَنْ مُنَوَّرْ گِران اَرْزان

19. Ders

کندی دوشن آغلاماز

مینی مینی بر یاراماز
چالیشمازدی هیچ درسنه
نصیحت می ؟ لاف آکلاماز
نه یاپارسه هپ ترسنه ...

یازین هرکس ترلیورکن
او بر قالین پالطو کیبر؛
قیشین عالم تیتره یورکن
آمان بو کون نه صیجاق ! دیر

صنفلرده درس دیکله‌مز ،
کاغدلردن قایيق یاپار .
کاغد یوقسه سینك طوتار ،
کتابلری مهمسه‌مز.

بعضی بر آغاچ آلتنه
کیدوب یاتار اوزون اوزون ؛
هر نه یاپارسه بختنه ،
مُبَصِّر باغیریر : صوسك !

جزا آلیر ، هیچ آلدیرماز ،
هفته لر هپ کلیر کچر .
اویونلرله عمر سورر ،
اطرافندن بر درس آلماز !

امتحانده بزم تنبل
بوتون درسلرندن دونر ...
پك أسکی بر ضرب مثل :
کندی دوشن آغلاماز ! دیر

Lügatçe

مُبَصِّر *mubassır* Belletmen , ضرب مثل *darb-ı mesel* Atasözü.

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız
- Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Geniş zaman ekleri (–r -ar/-er, -ır/-ir, -ur/-ür) ر ار یر ور şekillerinde yazılır. Bu ek, yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak yazılmaktadır. Şahıslara göre geniş zaman çekiminin yazılışı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

آتارم	بولورم	اولورم	بیلیرم	آلیرم	بکله‌رم	آغلارم
atarım	bulurum	ölürüm	bilirim	alırım	beklerim	ağlarım
آتارسك	بولورسك	اولورسك	بیلیرسك	آلیرسك	بکله‌رسك	آغلارسك
atarsın	bulursun	ölürsün	bilirsin	alırsın	beklersin	ağlarsın
آتار	بولور	اولور	بیلیر	آلیر	بکله‌ر	آغلار
atar	bulur	ölür	bilir	alır	bekler	ağlar
آتارز	بولورز	اولورز	بیلیرز	آلیرز	بکله‌رز	آغلارز
atarız	buluruz	ölürüz	biliriz	alırız	bekleriz	ağlarız
آتارسكز	بولورسكز	اولورسكز	بیلیرسكز	آلیرسكز	بکله‌رسكز	آغلارسكز
atarsınız	bulursunuz	ölürsünüz	bilirsiniz	alırsınız	beklersiniz	ağlarsınız
آتارلر	بولورلر	اولورلر	بیلیرلر	آلیرلر	بکله‌رلر	آغلارلر
atarlar	bulurlar	ölürler	bilirler	alırlar	beklerler	ağlarlar

- Geniş zaman çekimi, Türkçe fiil çekiminin en düzensiz örneklerinden biridir. Burada fiil gövdelerine gelecek ek mantıkî bir kurala bağlı değil gibidir. Hangi fiile hangi ekin geleceğini işiterek öğreniriz: Meselâ :

  bulmak > *bulur*, fakat *bölmek* > *böler* (bölür değil);

  bilmek > *bilir*, fakat *gitmek* > *gider* (gidir değil) vs.

- -ar/-er ekleri getirilen fiiller kalın ünlülü ise ار , ince ünlülü ise sadece ر yazılır : آتار یاتار باقار کیدر ایچر دوشر

- Ünlüyle biten fiil gövdelerine sadece ر getirilir : آكلار ايكلەر .
- Eski Türkiye Türkçesi döneminde *-ır/-ir* şekilleri yuvarlaklık uyumuna bağlı değildi : alur bilür gelür vs. 18. yüzyılın sonlarına kadar olan metinlerde bu gibi yazılışlarla daha sık karşılaşırız : بيلور كلور آلور ويرور vs.

Geniş zamanın olumsuzu da zaman çekimleri içinde düzensiz bir görünüm arz eder. Zaman içinde dildeki değişmeler bu düzensizlik görünümünü artırmıştır. Geniş zamanın olumsuzunu kuran ek esas olarak *-maz/-mez* مز ماز şeklindedir. Ancak birinci teklik ve çokluk şahıslarda ek değişmiştir. Bunların şahıslara göre yazılışı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

دونمم	دويمام	قيرمام	بيلمم	كلمم	آلمام
dönmem	duymam	kırmam	bilmem	gelmem	almam
دونمزسك	دويمازسك	قيرمازسك	بيلمزسك	كلمزسك	آلمازسك
dönmezsin	duymazsın	kırmazsın	bilmezsin	gelmezsin	almazsın
دونمز	دويماز	قيرماز	بيلمز	كلمز	آلماز
dönmez	duymaz	kırmaz	bilmez	gelmez	almaz
دونميز	دويمايز	قيرمايز	بيلميز	كلميز	آلمايز
dönmeyiz	duymayız	kırmayız	bilmeyiz	gelmeyiz	almayız
دونمزسكز	دويمازسكز	قيرمازسكز	بيلمزسكز	كلمزسكز	آلمازسكز
dönmezsiniz	duymazsınız	kırmazsınız	bilmezsiniz	gelmezsiniz	almazsınız
دونمزلر	دويمازلر	قيرمازلر	بيلمزلر	كلمزلر	آلمازلر
dönmezler	duymazlar	kırmazlar	bilmezler	gelmezler	almazlar

- Kimi tarihî dönemlere ait metinlerde 1. teklik ve çokluk şahısta da –maz /-mez eki karşımıza çıkar : كلمزم gelmezem, ويرمزم virmezem, ايستمزك istemezük vs.
- Aşağıdaki fiillerin geniş zamana göre çekimlerini yazınız :

بيتيرمك	بيتيررم	بيتيررسك	بيتيرر	بيتيررز	بيتيررسكز	بيتيررلر
يوروملك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
قيرمق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
سوينمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
سورملك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
كوندرملك	.....	.....	.....	.....	.....	.....

Aşağıdaki kelimelerin anlamını sözlükten bulup yazılışlarıyla birlikte öğreniniz :

پيشانى جَبين ناصيه مُژگان لَب دَهان دَندان زَبان كُوش اُذن

20. Ders

آی دده

آی دده بر چیچك کبی	بولوتسز یاز آقشاملری
ماوی کوك یوزینده آچار ...	بز نینه‌مله آی بکلرز .
کوك دکیزینك یوق دیبی	دکیزك ساکن صولری
اورده آی قوش کبی اوچار .	اونی صورار سس سز سس سز .
بعضی بکزر دکیزده‌کی	قارشیلردن دوغنجه آی
پاموق کبی مارطیلره .	دکیزلر باغچه‌لر کولر؛
دالغه‌لره آرا صیرا .	بو پك اینجه‌جك آلتون پای
دوشر تویك ایپکی	صولره دوکر کولکه‌لر ...
بعضی آی دده اختیار	ندن کوکك طوپراغنده
بوروشوق یوزیله کولر .	دوران او آیه عاشقز ؟
آه داغیلسه شو بولوتلر ،	– چونکه تورکك بایراغنده
هپ چوجوقلر اونی بکلر ...	پاریلدایان او آی ییلدیز !

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Bilmediğiniz kelimelerin anlamını sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Türkçe yapım ekleri

لق لك : Türkçe yapım eklerinin en sık kullanılanlarından olan +lık/+lik, +luk/+lük eki kalın ünlülü kelimelerde لق , ince ünlülü kelimelerde لك şeklinde yazılır ve dudak uyumuna bağlı olarak okunur. Ek ünlüsü hiçbir zaman yazılmaz :

اينجه‌لك	اسكيلك	يوزلك	كوزلك
incelik	eskilik	yüzlük	gözlük
كتابلق	آچيقلق	طوغريلق	اوجوزلق
kitaplık	açıklık	doğruluk	ucuzluk

جي : Genellikle meslek ve iş ismi, kimi zaman da mensubiyet bildiren sıfatlar yapan +cı/+ci, +cu/+cü, +çı/+çi, +çu,/+çü ekleri tek şekilli olup جي şeklinde yazılır ve ses uyumlarına bağlı olarak okunur :

آشجي	ايشجي	حلواجي	ميراثجي
aşçı	işçi	helvâcı	mîrâsçı
تركجي	مكتوبجي	مهرجي	سودجي
Türkçü	mektupçu	mühürcü	sütçü

لى لو : Türkçede daha çok sıfat yapan +lı/+li, +lu/+lü eki düz ünlülü kelimelerde لى, yuvarlak ünlülü kelimelerde لو şeklinde yazılır:

قارلى	صبرلى	پينيرلى	مرحمتلى
karlı	sabırlı	peynirli	merhametli
بويلو	ستونلو	عمرلو	يوزلو
boylu	sütünlu	ömürlü	yüzlü

سز : +sız/+siz, +suz/+süz sıfat yapım eki tek şekilli olup ek ünlüsü yazılmaz ve ünlü uyumlarına bağlı olarak okunur :

بابasız	عقلسز	اصلسز	فائده‌سز
babasız	akılsız	asılsız	faydasız
اویقوسز	صوکسز	اولومسز	کوکلسز
uykusuz	sonsuz	ölümsüz	gönülsüz

+lı/li, +lu/+lü eki Türkiye Türkçesinin tarihi dönemlerinde +lu/+lü olup لو şeklinde yazılmakta idi. Bilhassa resmî yazışmalarda saygı bildiren sözlerde bu eski şeklin imlâsı sürdürülmüştür : سعادتلو *saâdetlü*, عزّتلو *izzetlü*, دولتلو *devletlü*, مروّتلو *mürüvvetlü* gibi.

Yazı — یازی

Aşağıdaki metni kopya ederek yazınız.

دالغا لاره‌سن ده شفقلر کبی ای شانلی اقبال ،
اولسون آرتق دوکولمه قانلرمك هیچ زوال ،
ابدیًا سطر یوزه عرقمه یوزه اضمحلال ،
حقیدر حریاشامه بایراغمك حریت ،
حقیدر حقه طایانه ساتمك استقلال .

محمد عاکف ارصوی

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıdaki kelimeleri +lık/+lik, +luk+lük eklerini getirerek yazın :

.....	اسکی	.....	سوز	.....	کتاب	.....	باش
.....	اویقوسز	.....	رحمتسز	.....	کومور	.....	خسته
.....	اینجه	.....	مقلّد	.....	معلّم	.....	مجهول

- Aşağıdaki kelimeleri +cı/+ci, /cu/cü, +çı/+çi, +çu/+çü eklerini getirerek yazınız :

.....	یول	.....	انقلاب	.....	نشان	.....	کتاب
.....	عناد	.....	فرصت	.....	شکر	.....	یوغورت
.....	تنظیمات	.....	مذاکره	.....	قاوُق	.....	کومروك

- Aşağıdaki kelimeleri +lı/+li, +lu/+lü eklerini getirirek yazınız :

.....	خطا	.....	تردُّد	.....	بلا	.....	استانبول
.....	روزکار	.....	مرحمت	.....	کومور	.....	آطه
.....	مُهر	.....	سوت	.....	فرطنه	.....	یاغمور

- Aşağıdaki kelimeleri +sız/+siz, +suz/+süz eklerini getirirek yazınız :

.....	حساب	.....	اصول	.....	صبر	.....	کوزل
.....	حُکم	.....	شرف	.....	استقرار	.....	حدود
.....	دَستور	.....	لزوم	.....	اراده	.....	بسمله

21. Ders

صوفانك بكا سويله‌ديكلرى

بو صوفا دورت كوشه‌در : اورتاده صوقاق قاپيسى، ايكى يانده برر پنجره. پنجره نك يانده بر اوت مندرى. مندرك يانده ايكى صاندالیه. بو صوفاده اوتورولور، يمك يينر، مسافر قبول ايديلير .

بنم هر كيريشمده، اورادە حركتسز دوروشم، بنى بكا كوسترن بو چهره‌يه باقمق ايچيندر.

و باقدم : مندرده اوست اوسته قونمش ايكى ياصديق. (ديمك آننه م براز راحتسزلانمش و بورايه اوزانمش.) ماصانك يانده رافك اوكنه چكلمش بر صاندالیه. (ديمك آننه م اك اوست رافدن بر علاج شيشه سى آلمش.) ها ... ايشته ماصانك اوستنده بر شيشه : قورديبال . (ديمك آننه‌م بر فنالق كچيرمش.) مندرك اوستنده ايصلاق ، بوروشوق بر منديل . (ديمك آننه‌م آغلامش.)

بنم ده بو شيشه‌يه، ايكى ياصديغه و بر منديله احتياجم وار، بن ده قورديبال آلاجغم، اوزاناجغم و آغلاياجغم .

پيامى صفا - درقوزنجى خارجيه قوغوشندن

- Metindeki anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışlarıyla birlikte öğreniniz.
- Bu metindeki fiil çekimlerini gözden geçiriniz.

Bu derste **öğrenilen geçmiş zaman** çekiminin yazılışını öğreneceğiz.

Öğrenilen geçmiş zaman eki (-mış/-miş, -muş/-müş) her zaman tek şekillidir ve مش şeklinde yazılır. Ek ünlüsü hiçbir zaman yazılmaz. Şahıslara göre çekim tablosu aşağıda gösterilmiştir :

كورمشم	طورمشم	كسمشم	آچمشم
görmüşüm	durmuşum	kesmişim	açmışım
كورمشسك	طورمشسك	كسمشسك	آچمشسك
görmüşsün	durmuşsun	kesmişsin	açmışsın
كورمش	طورمش	كسمش	آچمش
görmüş	durmuş	kesmiş	açmış
كورمشز	طورمشز	كسمشز	آچمشز
görmüşüz	durmuşuz	kesmişiz	açmışız
كورمشسكز	طورمشسكز	كسمشسكز	آچمشسكز
görmüşsünüz	durmuşsunuz	kesmişsiniz	açmışsınız
كورمشلر	طورمشلر	كسمشلر	آچمشلر
görmüşler	durmuşlar	kesmişler	açmışlar

- Tabloda da görüldüğü gibi ikinci şahıslarda şahıs ekleri genizsi /ñ/ ك ile yazılmaktadır.
- Ekin olumsuz çekimi fiil gövdesine kalın ünlülü fiillerde ما ince ünlülü fiillerde ise م getirilmek suretiyle yazılmaktadır :

كورمشز	طورمامشسكز	كسممشسك	آچمامش
görmemişiz	durmamışsınız	kesmemişsin	açmamış

Türkçe yapım ekleri

کی : +ki aitlik eki her zaman کی şeklinde yazılır. Bu ek bugün bazı kelimelerde dudak uyumuna bağlı olarak telaffuz edilmekle birlikte (dünkü, bugünkü) Osmanlı Türkçesinde yazılışı bu şekilde tek şekillidir.

شیمدیکی	قارشیکی	بوکونکی	دونکی	رافده‌کی	أوده‌کی
şimdiki	karşıki	bugünkü	dünkü	raftaki	evdeki

+ki aitlik ekini Farsça bir edat olan ki که ile (çünki چونکه, sanki صانکه, meğerki مکرکه, belki بلکه) karıştırmamak gerekir.

جه : Türkçede çeşitli anlamlarda kelimeler türeten +ca/+ce, +ça/+çe eki daima جه şeklinde yazılır .

تورکجه	عربجه	یاواشجه	اونلرجه	چوجوقجه	انسانجه
Türkçe	Arapça	yavaşça	onlarca	çocukça	insânca

جق جك : Çeşitli anlamlarda isim ve sıfatlar yapan +cık/+cik, +cuk/+cük, +çık/+çik, +çuk-+çük ekleri kalın ünlülü isimlerde جق, ince ünlülü isimlerde جك şeklinde yazılır :

قادینجق	کیمسه جك	طومورجق	کوپروجك
kadıncık	kimsecik	tomurcuk	köprücük
باشجق	قدحجك	یوسفجق	کوکجك
başçık	kadehçik	yûsufçuk	kökçük

Arapça kelimelere özgü bir harf olan hemze ء kelime içinde, kendisinden önceki harf yuvarlak ünlülü okunuyorsa bir vav harfinin üzerine yazılır : ؤ

مؤمن	مؤلف	مؤدب	مؤخر	مؤبد
mü'min	mü'ellif	mü'eddeb	mu'ahhar	mü'ebbed

Alıştırma

آليشدرمه

- Aşağıdaki metni okuyunuz :

صورو

أللرك ندن صوغوق ، صاچلرك ندن داغينيق
كرچكميسك ، دوشميسك ؟
نار مى ياغدى صوقاقلره، روزكار مى أسدى ؟
اوشومش ميسك ؟

اوطه‌لرى بر بويوك سس سزلك آلمش
آكلادمكه آرتيق هر شى ماصالمش .

دوداقلرك آچيق قالمش
كولمش ميسك ؟

ندن بويله ياتيورسك اوپ اوزون
كوزلرك ندن دالغين ، يوزك ندن اويله محزون
بر بيلينمز يرنده اويقومزك
اولمش ميسك ؟

ياووز بلند باقيلر

- Aşağıdaki fiillerin öğrenilen geçmiş zaman ekleriyle çekimini yazınız:

بيتيرمك	بيتيرمشم	بيتيرمشسك	بيتيرمش	بيتيرمشز	بيتيرمشسكز	بيتيرمشلر
يورومك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
اوقومق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
سوينمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
چاليشمق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
كوندرمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....

- Aşağıdaki metni okuyunuz :

پری قیزی ایله چوبان حکایه‌سی

چوق أسکی بر زمانده
– اوغوز خان حکمدارمش –
ایشیتمشدم طورانده
بر پری قیزی وارمش .

بو نازلی پری قیزی،
بو کوزللك ییلدیزی،
هر کوکلده بر صیزی
بیراقارق یاشارمش .

ایصسز داغلرده کزر ؛
یوقمش ایزندن أثر ..

بعضاً کوریندیکی یر
بر سحرلی پیکارمش
...
وورولورمش قلبندن
بر کرّه اون کورن .
عاشقلری تحمیناً ،
گور صاچلری قدرمش .
کنجلرك یوزی صولمش :
کوزلری یاشله دولمش ..
عشقی بر آفت اولمش ،
بوتون جهانی صارمش ...

.....

اورخان سیفی

- Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Osmanlı alfabesinde kullanılan hareke işaretlerinden biri de *tenvin*dir. Yalnızca Arapçadan alınma kelimelerde bulunur. Bunun birkaç çeşidi vardır. Osmanlı Türkçesinde daha çok kullanılan tenvin, iki üstün işaretinden ibaret olup (ـً), elif ا veya ة , bazen de ى harfinin üzerine konur ve harfi /an/ - /en/ okutur. Bu ة harfi yalnızca Arapça kelimelerde -kimi kalıplaşmış durumlarda- kullanılır. Osmanlı Türkçesinde bu harf ya açık ت veya ـه şeklinde bulunur.

Tenvin daha çok zarf anlamında kelimeler yapar. Kimi sık kullanılan örneklerde bu hareke işareti de konulmayabilir. Aşağıda tenvinli kelimelere örnekler verilmiştir :

بعضاً	فكراً	ذاتاً	روحاً	اساساً
bazen	fikren	zâten	rûhen	esâsen
معنىً	حقيقةً	بدايةً	فجأةً	مرحمةً
ma'nen	hakîkaten	bidâyeten	füc'eten	merhameten

Yukarıdaki kelimelerden bir kısmı günümüz Türkçesinde kullanılmaktadır. Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.

• Aşağıdaki metni okuyunuz. Anlamlarını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz. Bu metinde geçen tenvinli kelimelerin cümle içindeki anlamlarını belirtiniz:

ترازو حقيقةً عدالتك تمثاليدر : ديلى دائما آغير باسان طرفه ميل ايدر.

عوامك تقديرينه مستنداً خواصّه قيمت تعيين ايتمك، آياق پارماقلريندن قفا حقنده رأى طوپلامغه بكزر.

سزى اخلاقاً يوكسلتمه‌ين عشق امين اولكزكه بر طرفندن كيرليدر.

جناب شهاب‌الدين– تريا كى سوزلرندن .

Türkçede bağlama edatı olarak kullanılan "ve", Arapçadan alınmıştır. Bu edat و şeklinde yazılır: كتاب و قلم *kitâb ve kalem*; چوجوق و آنه *çocuk ve anne*; كدى و كوپك *kedi ve köpek* vs. Yazılışı bununla aynı olan Farsça bağlama edatı و de bilhassa şiirde ve kimi klâsik dönem metinlerinde sıkça kullanılmıştır. Bu edat ünsüzle biten kelimelerden sonra u/ü, ünlüyle biten kelimelerden sonra vu/vü şeklinde okunur : روز و شب *rûz u şeb*, شاه و كدا *şâh u gedâ*, عزت و اقبال *izzet ü ikbâl*; ليلى و مجنون *Leylâ vü Mecnûn*, دريا و دشت *deryâ vü deşt* vs.

Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını sözlükten bulup yazılışlarıyla birlikte öğreniniz :

دَسْت يَد مشت كَفّ پا قَدَمْ اَنگُشْت بَنان اَشْك دَمْع

22. Ders

کوز یاشی

یکی طوتدیغی خذمتجی قادینه دیدی که :

– دیلك آناطولیلیه بکزه‌مه‌یور . روم ایلیلی میسك ؟

– سرفیچه کویلریندنم. آلنمك یازیسی ایمش ، بورالره دوشدم.

آکلیورکه وقتیله صاریشین ایمش، ماوی کوزلو ایمش. شیمدی صاچلری کوچوك آقطار دکاش ببکلرینك نه قیله، نه ده اوته بکزه‌ین، دوقونسه کز خیشیردایاجغنی صاندیغکز جانسز، قورو، صولوق رنکنی، شکلنی آلمش. کوزلری أسکی شکرلنمش شروبلر قدر دونوق، فرسز، قاتی، صوپی چکلمش .. دیبه چوکمش بر غم طورتوسی. بو قدر قورو، قابوغه بکزه‌ین کوزه هیچ راستلامامشدی. بللی که بو قادین آقشام راقیسی زماننده اونك ذوقنی قاچیراجق. ایچندن :

– بر باشقاسنی بولونجه صاوارم !

دیدی . فقط حکایه‌سنی دیکله‌دیکی ایچین صاوامادی :

بالقان محاربه سی قوپنجه، حدوده چوق یاقین اولان کویده، بر آقشام اوستی شو قورقو یاییلمش :

– دشمان کلیور !

بو کلن او زمانکه دشمان دین و عرض دشمانیدر ده ... مسلمان أرککی سونکوله‌یه‌جك و مسلمان قادینی کیرلته‌جك. بوتون کوی خلقی، مال، ملك نه وارسه بیراقوب قاچغه قرار ویریور؛ بر آنده آت، اوکوز، آرابه، فرار ایچین نه واسطه وارسه هپسی حاضر اولیور .

دول عائشه ده حاضردر؛ بر آتك اوستنده در. آرقاسنده، بش یاشنده کی اوغلی، بلندن صیم صیقی صاریلمش، اوکنده اوچ یاشنده کی قیزی بر قوشاقله دیزلرندن أگره باغلی، قوجاغنده بر یاشنه باسمایان یاوروسی اویقوده ...

تپه‌لرندن آرا ویرمه‌ین ، صولوق آلدیرمایان بر یاغمور اینیور؛ قیش باشلانغیجی یاغموری.. بیلیورلرکه بو دوام ایدرسه اووایی صو باساجقدر؛ چایلر قاباراجق، نَهرلر طاشاجق، کوپرولر چوکه‌جك، یول، ایز قالمایاجقدر. ایصلاق کیجه ایچنده، صیرصیقلام بر قافله، کیمی یایا، کیمی آتده قوشیور، قاچیور.

اوکده‌کی امید، اوردومزه یتیشمك؛ آرقاده‌کی قورقو دشمان اوردولرینه چیکنمك!

اوکه باقیورلر: چامور، یاغمور، قارانلق... شیمشك بیله چاقمایان قویو، دکیشمز بر قارانلق. آرقایه باقیورلر: ینه اویله، باتاقلقلر، صو طبقه‌لری، کیجه... دیکله‌یورلر: اوزاقلرده قاباران دره‌لرك یوکلو اوغولتیسی و یاقینلرنده چاموره باتوب چیقان آیاقلرك بوغوق خیشیرتیسی...

عائشه بلنه دولانان اوفاق قوللرك آرا صیرا کوشه دیکنی دوییور :

– اویوما علی، دییور، اویوما !

اوکنده‌کی باش یاواش یاواش دیکلکنی غائب ایدییور، دیزینه دوغرو اکیلیور :

– اویوما أمینه‌م، دییور، اویوما!

صوکرا قوجاغنده قیپیرداغمالر باشلایوب خفیف آغلامالر ایشیتیلنجه :

– اویو جیکرم، دییور، اویو عثمانم!

آت ایکیده بر ده سورچیور، قاپانیور، صولویور، کندیسنی طوپارلایور؛ ینه کومولیور، ینه سیلکینیور، ینه ایله‌رله‌مکه چابالایور. او، یاشلی، روماتیزمالی، خورادا بر بیکیردر. طوپراق ایسه کیتدیکجه جیویق بر حاله کلمکده در. یاغمور کسیلمك بیلمه دیکندن صاپلانوب قالمالری ویا طاشان بر ایرماغك آقیندیسنه قاپیلارق بوغولمالری احتمالی چوغالیور.

عائشه، یاورولرینه صاریلارق اولکی، آرتیق، آتك و کندیسنك قدرتسزلکنه باقارق فنا بولامقده‌در. ایچنده‌کی اك دهشتلی قورقو شیمدی بودر : آتندن آیریلارق اوچ جانلی یوکی ایله یایان قالمق.

نهایت بو اولیور.

اوّل چوکن، صوکرا ده باشنی اوزاتوب یان اوستی اوزانان، بر تورلو قالقمق مجالی بولامیان آتدن اینیورلر؛ چارچابوق اینیورلر. زیرا دورمدن ایلریله‌ین فلاکت قافله‌سندن آیری دوشمك عائشه‌یه هپسندن دها قورقونچ کلیور. فقط کریده قالدیغنی آکلایوب بر مدت صیقی یوروینجه آرتیق بو

اوچ چوجوغی بردن طاشیمق. سوروکله‌مك امکانی قالمادیغنی کورییور، هم قوشیور، هم دوشونیور: ایکیسنی اولسون قورتارمق ایچون بریني فدا ایتمك، خفیفلمك لازمدر.

هانکیسنی ؟

عائشه، یاننده، دیز قاپاقلرینه قدر چامورلره باتا جیقا یورومیه چالیشان علینك منی منی الی بیراقمق ایسته میور. بوینه دولانان مجالسز قوللری ده چوزمیه جسارتی یوقدر. قوجاغنده کی ایصلاق، حرکتسز، سس‌سز بوخچه اوکا ذاتاً جانسز کبی کورنیور. بلکه کندیلکندن، صوغوقدن، صودن، هواسزلقدن، ازیلمکدن اولمشدر. آنائك بر امیدی بودر : یاشامدیغنی آکلایارق عذابسز، قوندافنی بر طرفه، اك آز چامورلو، اك آز باتاق یره بیراقیویرمك ...

بوتون او قیامت ایچنده، النلن طوتدیغی و اوموزینده طاشیدیغنی سوروکلرکن قوجاغنده کنه اکیلیور، دیکله یور... سس ایشیتممك، حرکت دویمامق امیدیله دیکله یور و یاوروسنك قیسیق قیسیق، ایلیق ایلیق آغلادیغنی دوییور، "ایواه !" دییور.

بو صیراده، ایلرله ین قافله، سَلك باتیرا چیقارا، وورا چارپا سوروکله دیکی بر انقاضدن باشقا بر شی دکلدر. قارانلغك ایچنده دوشه رك چامورلره کومولنلر، اوستنه باسلارق أزیلنلر چوقدر. عائشه حالا یوکنی آتمغه قائل اولامیور. یوزی و وجودی بلکه ده یاغموردن فضله صوغوق صوغوق دوکدیکی ترله ایصلنمشدر. صولوق صولوغه‌در. دیزلرینده، آیاقلرینی چامووردن چکه بیله جك قدرت کیتدکجه آزالیور، قوللرینده و بوینده اویله بر کسیکلك، بر اویوشمه، بر قارینجه لنمه، نهایت بر دویمایش وار که.. کوزلرینی قاپایور، صول قولنك آچیلوب یوکنی کندیلکندن بیراقدیغنی آنجاق یاری آکلایابیلیور.

شیمدی کوکسنك اوستنده باشقه بر یوك، دها آغیر، فقط دها صیجاق، دها جانلی، صولویان و صاریلان بریني حس ایدییور: علی، کمی آزییه آلمش بر آتك آرقاسندن، اوزنکی یه طاقیلی بر جسد کبییدی؛ یورومیوردی، یوزی قویون، ألندن آناسنه باغلی، سوروکلنیوردی. ایشته او، شیمدی باغرینك اوزرینده در. اوزون بر حسرتدن صوکره بری برلرینه قاووشمشلر کبی صوقولیورلر، بلکه ده سوینیورلر. قاچه حالا دوام ایدییور، یاغمور و چامور ده برابر...

یویله برقاچ ساعت می یوقسه برقاچ دقیقه می ، ینه قوشیورلر؛ قوشیورز صانیورلر. عائشه توکنیور، دمین یولده بیراقدقلری آت کبی یره اوزانیویره‌جکنی آکلایارق، هایقیرمق، بریني امدادینه

چاغیرمق ایسته‌یور. ینه قوشیور و بردن، عجائب بر خفیفلك، بر جانلیلق دوییور، ایلری‌یه حمله ایدییور.

ندن صوکرا آکلایور که بویینندن صاریلان ضعیف، اوفاق قوللر آرتیق یوقدر؛ أمینه ده دوکولمشدر.

– چیق صیرتمه علی، دییور، ایجه صاریل، صاقین گوشه‌مه!

و بویله، قاننك صوك آتشنی یاقارق، قایوب دوشه رك، ینه قالقارق، ینه یووارلانارق یاغمور، تر، کوز یاشی یوزینی بیقایا بیقایا، بر تویبه، مولا ویرمدن یورویور. علی‌سنی قورتارمش اولق سوینجیله اوبر فلاکتاره قاتلانوب امید ایچنده یورویور، قافله‌یه یتیشیور، قافله‌نك اوکنه کچیور، قافله‌یی کریده بیراقیور و سحر وقتی آی بیلدیزلی بر ایصلاق بایراق چکیلی کوچوك بر قصبه‌یه واردییور. یوکنی بر جبخانه صاندیغنك اوستنه ایندردییور :

– قورتولدق علی، دییور. قالق علی!

علی قالقمیور، قیمیلدامیور. عائشه، ساعتلردن بری بر جسد طاشیدیغنی آکلامیور، آکلامق ایسته میور، حالا :

– قالق علی، قورتولدق علی!

دییور. کولومسه یور، متمادیاً، کیجه کی یاغمور کبی دوکولن جوشقون کوز یاشلری ایچنده کولومسه‌یور.

خدمتجی دونوق، فرسز، قاتی، صوبی چکیلمش قورو بوجك قابوغی کوزلرینی اشارت ایتدی :

– بك، دیدی، ایشته او کوندن بری بن آغلایامام، آغلامق ایستسه م ده بیلمم که ندن، کوزلرمدن یاش کلمیور!

رفیق خالد – غربت حکایه‌لری

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulunuz ve yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Bu derste **şimdiki zaman** çekiminin yazılışını göreceğiz.

Şimdiki zaman eki günümüz Türkçesinde ünlüyle biten fiil tabanlarında –yor; ünsüzle biten fiil tabanlarında –ıyor/-iyor, -uyor/-üyor şeklindedir.

Ünlüyle biten fiillerde ekin yazılışı يور şeklinde; ünsüzle biten fiillerde ييور şeklindedir.

Şimdiki zaman çekiminin yazılışı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

ديكله‌يورم	آكلايورم	اوليورم	كورييورم	كليورم	آليورم
dinliyorum	anlıyorum	oluyorum	görüyorum	geliyorum	alıyorum
ديكله‌يورسك	آكلايورسك	اوليورسك	كورييورسك	كليورسك	آليورسك
dinliyorsun	anlıyorsun	oluyorsun	görüyorsun	geliyorsun	alıyorsun
ديكله‌يور	آكلايور	اوليور	كورييور	كليور	آليور
dinliyor	anlıyor	oluyor	görüyor	geliyor	alıyor
ديكله‌يورز	آكلايورز	اوليورز	كورييورز	كليورز	آليورز
dinliyoruz	anlıyoruz	oluyoruz	görüyoruz	geliyoruz	alıyoruz
ديكله‌يورسكز	آكلايورسكز	اوليورسكز	كورييورسكز	كليورسكز	آليورسكز
dinliyorsunuz	anlıyorsunuz	oluyorsunuz	görüyorsunuz	geliyorsunuz	alıyorsunuz
ديكله‌يورلر	آكلايورلر	اوليورلر	كورييورلر	كليورلر	آليورلر
dinliyorlar	anlıyorlar	oluyorlar	görüyorlar	geliyorlar	alıyorlar

- Yardımcı ünlüyü gösteren ye ى harfi, fiil bitişen harflerden biriyle bitiyorsa yazılmaz, bitişmeyen harflerden biriyle bitiyorsa yazılır :

آليور باقيور دوشيور كورييور صورييور ويرييور

- *bekle-mek, dinle-mek, işle-mek, inle-mek* gibi fiil tabanlarına ek doğrudan eklenir : بكله‌يور ديكله‌يور ايشله‌يور ايكله‌يور

Bu gibi kelimeler yakın zamana kadar *bekleyor, dinleyor, işleyor, inleyor* şeklinde okunurdu ; ancak bilimsel çalışmalar dışında bu kelimeleri *bekliyor, dinliyor, işliyor, inliyor* şeklinde okumamız daha doğru olur.

Şimdiki zamanın olumsuzu م ile yazılır :

بکلەمیور	دوشونمیورلر	بیلمیورز	دیکلەمیورسکز	آلمیورم
beklemiyor	düşünmüyorlar	bilmiyoruz	dinlemiyorsunuz	almıyorum

- Son zamanlarda kimi metinlerde یازمایور yazmayor (yazmıyor), کلمەیور gelmeyor (gelmiyor) gibi yazılışlar da denenmiştir.

Türkçe yapım ekleri :

جغز جکز : Küçültme isimleri yapan –cağız / -ceğiz ekleri, kalın ünlülü isimlerde جغز , ince ünlülü isimlerde جکز şeklinde yazılır :

چوجوقجغز یاوروجغزلر قیزجغز قاردشجکزم

kardeşceğizim kızcağız yavrucağızlar çocukcağız

نجی : Sıra sayı sıfatları yapan +ıncı/inci, +uncu/+üncü ekleri نجی şeklinde yazılır. Ek yardımcı ünlüsü yazılmaz :

برنجی آلتنجی دوردنجی دوقوزنجی

dokuzuncu dördüncü altıncı birinci

مق مك : Fiillerin mastar isimlerini yapan –mak/-mek ekleri, kalın ünlülü fiillerde مق , ince ünlülü fiillerde مك şeklinde yazılır. Ünlüyle başlayan ek aldıklarında مق eki مغ şeklinde yazılır :

آچمق اولمق ایتمك سومك قوشمغه یورومکه

yürümeğe koşmağa sevmek itmek olmak açmak

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıdaki metni okuyunuz :

آت

بيك گمله باغلانمش ياغيز آت شاخه قالقيور؛ جوشدقجه بويله سَيْل كبى باغرينده حسلرى ،

كيتدكجه يوكسلن باشى اللّهه قالقيور. بر كون باشنده قالمياجقدر سِيسْلرى .

صوك ماجرايى ديكله‌مش وارسه آكلاتك؛ صوك شانلى ماجراسنى تاريخه آكلاتك ،

ضبط ايتمك ايسته‌ينلر او مغرور اصيل آتك زنجير ايچنده باغلى دوران قهرمان آتك.

بيهوده‌در هر عضوينه بر حلقا بولسه‌ده ، كيتدكجه يوكسلن باشى اللّهه قالقيور؛

بوشدر كوپوكلو آغزينه گملر ووروسه‌ده . عصرك باش اكدى صاندىغى آت شاخه قالقيور !..

فاروق نافذ

- Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.
- Aşağıdaki fiillerin şimdiki zaman çekimlerini yazınız.

اوزولمك	اوزوليورم	اوزوليورسك	اوزوليور	اوزوليورز	اوزوليورسكز	اوزوليورلر
آغلامق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
حزنلنمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
ويرمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
ديمك	ديبورم	.....	.....	.....	.....	.....
	.....	.....	.....	.....	.....	.....

- Aşağıdaki metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.

ضروب امثال

عجله ایشه شیطان قاریشیر.

بالیق باشدن قوقار.

آچیق یارایه طوز أکیلمز.

عقل عقلدن اوستوندر.

عقلسز باشك جزاسنی آیاقلر چکر.

کوکلدن کوکله یول واردر.

آجی سوز انسانی دیندن، طاتلی سوز ییلانی دلیکندن چیقارر.

داملایا داملایا کول اولور.

طاتسز آشه طوز نیله‌سین؛ عقلسز باشه سوز نیله‌سین.

جاهلك عبادتندن عالمك اویقوسی خیرلیدر.

دوه‌یه بوینك أکری دیمشلر؛ نره‌م طوغروکه دیمش.

آیاغکی یورغانکه کوره اوزات.

أشکك قویروغنی قالابالقده کسمه : کیمی اوزون دیر، کیمی قیصه.

دینسزك حقندن ایمانسز کلیر.

دوموز دریسندن پوست، أسکی دشماندن دوست اولماز.

آدم یکیلمکله معرفتلی اولور؛ یاکیلمقله عالم.

دوه‌قوشنه "اوچ!" دیمشلر، "بن دویم!" دیمش؛ "قوش!" دیمشلر، "بن قوشم!" دیمش.

قورده "أکسه‌ك نیچین قالین؟" دیمشلر؛ "کندی ایشمی کندم یاپارم ده اوندن!" دیمش.

23. Ders

خوجانك اوقجيلغى

بر كون آقشهرك بگى
خوجايله اوتورييوردى .
دها چوبوغى قهوه‌يى
بيتيرمدن ، اوكا صوردى :
– آمان خوجام ، كنجلككده
هيچ اوق آتديغك وار مى ؟
خوجا كولدى .. – دهر ايچنده
يوق كورن شيمدى اوقمى.
لكن أسكى زمانلرده
آدم اوقجيلر شاهيدى .
هپ كزردم اورمانلرده ؛
هى فلك ، نلره قييدى !
كوكده اوچان آق بابالر
بر اوقده يره دوشردى
تا يدينجى كوكه قدر
اوق اتديغم اولدى... شيمدى
نه اوق قالدى ، نه ده ميدان !
باق بر اوقجى بول ده كتير .

بوكون اك اى اوق آتان
بكا نسبت عجميدر .
بگ ، اوقجيلق مبتلاسى
شاشيرمشدى سوينجندن .
– ياشا اوقجيلر باباسى !
نه ياپاردم اولماسه‌ك سن ...
دها دمين هندستاندن
اك مشهور بر اوقجى كلدى .
ايشته بيكيت ، ايشته ميدان !
خوجا يرنده دوزلدى ،
قيميلداندى شاشقين شاشقين
اللرنى اوغوشدردى .
دمينكى بوش بوغازلغك
نتيجه‌سى نيه دوردى !
ايچندن لعنت ايدردى
اوقه ده ، اوقجيلره ده !
قورقو رنكنى كيدردى ،
صاپ صارى ، قالدى اوراده .

بو بگك عادتی معلوم :
آلت اولانه صوپا چكر .
خوجايه ديدی كه : – قوزوم ،
شو چاپقينه اعلا درس وير .
اوقجی شاهی بورادەيكن
حريف كلسين أر ايستەسين !
اولەجكدم حدّتمدن ،
نەيسه، وارسين دايانق يەسين ...
آقشهرك اهاليسی
دويديلر بو ماجرايی .
كولەرك ديدی كيميسی :
بو، خوجانك بر آلايی !
هر نەيسه ، بر جمعه كونی
خلق بيريكدی ميدانلغه .
صانكه بر سلطان دوكونی :
هركس كلمش : پاشا، آغا ...
بزم خوجا آلدی يايی،
يا الله ديدی ، بر چكدی :
بو سكبان باشنك يايی،
او تام بويله چكەجكدی!

ايكنجيي آتار آتماز
خوجا آكلامشدی ايشی!
كوردی كه هدفه وارمز،
ديدی : – ردوسك كشيشی
تام بو چاليمله اوق آتار؛
لكن آتديغی هپ بوشه .
نشانگاهدن اوزاق ياتار؛
هله كيت باق، قوشه قوشه!
هركس بو توحاف سوزلرله
كولركن – تصادف بو يا –
اوچنجی اوق ووردی هله
نشانگاهك اورتاسنه!
خوجا ديدی : – حق اويونی
مشهور مثل اوچه قدر .
كيمسه اولچەمز بويونی،
خوجا اوقی بويله آتار!
هندلی اوقجی اوتانارق،
شاشدی ، قاپادی ديلنی.
– اوقجی پيری بودر مطلق !
ديەرك ، اوپدی النی ...

كوپرولو زاده محمد فؤاد

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Metindeki anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Türkçe yapım ekleri

مه : Fiilden isim yapma eki olan -ma/-me eki, مه şeklinde yazılır. Son zamanlarda kalın ünlülü fiillerde ما şeklinde yazılmıştır :

آلما آلمه صاتما صاتمه كلمه كيتمه

gitme gelme satma alma

Bu ekten sonra iyelik ekleri geldiğinde ek sadece mim harfiyle yazılır :

كلمم كولمسى بيلمكز آلمارى

almaları bilmeniz gülmesi gelmem

يجى : Fiilden fail isimleri yapan -ıcı/-ici, -ucu/-ücü eki يجى şeklinde yazılır. Yuvarlak ünlülü fiillerde de ek uyumsuz olarak yazılır :

آليجى كسيجى كوريجى يوريجى قورويجى بكلەيجى

bekleyici koruyucu yorucu görücü kesici alıcı

Zarf-fiil ekleri

وب Türkçe zarf-fiil eklerinin en sık kullanılanlarından -ıp/-ip, -up/-üp وب şeklinde yazılır. Ünlüyle biten fiillerde araya bir yardımcı /y/ sesi girer :

آلوب كلوب دوروب چوزوب آكلايوب بكلەيوب

bekleyip anlayıp çözüp durup gelip alıp

Eski Türkiye Türkçesi devrinde ek ünlüsü genellikle yuvarlak olduğu için bu yazılış kalıplaşmıştır. 19. yüzyıldan itibaren bu eki bugünkü gibi okumak gerekir. Son zamanlarda dildeki bu gelişmeyi göstermek için كليب آليب gibi ye'li imlâlar da denenmiştir.

ينجه نجه : -ınca/-ince, -unca/-ünce zarf-fiil ekleri ünsüzle biten fiillerden sonra نجه, ünlüyle biten fiillerden sona araya bir ye ilâvesiyle ينجه şeklinde yazılır :

آغلاينجه باشلاينجه قوشنجه كورنجه سونجه باقنجه

ağlayınca başlayınca koşunca görünce sevince bakınca

ارق ەرك : -arak/-erek zarf-fiil ekleri kalın ünlülü fiillerde ارق , ince ünlülü fiillerde ەرك şeklinde yazılır. Ünlüyle biten fiil tabanlarında araya bir /y/ sesi girer :

آلارق	بيلەرك	اوچارق	يوزەرك	آرايارق	ايكلەيەرك
alarak	bilerek	uçarak	yüzerek	arayarak	inleyerek

ا ە : a/-e zarf-fiil ekleri her zaman ە ve ا şeklinde yazılır. Ünlüyle biten fiillerde araya bir /y/ sesi girer :

آتا آتا	بيله بيله	كوله كوله	قوشا قوشا	آغلايا آغلايا
ata ata	bile bile	güle güle	koşa koşa	ağlaya ağlaya

Sıfat-fiil ekleri

ان ن : -an/-en sıfat-fiil eki kalın ünlülü fiillerde ان , ince ünlülü fiillerde ن şeklinde yazılır. Ünlüyle biten fiillerde araya bir /y/ sesi girer :

آتان	كلن	اولان	كورن	آكلايان	ديكلەين
atan	gelen	olan	gören	anlayan	dinleyen

ديك ديق : -dık/-dik, -duk/-dük, -tık/-tik, -tuk/-tük sıfat-fiil ekleri kalın ünlülü fiillerde ديق, ince ünlülü fiillerde ديك şeklinde yazılır. Bu sıfat-fiil ekleri genellikle iyelik ekleriyle birlikte kullanılılırlar. Bu durumda kalın ünlülü fiillerde ek ديغى ديغم vs. şeklinde yazılır :

آلديغى	بيلديكمز	بولديقلرى	كورديكى	كچديكمز	كوسديكنه
aldığı	bildiğimiz	buldukları	gördüğü	geçtiğimiz	küstüğüne

-mış/-miş, -acak/ecek sıfat-fiil eklerinin yazılışı, aynı ses değerine sahip zaman eklerinin yazılışıyla aynıdır.

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıdaki fiillere -dık/-dik sıfat-fiilini iyelik ekleriyle birlikte getirerek yazınız .

طورمق	طوردیغم	طوردیغك	طوردیغی .	طوردیغمز	طوردیغكز	طوردیقلری
كورمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
اوكرنمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
دوشونمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
آرامق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
يورومك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
بكنمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
صورمق	.....	.....	.....	.....	.....	.....

- Zarf-fiil eklerini aşağıdaki fiillere getirerek yazınız :

	-up/-üp	-ınca/-ince	-arak/-erek	-a/-e
آچمق	آچوب	آچنجه	آچارق	آچا آچا
بيلمك	.....	.....	.....	.....
كيرمك	.....	.....	.....	.....
بكلەمك	.....	.....	.....	.....
ويرمك	.....	.....	.....	.....
طوغمق	.....	.....	.....	.....
اوتورمق	.....	.....	.....	.....
يورومك	.....	.....	.....	.....

- Aşağıdaki metinleri okuyunuz ve yazarak çalışınız :

دده قورقوت دیلندن

الله الله دیمه‌ینجه ایشلر اوکماز.
قادر تکری ویرمه‌ینجه أر باییماز.
أولندن یازلماسه قول باشنه قضا کلمز.
أجل وعده ایرمه‌ینجه کمسه اولمز، اولن آدم دیریلمز، چیقان جان قیامت اولماینجه کری کلمز.
تکبُرلك ایلیی تکری سومز.
قیز آنادن کومه‌ینجه اوکوت آلماز؛ اوغول آتادن کورمه‌ینجه سفره چکمز.
اوغول نیله‌سین بابا اولوب مالی قالماسه؛ بابا مالندن نه فائده باشده دولت اولماسه.
دولتسزلر شرندن الله صاقلاسین جمله‌مزی، خانم هی!

ضروب امثال

ابدال آته بینجه بك اولدم صانیر، شالغام آشه کیرنجه یاغ اولدم صانیر .
آجیقان دویمام، صوصایان قانمام صانیر .
آغلامایان چوجوغه مه ویرمزلر .
آز ویرن جاندن، چوق ویرن مالدن .
چیقمادیق جاندن امید کسیلمز .
دوه قوشی یوکه کلنجه قوشم دیر؛ اوچمایه کلنجه دوه‌م دیر.
فاره، چیقدیغی دلیکی بیلیر .
اولمایاجق دعایه آمین دینمز .

Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını sözlükten bulup yazılışlarıyla birlikte öğreniniz :

شِیْر اَسَد آهو اُشْتُر جَمَل اَسْب سَمَنْد فَرَس خَر حِمار غَنَم

24. Ders

اوغلمز

قارم، بلیرمکه باشلایان پنجره‌نك اوکنده اوتوریبوردی : بوتون کیجه‌یی اوراده کچیرمشدی.

– سن حالا یاتمایاجقمیسك ، دیدم .

دوغرولدی. کول رنکی پنجره‌نك اوکنده ساده‌جه بر کولکه‌دن عبارتدی. فقط بو کولکه ده، برابر کچیردیکمز یکرمی کسور ییلك هر کونندن بر شی واردی.

– أذان اوقونیور، دییه میریلداندی .

سسی بکا حزن ویردی. اوطه‌مز بو دنیادن، دویغولرك اولاشمایه‌جغی قدر اوته‌ده کبییدی و قارم ، قرآنله وعد ایدیلن سعادتنی ، صانکه عصرلردن بری بوشنه بکلیوردی.

حرکتلرنده و یورویشنده ، قبول ایدیلمش بر مغلوبیتك ایچ بورقان سس سزلکی واردی . موطفاغه کچدی. اونی صانکه رؤیاده کوریبوردم: مانغاله و سماوره کومور قویدی؛ آبدست آلدی، صوکرا سجّاده‌سنی صوفایه سره‌رك نمازه دوردی .

رنکسز، سس سز و سرین قوشلق وقتی : یاتاغك ایلیقلغی، بلیرسز دویغولر، دوشونجه‌دن قاچیش ... دالمشم.

– یا هو...

– نه وار ؟

– کلدی...

– ایی یا ایشته ...

فقط مسئله بو دکلدی : قارم بنی قیدسز بولیور و اوزولیوردی :

– بر شی سویله‌مه‌یه‌جکمیسك ؛ بو اوچنجی اولیور ... ها یاهو ، نه یاپاجغز؟

بیلیرمییم بن ؟ فقط اوکا :

– یارین بر شیئلر یاپارم ، دییورم .

هانکی یارین ؟.. کوك یوزی طاتلی ماویلکی بولنشدی بیله . کون، قاتیلمق زورنده اولدیغمز کون ، باشلایوردی . قارم حقلی . بونك اوزرنده دورمق لازم . اوغلم یاتاغنه دها یکی کیریيوردی . اوکا بو یاپدیغنك امیدسز بر عصیان اولدیغنی آکلاتمالیدم . قارم تلاشلاندی :

– فضله سرت داورانمه ! نه ده اولسه آرتیق ...

دوام ایده‌مدی. اوکا باقدم: کوزلری آلاّق بولاّقدی. آه بنم ساز بکزلی ، قیر صاچلی بیکم. چیقارکن ، اوموزلرمه خرقه‌می قویدی .

***

اوداسی کون دوغدی طرفنده‌یدی. پنجره‌لری بویوکجه بر باغچه‌یه باقاردی. قارشی اودن قورتولق اوزره اولان کونش، دیوارلری خفیفجه پمبه‌لشدرمشدی.

و او ، اویومشدی.

البسه‌لرینی ماصانك اوستنه آتیویرمش ، پیژامانسنك جکتنی کیممشدی. یاتاغنك یاننده کی صاندالیه یه ایلیشدم. ایچیم بر تحفدی. اوکا باقامیوردم ؛ فقط اونکله دولویدم : طبقی، چوق آسکیدن بر دفعه دها اولدیغی کبی : او زمان دها کوچوکدی، تیفویه طوتولمشدی ، آتشی واردی، صاییقلایوردی. او شمدی بونی خاطرلاماز که ...

.....

طارق بوغرا

- Metnin devamını Metinler 1'den okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Bu derste gelecek zaman çekiminin yazılışını öğreneceğiz.

Gelecek zaman ekleri (-acak/-ecek) kalın ünlülü fiil tabanlarında اجق , ince ünlülü fiil tabanlarında جك ه şeklinde yazılır. Fiil ünlüyle bittiği zaman araya bir ye ى harfi yazılır. Kalın ünlülü fiil tabanlarında teklik ve çokluk 1. şahıs ekleri getirildiğinde ek ünsüzü gayın غ ile yazılır. Aşağıdaki tabloda gelecek zaman çekiminin yazılışı gösterilmiştir :

بكلەيەجكم	اوقويا جغم	كورەجكم	اولاجغم	كلەجكم	آلاجغم
bekleyeceğim	okuyacağım	göreceğim	olacağım	geleceğim	alacağım
بكلەيەجكسك	اوقويا جقسك	كورەجكسك	اولاجقسك	كلەجكسك	آلاجقسك
bekleyeceksin	okuyacaksın	göreceksin	olacaksın	geleceksin	alacaksın
بكلەيەجك	اوقويا جق	كورەجك	اولاجق	كلەجك	آلاجق
bekleyecek	okuyacak	görecek	olacak	gelecek	alacak
بكلەيەجكز	اوقويا جغز	كورەجكز	اولاجغز	كلەجكز	آلاجغز
bekleyeceğiz	okuyacağız	göreceğiz	olacağız	geleceğiz	alacağız
بكلەيەجكسكز	اوقويا جقسكز	كورەجكسكز	اولاجقسكز	كلەجكسكز	آلاجقسكز
bekleyeceksiniz	okuyacaksınız	göreceksiniz	olacaksınız	geleceksiniz	alacaksınız
بكلەيەجكلر	اوقويا جقلر	كورەجكلر	اولاجقلر	كلەجكلر	آلاجقلر
bekleyecekler	okuyacaklar	görecekler	olacaklar	gelecekler	alacaklar

Gelecek zamanın olumsuzu fiil tabanına kalın ünlülü fiillerde ما , ince ünlülü fiillerde مه getirilmek suretiyle yapılır. Böylece fiil tabanı ünlüyle bitmiş olur ve araya bir ye ى sesi yazılarak gelecek zamanın olumsuzu yazılmış olur :

آلمايا جغم كلمەيەجكسكز اولمايا جغز كورمەيەجكلر

almayacağım gelmeyeceksiniz olmayacağız görmeyecekler

Zarf-fiil ekleri

دکجه دقجه : -dukça/-dükçe zarf-fiil ekleri -dık/-dik sıfat-fiilinden türetilmiştir. Kalın ünlülü fiillere دقجه , ince ünlülü fiillere دکجه şeklinde getirilir ve ses uyumlarına bağlı olarak okunur. Sıfat-fiil ekinden farklı olarak burada ek ünlüsü yazılmamaktadır :

یاشادقجه سودکجه اولدقجه اوزدکجه
üzdükçe oldukça sevdikçe yaşadıkça

الی ه لی : -alı/-eli zarf-fiil ekleri kalın ünlülü fiillerde الی, ince ünlülü fiillerde ه لی şeklinde yazılmaktadır. Bu zarf-fiiin ek ve edatlarla genişletilmiş şekilleri de vardır :

آلالی کیده‌لی اولالی اوله‌لی باشلایالی یه‌لی
yiyeli başlayalı öleli olalı gideli alalı

Bu zarf-fiilin *beri* (برو ~ بری) edatıyla birlikte kullanılışı da yaygındır: کیده‌لیدن برو آلالی بری آلالیدن بری کیده‌لی برو vs.

مدن مادن : -madan/-meden zarf-fiil ekleri kalın ünlülü fiillerde مادن, ince ünlülü fiillerde مدن şeklinde yazılır:

باغیرمادن ایتمدن صورمادن بویومدن
büyümeden sormadan etmeden bağırmadan

کن ایکن : Ünlü uyumuna bağlanmayan bir zarf-fiil ekidir :

کلیرکن بویله ایکن خسته ایکن خسته‌یکن چالیشیرکن اوتورورکن
gelirken böyle iken hasta iken hastayken çalışırken otururken

gelivermek, alıvermek, oluvermek gibi yardımcı birleşik fiillerin teşkilinde kullanılan -ı/-i, -u/-ü zarf-fiil eki ی ile yazılır :

آلیویردم ایدیویردیلر اولیویرمشلر صوریویردکزمی
alıverdim ediverdiler oluvermişler soruverdiniz mi

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıdaki metni okuyunuz :

١٩١٨

اولنلر اولدی، قالانلرله مضطرب قالدق.
وطنده خور کوریلن بر جماعتز آرتیق.
اولنلر أك صوکی قورتولدیلر بو دغدغه‌دن
و کوز قاپاقلرینك آرقاسنده اسکی وطن
بزم دیار اولارق قالدی تا قیامته دك.
قالانلر اورتاده کنج، اختیار، قادین، ارکك

خراب اولوب یاشیور طالعك عذابیله؛
وطنده دشمانی سیر ایتمك اضطرابیله.
وطنده قورقولی رؤیا ایچنده‌یز، کرچك.
فقط چوق سوره‌مز، مطلقا شفق سوکه‌جك.
آتش و قانله سیلر، برکون، اوردومز بو لکه‌یی،
بو، انسان اوغلنه بر شین اولان متارکه‌یی.

یحیی کمال

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Metindeki anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.

- Aşağıdaki fiillerin gelecek zamana göre çekimini yazınız :

اوقومق	اوقویاجغم	اوقویاجقسك	اوقویاجق	اوقویاجغز	اوقویاجقسکز	اوقویاجقلر
کوریشمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
آکلاشمق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
یازمامق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
صاقلامق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
کوندرمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
اویومامق	.....	.....	.....	.....	.....	.....

- Aşağıdaki kelimeleri tenvinli hâle getirerek zarf yapınız :

بعض	بعضاً
حقیقت	حقیقةً
قسم	.....
درجه	.....
ضِمن	.....
قصد	.....
عقل	.....

دین	ديناً
سیاست	سیاسةً
نقل	.....
استناد	.....
دفعه	.....
نسبت	.....
صراحت	.....

صولغون بر کل دوقوننجه

چوقلرندن دوشیور ده بونجه
کورمه‌یور کلوب کچنلر
أگیلوب آلیورم
صولغون بر کل اولیور دوقوننجه
یا بویوك شهرلرك برنده
کزینیور قالاباللق دوراقلرده
یا یوردك اوزاق بر یرینده
قهوه ، اوتل کوشه‌سنده
نریه کیتسه بو آقشام وقتی
أللرینی جبلرینه صوقیور
سیغارالر، کاغدلر
آراسندن قاییور اصوبجه
أگیلوب آلیورم، کیمسه اولمایور
صولغون بر کل اولیور دوقوننجه.
یا ده یالکز بر قیزك
سیلدیکی دوداق بویاسنده

اشیکنده ینه یورغون کیجه‌نك
باشنی یاصدیقلره قوینجه.
کیمی ده کون اورتاسی یانمه صوقولیور
اك چوق کوز آیلری و یاغمور یاغنجه
آلچالیر یا بر بولوت، او حزن بولوتنده.
اوزانوب آلیورم، کیمسه اولمایور
صولغون بر کل اولیور دوقوننجه.
اللرده، دوداقلرده، ایصسز یازیلرده
آقشاملره گریلی آغلره طاقیلیور
یارالی بر حیوان کبی صولویور
بوکالیور ــ قاچوب کیتمك ایسته یور
یوللر یا ده آنیلر بوینجه.
آلوب آلوب کلیورم، اویومیور بوتون کیجه
قیمیلدایور قارانلقده، نه زمان دوقونسه‌م
صولغون بر کل اولیور دوقوننجه.

بهجت بحاتیگیل

25. Ders

غزل

سکا سندن کلیر بر ایشده آنجاق داد لازمسه
امیدك کس ظفردن غیردن امداد لازمسه
حیاتکدن ندن هیچ اشتباه ایتمزسك ای غافل
جهانده کوردیکك هر حالی استبعاد لازمسه
چوجوقلقدن نیچون دور ایله‌مش انسانی استعداد
اکر هر مطلبك تحصیلنه فریاد لازمسه
سنك ابلیسدن فرقك ندر عندکده ای غدّار،
خدانك نعمتندن هرکسی ابعاد لازمسه
ذکا بر شعله‌در کیم شانی عالیدر تنزلدن
بولورسك اهل استغناده استعداد لازمسه
قاپیلما دهرك اغفالاتنه اخلاق بخشنده
سکا اول فنده وجدانك یتر استاد لازمسه
نه رتبه بذل ایدرسه‌ك آرتار اول نسبتده محصولی
معارفدر جهانده بی نفاد ایراد لازمسه

نامق کمال'دن (قیصالیلارق)

Lügatçe

اهلِ استغنا *ehl-i istiğnâ* Tokgözlüler.

بی نفاد *bî-nefâd* Bitmez, tükenmez.

زوالِ جهل *zevâl-i cehl* Cehaletin, bilgisizliğin yok olması.

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Bu derste dilek-**şart** kipi çekiminin yazılışını öğreneceğiz :

Dilek-şart kipini oluşturan -sa/-se ekleri سه şeklinde yazılır. Ek tek şekillidir ve ses uyumlarına bağlı olarak okunur. Dilek-şart kipi çekiminin yazılışı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

اویوسەم	آکلاسەم	دونسەم	اولسەم	ویرسەم	آلسەم
uyusam	anlasam	dönsen	ölsem	versem	alsam
اویوسەك	آکلاسەك	دونسەك	اولسەك	ویرسەك	آلسەك
uyusan	anlasan	dönsen	ölsen	versen	alsan
اویوسه	آکلاسه	دونسه	اولسه	ویرسه	آلسه
uyusa	anlasa	dönse	ölse	verse	alsa
اویوسەق	آکلاسەق	دونسەك	اولسەك	ویرسەك	آلسەق
uyusak	anlasak	dönsek	ölsek	versek	alsak
اویوسەكز	آکلاسەكز	دونسەكز	اولسەكز	ویرسەكز	آلسەكز
uyusanız	anlasanız	dönseniz	ölseniz	verseniz	alsanız
اویوسەلر	آکلاسەلر	دونسەلر	اولسەلر	ویرسەلر	آلسەلر
uyusalar	anlasalar	dönseler	ölseler	verseler	alsalar

- Dilek-şart kipinin çekiminde çokluk 2. şahıs ekleri görüldüğü gibi, kalın ve ince ünlülü fiillerde değişmektedir : آلسەق *alsak* - ویرسەك *versek* gibi.
- İnce ünlülü fiillerin teklik 2. şahıstaki yazılışı ile çokluk 2. şahıstaki yazılışı aynıdır : ویرسەك *versen* - ویرسەك *versek*.
- Ancak bunları cümle içinde kolaylıkla ayırt ederiz :

Sen ..... gelsen كلسەك ..... سن

Biz ..... gelsek كلسەك ..... بز

- Dilek-şart kipinin olumsuzu fiil tabanlarına kalın ünlülü fiillerde ما , ince ünlülü fiillerde مه getirilerek yazılır :

آلماسەم كلمه سەكز اولماسەق كورمەسەك
görmesek olmasak gelmeseniz almasam

Dilek-şart çekiminin eklerinin ek ünlüsü gösterilmeden yazılması da mümkündür. Kimi metinlerde bu imlâ ile de karşılaşırız :

آلسم كلمسم اولسكز دونمسلر بكله مسكز
beklemeseniz dönmeseler olsanız gelmesem alsam

Bazı Türkçe edatlar

Bazı Türkçe edatların yazılışları aşağıda gösterilmiştir :

ايله ile edatı kimi zaman kelimeyle birleşerek vasıta hâli eki işleyişinde kullanılır. Bu durumlarda ünsüzle biten kelimelerde له , ünlüyle biten kelimelerde يله şeklinde yazılır :

بنمله آرابايله قيليچله طاشله سوزله
benimle arabayla kılıçla taşla sözle

ايچون için edatı yaygın olarak vav ile yazılmakla birlikte son zamanlarda ايچين imlâsı da yaygınlaşmıştır. Bu edat da zaman zaman ekleşme temayülü gösterir :

كيتمك ايچون بنم ايچون بنمچون اونك ايچون اونكچون
gitmek için benim için benümçün onun için onunçün

نيچون niçün (ne + içün) bazen نيچين şeklinde de yazılmaktadır.

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıdaki metni okuyunuz ve yazarak çalışınız :

مسلمان ساعتی

استانبولی یکیلشدیرن و یرلیسنی شاشیرتان استیلالرك اك کیزلیسی و اك تأثیرلیسی یبانجی ساعتلرك حیاتمزه کیریشی اولدی. "ساعت"دن قصدمز، زمانی اولچن آلت دکل، فقط بالذات زماندر. أسکیدن کندیمزه کوره یاشایشمز، دوشونشمز، کییشمز و کندیمزه کوره، دیندن، عرفدن و عنعنه‌دن حیات آلان بر ذوقمز اولدیغی کبی، بو حیات اسلوبنه کوره ده "ساعت"لرمز و "کون"لرمز واردی. مسلمان کوننك باشلنغجنی شفغك پاریلتیلری و صوکنی آقشامك ایشیقلری تعیین ایدردی. معدندن صاغلام قاپاقلر آلتنده صاقلی طوتولن أسکی معصوم ساعتلرك یل قووانلری یورغون بوجك آیاقلری طرزنده، کونشك سما اوزرنده کی حرکتیله آز چوق ایلکیلی بر حسابه اویارق مینه نك رقملری اوزرنده یوروزلر و صاحبلرینی، زماندن آشاغی یوقاری بر طوغرولقله خبردار ایدرلردی. زمان صوکسز باغچه و ساعتلر اوراده آچان، کاه صاغه کاه صوله میل ایدن، کونشدن رنکارنك چیچکلردی. یبانجی ساعتی آلیشقانلغندن أول بو اقلیمده، ایکی اوجی کیجه‌لرك قارانلغیله سیم سیاه اولان و صیرتی، چشیتلی وقتلرك قیرمیزی، صاری و لاجورد آتشلریله یول یول بویالی، بویوك بر جاناوار حالنده، بر کیجه یاریسندن دیکر بر کیجه یاریسنه قدر اوزانان یکرمی دورت ساعتلك "کون" طانیلمازدی. ایشیقده باشلایوب ایشیقده بیتن، اون ایکی ساعتلك، قیصه، خفیف، یاشاماسی قولای بر کونمز واردی. مسلمانك مسعود اولدیغی کونلر، ایشته بو کونلردی؛ شرفلی کونلرك وقعه‌لرینی بو ساعتلرله اولچدیلر. کرچه آسترونومی حسابلرینه کوره بو "ساعت" ابتدائی و خطالی بر ساعتدی؛ فقط بو ساعت، خاطره‌لرك قدسی ساعتیدی. آلاقرانغه ساعتك عادتلرمز و ایشلرمزده قبولی و آلاتورقه ساعتك کری صفه دوشوب جامعلره، توربه‌لره و موقطخانه‌لره بیراقلمش بطال بر "أسکی‌ساعت" حالنه کلیشی، حیاته باقیش طرزمز اوزرنده قورقونچ بر تأثیره صاحب اولمامش دکلدر. کیدن ساعتلر بابالرمزك اولدیکی، آننه‌لرمزك أولندیکی، بزم دوغدیغمز، کروانلرك حرکت ایتدیکی و اوردولرك دشمان شهرلرینه کیردیکی ساعتلردی. بونلر، حیاتی اطرافمزده سربست بیراقان کنیش، قیدسز

دوستلردی. کلن یبانجیلر ایسه حیاتمزی بوزوب اونی مجهول بر دستوره کوره یکیدن تنظیم ایتدیلر و روحلرمز ایچین اونی طانیلماز حاله کتیردیلر. یکی "اولچو" بر زلزله کبی، زمان منظره لرینی اطرافمزده آلت اوست ایده‌رك، أسکی "کون"ك بوتون سدلرینی خراب ایتدی و کیجه‌یی کوندوزه قاتارق سعادتی آز، مشقتی چوق، اوزون، بولانیق رنکده بر یکی "کون" میدانه کتیردی. بو مسلمانك أسکی مسعود کونی دکل، سرخوشلری، أوسزلری، خیرسزلری و قاتللری چوق و یر آلتنده ممکن اولدیغی قدر فضله چالیشدریلاجق کوله‌لری صاییسز اولان بویوك مدنیتلرك آجی و صوکی کلمز کونیدی. اونوتلن أسکی ساعتلر ایچنده اکسیکلکی اك چوق حسرتله خاطرلنان ساعت آقشامك اون ایکیسیدر. آرتیق "اون ایکی"، صولغون یشیل سما آلتنده، ایلك یلدیزه قارشی مؤذنك مسلمانلره خطاب ایتدیکی، صوقاقلرك لاجورد بر سیسله قاپاندیغی، ایشیقلرك یاندیغی، سینیلرك قورولدیغی و یاراسه‌لرك مَخزنلردن چیقوب اوچشدیغی او تأثیرلی و تیترك ساعت دکلدر. آقشام تلقیسندن قوپارق، کاه اوکله‌نك صیجاغنده و کاه کیجه یاریلرینك قارانلغنده موجود اولمیان بر زمانی بیلدیرن بو ساعت، شیمدی حیاتمزده رنکسز و شاشقین بر نقطه‌در. یکی ساعت مسلمان آقشامنك حزنلو و شعشعه لی دقیقه سنی داغیتدیغی کبی، یکرمی دورت ساعتلك یمانجی "کون"ك کتیردیکی کچیم شکلی ده بزی فجر عالمندن اوزاق بیراقدی. باشقه ممکنلرده فجری بالکز قیردن شهره سبزه و میوه کتیرنلرك احمق کوزلریله اضطراب چکنلرك شیشکین قاپاقلر ایچندن باقان قیرمیزی و پریشان کوزلری طانیر. بو زوالليلر ایچین فجرك پاریلتیلری، یکیدن بوینه کچیریله جك اولان حیات اینك قانلی ایلمکنی آیدینلاتان بر ایشیقدر. حالبوکه فجر ساعتی، مسلمان ایچین رؤیاسز بر اویقونك صوکی و بیقاغه، عبادت، نشئه و امیدك باشلنغجیدر. مسلمان یوزی، قوش سسلری و چیچك قوقولری کبی فجرك اك کوزل تجللی‌لریندندر. قبه و مناره لری او آلاجه ساعتده کورنمش اولان کوزلر، طاشه اك الَهی معنی یی ویرن او عقللری حیرتده بیراقان معماری یی آکلامش دکللردر. أسمر جامعلر، فجردن اعتباراً سماوی بر آلتون و سماوی بر چینی ایله قاپلنیر و اسلام اوستالرینك تاملنممش أثرلری او ساعتده تاملنیر. بوتون معبدلر ایچنده کونشدن ایلك ایشیق آلان جامعدر. باقیر اوقلو مناره‌لر، کونشی اك أول کورمك ایچین هوالرده یوکسلیر. شیمدی هیهات، أسکی ساعتله برابر آقشام ده فجر ده بیتدی. بر چوقلرمز ایچین فجر، آرتیق کیجه در. و برچوقلرمزی کونش، یکی و عجائب بر اویقونك

آتشلريندن، أللر كليدلى، آغيز چاربلمش، باجاقلر بوزوق چارشافلره دولشمش، قويرانيركن بوليور. آرتيق كچ اويانيورز. چونكه حياتمزه صوقولن يكى و فنا كونك أشيكنده چوملمش، كين، آرزو، حرص و حسد سورولرينك بزى آتش ساچان كوزلرله بكله‌ديكنى بيليورز. آرتيق فجرى يالكز كومَسْلرمزده‌كى دارغين و مغرور خروزلره بيراقدق. شيمدى مسلمان أوينده‌كى ساعت، باشقه بر عالمك وقتلرينى كوسترر كبى، بزم ايچين كيجه اولان ساعتلرى كوندوز و كوندوز اولان ساعتلرى كيجه رنكنده كوستريبور. چولده بولنى شاشيرانلر كبى بز شيمدى زمان ايچنده غائب اولمش كيمسه‌لرز.

احمد هاشم

- Aşağıdaki fiillerin dilek-şart kipine göre çekimini yazınız :

طوتمق	طوتسه م	طوتسه ك	طوتسه	طوتسه ق	طوتسه كز	طوتسه لر
آغلامق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
دوغمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
اوشومك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
اويومق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
بيقامق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
اوقومق	.....	.....	.....	.....	.....	.....

Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz :

مَجْلِسْ بَزْم مُل خَمْر مَىْ صَهْبا جام پَيْمانه پِيالَه ساغَر

26. Ders

بورسەنك كرى آلنمەسى

خانملر!

بو قدر آجيدن صوكرا، بو قدر آيريلقدن صوكرا، يان يانه چكديكمز بو قدر حسرتدن صوكرا، قورتولوش كونلرينى بزه قازانديران عزيز شهيدلرك، غازيلرك آنالرى، آرقاداشلرى، قيز قاردشلرى! آرتيق سوينك، سوينمك حقكزدر؛ بايرام ايدك، اك بويوك بايرامه ايردكز، بويوك بايرامكز مبارك اولسون.

آناطولى قادينلرى! بو غزا ديارينده بيك سنه دن برى آتش و جنك يرلرينه اوغوللرى قوشدران آناطولى قادينلرى! بيك سنه در اوغوللرى دائما اوزاق يرلرده اولن، يتشدرديكلرى اوغوللرينك مزارى نرده در بيلمه ين آناطولى قادينلرى! قورتولوش كونلرى، قاووشمه كونلرى كلدى. سوينك، بايرام ايدك.

جهان حربندن برى آردى آراسى كسيلمەين بر جنك ايچون، آغزيندن بر شكايت سوزى چيقمادن، نەسى وارسه هپيسينى ويرن آناطولى قادينلرى! أركككلرى قان و آتش يرلرينده صاواشيركن؛ اوزاق دكيزلرك قيى لرينده اورتا يايلالره دوغرو، كونلرجه چيپلاق آياقلرى، كييمسز صيرتلريله قورشونلرى، طوپ مرميلرينى طاشيان آناطولى قادينلرى! باطيده، دوغوده، قبله ده، بوتون جبهەلرك آرقاسنده مملكتى ايشلەتن، طارلالرى يشرتن، صايى سز يتيم چوجوقلرى يتيشديرن بويوتن سنسك، اى آناطولى قادينى!

صيراسى كلنجه جبخانه يى، يارالى يى طاشيمق سكا يتمدى، سلاحه صاريلدك، دشمان اوكنده سن ده نوبت بكلەدك، آتشلره سن ده كيردك، سن ده غزا ايتدك. أركك آرسلان اولور ده، ديشى آرسلان اولماز مى؟ دين سنسك. اركككله برابر ظفره ايرديكك غزاك مبارك اولسون! ظفره ايرن غزاكك بويوك بايرامى مبارك اولسون!

حمدالله صبحى

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Bu derste istek ve emir kiplerinin yazılışını göreceğiz :

İstek ve emir kipleri tarihî dönemlerde ayrı ayrı eklerle teşkil edilmiş olsalar da daha yakın zamanda bu iki kip birleşerek tek şekil halini almıştır. Bu fiil şekillerinin ne zaman istek, ne zaman emir olduğu söylemin oluştuğu şartlara bağlı olarak belirlenir. Ayrıca zamanla *alır mısınız, gelir misiniz* gibi aslında geniş zaman ifade eden kipler de istek ve ricanın ifadesinde sıklıkla kullanılır olmuşlardır.

İstek ve emir eklerinin yazılışı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir .

	كلمك	اوتورمق
Teklik 1. şhs	كلەيم	اوتورايم
teklik 2. şhs	كل ، كلەسك	اوتور ، اوتوراسين
Teklik 3. şhs	كلسين	اوتورسون
Çokluk 1. şhs	كلەلم	اوتورالم
Çokluk 2. şhs	كلك ، كلكز	اوتورك ، اوتوركز
Çokluk 3. şhs	كلسينلر	اوتورسونلر

- Asıl istek ekleri olan –a/-e ekleri bugün 1. şahısta hiç kullanılmaz. *Ben gelem, Ben gidem* denilmez. Bu şekillere ancak ağızlarda rastlanır. Ancak 2. şahıstaki –asın, -asınız şekli ve bunun olumsuzu özel bir rica veya uyarı anlamı için kullanılmaktadır:

دقت ايت ، دوشميەسك !
Dikkat et, düşmeyesin!

بارداقلرى دوشورميەسك ها !
Bardakları düşürmeyesin ha!

اونوامایاسکز دییه یازدیرییورم.
Unutmayasınız diye yazdırıyorum.

اوزولمیەسکز دییه سویلەمدم.
Üzülmeyesiniz diye söylemedim.

- 3. şahıstaki –sın/-sin, -sun/-sün ekleri tarihî dönemlerde sadece yuvarlak ünlülü idi. Bu yüzden uzun süre سون yazılışı kalıplaşmış olarak devam etmiş, ancak yakın zamanlarda ünlü uyumunun

gelişmesi ile سین şekli de ortaya çıkmıştır. Birçok metinde سون şeklinin sürdürülmekte olduğu unutulmamalıdır :

آلسون	ویرسون	کلمه‌سون	دیمه‌سون
alsun	versün	gelmesün	demesün

• Emir ve isteğin olumsuzu fiil tabanına ما مه ekleri getirilmek suretiyle yapılır :

آچمایایم	کیتمه‌یه‌یم
açmayayım	gitmeyeyim
آچما — آچمایاسك	کیتمه — کیتمه‌یه‌سك
açmayayım - açma	gitmeyeyim - gitme
آغلاماسین	یورومه‌سین
ağlamasın	yürümesin
بکله مه یه لم	اونوتمایالم
beklemeyelim	unutmayalım
قاچمایك — آتمایکز	توکورمه‌یك — یورومه‌یکز
atmayınız - kaçmayın	yürümeyiniz - tükürmeyin
باشلاماسینلر	قونوشماسینلر
başlamasınlar	konuşmasınlar

Kef ك harfinin ince ünlülü kelimelerde /k/(کلبك *kelebek* vs), /g/ (کرچك *gerçek* vs), /ğ/ (دکل *değil* vs.) ; hem kalın hem de ince ünlülü kelimelerde nazal /ñ/ (دوکوز *donuz*, دکیز *deniz* vs.) seslerini gösterdiğini daha önce öğrenmiştik (bkz. 7. Ders). Bazı Türkçe k limelerde iç sesteki /g/'ler zamanla sızıcılaşarak /ğ/'ye ve sonra da /y/'ye dönüşmüş, bir kısmında ise /g/'ler yuvarlak ünlülerin tesiriyle /v/ olmuştur. Ancak bu kelimelerin birçoğu kalıplaşmış olarak kef ك ile yazılmaya devam etmiştir :

بك	توك	اکر	بکنمك	کوکرجین	کوکده	اوکیك	سوکمك
bey	tüy	eyer	beyenmek	güvercin	gövde	üveyik	sövmek

Alıştırma

آليشدرمه

- Aşağıdaki fiillerin istek ve emir kipinin yukarıda verdiğimiz eklerine göre çekimini yazınız :

باقمق	باقايم	باق - باقاسك	باقسين	باقالم	باقك - باقكز	باقسينلر
چيقمق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
قوشمق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
ايچمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
كورونمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
سويله مك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
بيتيرمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
پيشيرمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
آكلاتمق	.....	.....	.....	.....	.....	.....

- Aşağıdaki kelimeleri +lık/+lik, +cı/+ci, +lı/+li, +sız/+siz ekleriyle yazınız :

كومور	كومورلك	كومورجي	كومورلو	كومورسز
اودون	.....	.....	.....	.....
كتاب	.....	.....	.....	.....
صو	.....	.....	.....	.....
شكر	.....	.....	.....	.....
سوز	.....	.....	.....	.....
طاش	.....	.....	.....	.....
يورغان	.....	.....	.....	.....

- Aşağıdaki metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.

کدی

کدی ایچون خایینلر، دیرلر. یمك یرکن کوزلرینی قاپاماسی ده، کندینه ایدیلن ایلکی بیلمه‌مك ایچونمش. هیچ حظ ایتمم اویله سوزلردن.

کدینك خایینلغی بزده شعره بیله کیرمشدر. توفیق فکرتك "زَرْ رِشته"سنی بیلیرسکز : بر کدیسی وارمش، نازلانیر، ایتمه دیکنی قومازمش... آکلاتدیغندن بللی، حیوانجغز اوینامق ایسترمش. اما توفیق فکرت او عقلاجه، بوبورلنن اداسی ایله : "بنم بوتون سودیکلرم ایشته بویله چیقدی" دییه یانوب یاقینیر.

"زر رشته، بو اسمیدی اونك، صانکه خبردار
مخفی کدرمدن... "

نه ده بیچیمسز مصراعلر! "بو اسمیدی اونك..." بویله تورکجه می اولور؟ فرانسزجه دوشونیور؛ "C'était son nom"، صوکرا ده تورکجه یازدیغنی صانیور. "بو" ضمیرینی تورکجه‌یه ادبیاتِ جدیده‌جیلر کتیردی، بر لزومی وارمش کبی... شیمدی باقیورسکز، یازارلرمز آراسنده : "بر نسان کونییدی" یرینه "بو بر نسان کونییدی" دییلر چیقیور. بویله شیلری کورنجه حرصمدن آغلامقلی اولیورم. تورکجه‌یی بکنمه‌یورلرسه، فرنکلرك سویله‌یشنه، دوشونوشنه او قدر خیرانلرسه، بیراقسینلر أفندم تورکجه یی!... تورکجه یازاجقسکز دییه زورلایانی وار؟ توفیق فکرت ده آرقاداشلری ده، بوتون یازدیقلرندن بللی، تورکجه‌یی هیچ سومه‌مشلردر. یالکز عربجه، فارسجه کلمه لر قوللنمالرینی سویله میورم. دیوان شعرمز ده، نفسلرمز، قوشمالرمز ده بیانجی سوزلرله دولودر، اما اونلرده دیلك بوتون، آقیشی تورکجه‌در. توفیق فکرت تورکجه یازماز، فرنکجه ده یازماز، اولمایان بر دیلده یازار. اونك ایچون کلمه‌لرك کندیلرینه کوره بر دکری یوقدر، معناسی اویسون ده هانکیسی اولورسه اولسون... ایشته: کدینك آدی یرینه "اسمی" دییه‌بیلور... کدینك اسمی... نردیسه "نامی" دییه جك! هانی بر حکایه واردر، آوروپاده تورکجه اوکرنن بر آدم استانبوله کلمش ده قایقجیه : "زوراقجه جی! زوراقجه جی!" دییه سسلنمش، "کدینك اسمی"

دیمك اوندن فرقلی دکلدر. کدییه قویدیغی آده ده باقك : زَرْ رِشته!... ایلله "پاموق، مستان، صارمان، زرطوپ" دیسین دیمیورم، باشقا آدلر ده اولور. اما "زر رشته" ناصل اولور؟ بر دنه‌یك : "کل پیسی پیسی، زر رشته!" کولونج اولیورمی؟ توفیق فکرتك قولاغی تورکجه‌یه هیچ می آلیشیق دکلدی ده عجبا کدی‌یی صاحیدن اویله چاغیرابیلیر میدی؟*

تورکجه‌یی او قدر خور کورمش بر آدمه بز ده قالقوب "بویوك تورك شاعری" دیمشز! دهاسی وار : بگلك حکملره پك باغلی اولان بو آدمی اختلاجی‌ده صایمشز... الله کناهمزی عفو ایتسین!...

...

نورالله آتاچ

شفقده

دونسه‌کمی بو عشقك شفغندن؟ — دونمکمی نه ممکن کری دونمك
کیتسه‌کمی اقالیم لیاله؟ دوشدیسه کوکللر بو ملاله؟
بزدن دها أول ایریشنلر — بر ألدر افقلردن اوزانمش —
آغلار بو کون اولکی خیاله ... ظلمت بزی چکمکده وصاله ...

احمد هاشم

Lügatçe : اقالیم لیال *ekalîm-i leyâl* gece ülkeleri, gece diyarları.

Aşağıdaki kelimelerin anlamını sözlükten bularak yazılışlarıyla birlikte öğreniniz :

جای کوی دَرْ باب دار بَیت دَربان بوّاب آستان سُدَّه عَتَبه

*توفیق فکرت (کل پیسی پیسی) دمکی شبهه سز باباغی بولوردی، حیوان بلکه ده : (اوخ ! شتاب ایت، زر رشته!) دیه چاغیریردی. او زمان ده اولیور هانی!

27. Ders

اندلسده رقص

زیل شال و کل. بو باغچه ده رقصك بوتون خیزی...
شوق آقشامنده اندلس اوچ دفعه قیرمزی ...

عشقك سحرلی شرقیسی یوزلرجه دیلده‌در.
اسپانیا وارلغیله بو آقشام بو زیلده‌در.

یلپازه چوریلیر کبی بردن دونوشلری،
عشوه‌یله دوریلیش، صاچیلیش، اورتونوشلری...

هر رنکی ایسته‌مز کوزمز شیمدی آلده‌در؛
اسپانیا دالغا دالغا بو آقشام بو شالده‌در.

آلننده حلقه حلقه‌در آشفته کاکلی،
کوکسنده یوصما غرنطه‌نك اك کوزل کلی...

التون قدح هر اُلده، کونش هر کوکلده‌در؛
اسپانیا وارلغیله بو آقشام بو کلده‌در.

رقص اورتاسنده بر دوروب اوینار، یورور کبی؛
بر باش چویرمه‌سیله باقار اولدیریر کبی...

کل تنلی، قور دوداقلی، کومور کوزلی، سورمه‌لی...
شیطان دییور که صارمالی، یوز کرّه اوپملی...

کوزلر قاماشدیران شاله، مفتون ایدن کله،
هر قلبی طولدیران زیله، هر سینه‌دن "اوله !"

یحیی کمال

Bu derste gereklilik kipinin ve -makta/-**mekte şimdiki** zaman ekinin yazılışını göreceğiz :

Gereklilik kipini teşkil eden -malı/-meli eki ملی şeklinde yazılır. Ek bazen kalın ünlülü fiillerde مالی, ince ünlülü fiillerde ise مه لی şeklinde yazılabilmektedir. Şahıslara göre bu kipin yazılışı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

آچمالیلر	آچمالی سکز	آچمالی یز	آچمالی	آچمالی سك	آچمالی یم
açmalılar	açmalısınız	açmalıyız	açmalı	açmalısın	açmalıyım
کچملیلر	کچملی سکز	کچملی یز	کچملی	کچملی سك	کچملی یم
geçmeliler	geçmelisiniz	geçmeliyiz	geçmeli	geçmelisin	geçmeliyim
صورمالیلر	صورمالی سکز	صورمالی یز	صورمالی	صورمالی سك	صورمالی یم
sormalılar	sormalısınız	sormalıyız	sormalı	sormalısın	sormalıyım
کورملیلر	کورملی سکز	کورملی یز	کورملی	کورملی سك	کورملی یم
görmeliler	görmelisiniz	görmeliyiz	görmeli	görmelisin	görmeliyim

Gerekliliğin olumsuzu fiil tabanlarına -ma-/-me- ekleri getirilerek yapılır :

کورمه‌ملی سکز	صورمامالی یز	کچمه‌ملی سك	آچمامالی یم
görmemelisiniz	sormamalıyız	geçmemelisin	açmamalıyım

- Şimdiki zamanı teşkil için kullanılan -makta/-mekte eklerinin çekimi aşağıdaki şekilde yazılmaktadır :

اوتورمقده‌لر	کیتمکده‌سکز	دوشونمکده‌سك	چالیشمقده‌یم	بکله‌مکده‌یم
oturmaktalar	gitmektesiniz	düşünmektesin	çalışmaktayım	beklemekteyim

Alıştırma

آليشدرمه

- Aşağıdaki fiillerin gereklilik kipine göre çekimlerini yazınız .

باقمق	باقمالی‌یم	باقمالی‌سك	باقمالی	باقمالی‌یز	باقمالی‌سكز	باقمالیلر
چیقمق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
قوشمق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
ایچمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
كورمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
سویله‌مك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
بیتیرمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
پیشیرمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
آكلاتمق	.....	.....	.....	.....	.....	.....

- Aşağıdaki fiillerin –makta/-mekte şimdiki zaman ekleriyle çekimini yazınız :

طوتمق	طوتقده‌یم	طوتقده‌سك	طوتقده	طوتقده‌یز	طوتقده‌سكز	طوتقده‌لر
آغلامق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
اوشومك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
ایچمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....
یقامق	.....	.....	.....	.....	.....	.....
كورمك	.....	.....	.....	.....	.....	.....

- Aşağıdaki metni okuyunuz ve yazarak çalışınız :

نه ایچنده‌یم زمانك

نه ایچنده‌یم زمانك
نه ده بوسبوتون دیشنده؛
یكپاره ، كنیش بر آنك
پارچه لانماز آقیشنده

بر غریب رؤیا رنكیله
اویوشمش كبی هر شكل
روزكارده اوچان توك ییله
بنم قدر خفیف دكل .

باشم سكوتی اوكوتن
اوچسز بوجاقسز دكیرمن
ایچم مرادینه أرمش
عباسز پوستسز بر درویش ؛

كوكی بنده بر صارماشیق
اولمش دنیا سزمكده‌یم ،
ماوی ماسماوی بر ایشیق
اورتاسنده یوزمكده‌یم .

احمد حمدی طاكپیكار

- Aşağıdaki metni Osmanlı alfabesiyle yazınız. Metni yazarken eklerin yazılışıyla ilgili öğrendiğimiz kuralları uygulayınız. Arapça ve Farsçadan alınma kelimeleri orijinal imlâlarını değiştirmeden yazmamız gerekir. Bunun için sözlüğe bakınız :

Bir Nazarda Kalmayalım

Bir nazarda kalmayalım
Gel dosta gidelim gönül
Hasret ile ölmeyelim
Gel dosta gidelim gönül

Bu dünyaya kanmayalım
Fânîdir aldanmayalım
Bir iken ayrılmayalım
Gel dosta gidelim gönül

Biz bu cihândan göçelim
Ol dost iline uçalım
Arzû hevâdan geçelim
Gel dosta gidelim gönül

Ölüm haberi gelmeden
Ecel yakamız almadan
Azrâîl hamle kılmadan
Gel dosta gidelim gönül

Gerçek erene varalım
Hakkın haberin soralım
Yûnus Emre'yi bulalım
Gel dosta gidelim gönül

- Osmanlı Türkçesinin imlâsında kimi kelimelerin ve eklerin genizsi /ñ/ ünsüzünü gösteren kef ڭ harfi ile yazıldıklarını öğrenmiştik. Sağır kef denilen bu harfin üzerine başlangıçta üç nokta konulmuşsa da (ڮ) sonradan bu işaretten vazgeçilmiş, bu gibi kelimelerin öğrenilmesi eğitim sürecine bırakılmıştır. Bu ünsüzü taşıyan kelimeleri bugünkü söyleyişe göre normal /n/ ünsüzü ile okumalıyız.

Şimdi aşağıdaki kelimeleri sağır kefleri (genizsi ñ'leri) göstererek yazınız. Bu kelimelerin hepsinde genizsi ñ olmadığına dikkat ediniz :

ben	.....	bana	.....	beni	.....	pınar	.....
nine	.....	deniz	.....	karınca	.....	hangi	.....
buna	.....	bunu	.....	senden	.....	ona	.....
sonra	.....	soran	.....	son	.....	yeni	.....
gelsin	.....	alırsın	.....	alınız	.....	geldiniz	.....
uçun	.....	konak	.....	alsan	.....	aslan	.....

- Türkçe kelimelerde kaf ق ve غ sadece kalın ünlülü kelimelerde kullanılır. Bunların dışında kelime başında kalın ünlülü kelimelerde /t/ sesi tı ط harfiyle; /s/ sesi ص harfiyle yazılır. Buna göre aşağıdaki kelimeleri bu harflerden uygun olanıyla yazınız:

tarak	.....	karga	.....	kürek	.....	terlik	.....
köz	.....	kulak	.....	taş	.....	toprak	.....
sarı	.....	sanki	.....	sevmek	.....	sokak	.....
topuk	.....	tüfenk	.....	sekiz	.....	dokuz	.....
gazete	.....	gerçek	.....	kaçkın	.....	sergi	.....

- Sonu /k/ ile biten kelimeler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında bu /k/ sesi yumuşayarak /ğ/ olur. Bu /ğ/ sesi kalın ünlülü kelimelerde غ , ince ünlülü kelimelerde ك ile gösterilir :

قاپاق : قاپاغه – قاپاغی – قاپاغك

كوپك : كوپكه – كوپكی – كوپكك

Aşağıdaki kelimeleri verdiğimiz örneklere göre yazınız :

ayağa	.....	çiçeği	.....	bebeği	.....
gerçeğe	.....	sokağın	.....	eşekten	.....
eşeğe	.....	yürek	.....	bayrağımız	.....
kulağından	.....	toprağımızda	.....	ayağına	.....

Aşağıdaki kelimelerin anlamını sözlükten bularak yazılışlarıyla birlikte öğreniniz :

خُرّم شادمان مَسْرور ناشاد مَحزون فِراوان وافِر مَبْزول كَمْياب نادِر

28. Ders

بر غوغوقلو ساعتك عزيزلكى

ديشاريده ياغمور، چامور، صوغوق، زيفوس و قارانلق واردى؛ برباد بر قيش آقشاميدى. حالبوكه ايچريده صالونلر ايليق، تميز، آيدينلق و نشئه‌لى‌ايدى؛ چاى ويريليوردى.

بن ده بو عاله داخلدم.

فقط ندنسه محزون بر كوندى... نزاكتله أو صاحبلرينى سلاملامش، برقاچ نازك جمله صرف ايتمش و اصولجه جق بر كوشه يه يوللانوب اوراده، آياقده بر سوسلو ماصايه دايانوب خياله دالمشدم. آه، هيچ شبهه يوق كه، شو صالونده هرشى و هركس، ايلك نظرده پك خوش، پك جاذبه لى، پك قايغوسز كورونيوردى. صانكه هپمز بوتون ايشلرمزى يولنه قويمش، ايرادمزى مصرفمزه اويدرمش، كندىمزك و چوجوقلرمزك استقبالنى تأمين ايتمش، حياتمزى امنيت آلتنه آلمش، شمدى بورايه هوائى صحبتلر ياپمغه، أكلنمكه كلمشدك. أو صاحبلرى، دوداقلرينده مسعود تبسملر، اورتاده دولاشيورلر، مسافرلر كوزلرى نشئه‌لى، لطيفه‌لر ياپيورلر، مودادن بحث اولونيور، آوروپادن دم ووررولير، يازين ياپيلاجق أكلنجه لرله بهاره چيقيلاجق سياحتلرك پروژه لريندن قونوشوليور، خلاصه رفاهلى، مسعود، طالعلى آدملر كبى وقت كچيريپوردى! أوت، شبهه‌سز كه، بورايه استانبولك بختيارلرى طوپلانمش، اك دردسز و اك انديشه‌سز انسانلرى بو ظريف صالونده بربرلريله بولوشمشدى.

بن تام محاكمه‌مى بو رادّه‌يه كتيرمشدم، بردن باشمك اوزرنده بر خيريلتى قوپدى و غريب بر مخلوق بربرى اوستنه آلتى كرّه :

– غوغوق! غوغوق!

دييه هايقيردى. باقدم: ديواره اسكى اصول، آنتيقه بر ساعت، بر غوغوقلو ساعت آصيلمشدى...

چيركده بر اوستنده كى اوفاجق قابى آچيليور و عجائب بر قوش صالونده كيلره دوغرو اوزانارق يرينه كوره بر، بش، اون، اون ايكى دفعه :

– غوغوق !

دیيه باغيريور، صوكره ينه اوطه‌سنه ويا يوواسنه چكيليوردى.

بلكه بونده حيْرته دكر هيچ بر جهت يوقدى. فقط، ندنسه، بكا بو (غوغوق)لر، شو خوليا، ريا عالمنده پك معنالى كورونديى؛ صانكه اونى بر فيلوزوف عزيزلك اولق ايچون آصمشدى، هر (غوغوق) بزى حقيقته ارجا ايچون بر اخطار و هر اساسسز سوزمزله، فعله اوكايان قولمزله بر استهزا ايدى. هم غالبا على الخصوص چاى كونلرى، بو (غوغوق)لر او قدر يورينده چيقيور، غوغوقلو ساعت بزى او درجه مناسب بر يرده صوسديريوردى كه اونك بر ماكينه‌دن عبارت اولمايوب آيرىجه بر روحه، بر ذكا و بر علمه‌ده مالك اولديغنه كيتديكجه اينانمغه باشلايوردم.

– محقق، دييوردم، آرقامزده بزى بر ديكله‌ين وار، يرى كلديكجه ايپنى چكيور و ساعتى اوتديريور!

مثلا يانده‌كى قولتوغه كومولوب يوكسك سسله مجلسه خطاب ايدن بر حرب زنكينى – بورچ غيرتلاغنده، پريشان بر حالده ايدى و أللى ليرا بولمقدن عاجز بر وضعيته دوشمشدى... كيفيت ده جمله‌مزجه معلومدى – كويا عابد خانندەكى يازيخانه‌سى ايشله‌يورمش كبى بر عظمتله :

– پياسه دورغون، براز اون اوزرينه معامله وار، فقط كچن هفته اورتاغمله كيردك، سكز بيك ليرا ضرر ايتدك!

دير ديمز – ظاهر عقرب چيْركك اوزرينه كلمشدى – قوش يوواسندن چيقدى، تجّارك يوزينه دوغرو اوزانوب بر دفعه :

– غوغوق !

دييه هايقيْردى. بن قيقيْرمزى اولدم؛ آز داها أو صاحبى ده :

– قصورينى عفو ايدك، مناسبتسزلك ايتدى!

دييه‌جك ظن ايتدم. فقط باقدم، كيمسه شو اخطار و استهزانك فرقنده اولمادى.

رفيق خالد

- Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.

İmek fiili ve birleşik çekimler

Türkçede bugün tek başına kullanılmayan bir i-mek fiili, isimleri yüklem haline getirir ve hikâye, rivayet, şart olarak isimlendirilen birleşik çekimlerin teşekkülünde kullanılır.

İsimleri yüklemleştiren imek fiilinin şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart çekimleri vardır. Bunlardan şimdiki zamanda imek fiilinin kendisi düşmüş bulunur. Bunun şahıslara göre yazılışını önceki derslerimizde görmüştük :

چاليشقان	چاليشقانسك	چاليشقانم
çalışkan	*çalışkansın*	*çalışkanım*
چاليشقانلر	چاليشقانسكز	چاليشقانز
çalışkanlar	*çalışkansınız*	*çalışkanız*

Görülen geçmiş zaman ise i -di ekiyle kurulur : *Hasta idim, yorgun idiniz* vs. Yakın zaman larda imek fiili sıkça düşmüş olarak ku l-lanılır : *hastaydım, yorgundum* vs.

Bunun şahıslara göre yazılışı şöyledir :

خسته ايديلر	خسته ايدكز	خسته ايدك	خسته ايدى	خسته ايدك	خسته ايدم
hasta idiler	hasta idiniz	hasta idik	hasta idi	hasta idin	hasta idim
خسته‌يديلر	خسته‌يدكز	خسته‌يدق	خسته‌يدى	خسته‌يدك	خسته‌يدم
hastaydılar	hastaydınız	hastaydık	hastaydı	hastaydın	hastaydım
يورغون ايديلر	يورغون ايدكز	يورغون ايدك	يورغون ايدى	يورغون ايدك	يورغون ايدم
yorgun idiler	yorgun idiniz	yorgun idik	yorgun idi	yorgun idin	yorgun idim
يورغوندلر	يورغوندكز	يورغوندق	يورغوندى	يورغوندك	يورغوندم
yorgundular	yorgundunuz	yorgunduk	yorgundu	yorgundun	yorgundum

Öğrenilen geçmiş zamanı ise i-miş ekiyle kurulur : *hasta imiş, yorgun imişsiniz* vs. Ek fiilin düşmesi durumunda : *yorgunmuş, güzelmiş* vs.

Bunun şahıslara göre yazılışı şöyledir :

كوزل ايمشلر	كوزل ايمشسكز	كوزل ايمشز	كوزل ايمش	كوزل ايمشسك	كوزل ايمشم
güzel imişler	güzel imişsiniz	güzel imişiz	güzel imiş	güzel imişsin	güzel imişim
كوزلمشلر	كوزلمشسكز	كوزلمشز	كوزلمش	كوزلمشسك	كوزلمشم
güzelmişler	güzelmişsiniz	güzelmişiz	güzelmiş	güzelmişsin	güzelmişim
اوزكون ايمشلر	اوزكون ايمشسكز	اوزكون ايمشز	اوزكون ايمش	اوزكون ايمشسك	اوزكون ايمشم
üzgün imişler	üzgün imişsiniz	üzgün imişiz	üzgün imiş	üzgün imişsin	üzgün imişim
اوزكونمشلر	اوزكونمشسكز	اوزكونمشز	اوزكونمش	اوزكونمشسك	اوزكونمشم
üzgünmüşler	üzgünmüşsünüz	üzgünmüşüz	üzgünmüş	üzgünmüşsün	üzgünmüşüm

İmek fiilinin şart kipi de diğerleri gibi teşkil olunur : *sevinçli i-sem, sevinçliysem, solgun isem, solgunsam* vs.

Bunun şahıslara göre yazılışı şöyledir :

صولغون ايسه‌لر ايسه	صولغون ايسه‌كز	صولغون ايسه‌ك	صولغون ايسه	صولغون ايسه‌ك	صولغون ايسه‌م
solgunlar ise	solgun iseniz	solgun isek	solgun ise	solgun isen	solgun isem
صولغونلرسه	صولغونسه‌كز	صولغونسه‌ق	صولغونسه	صولغونسه‌ك	صولغونسه‌م
solgunlarsa	solgunsanız	solgunsak	solgunsa	solgunsan	solgunsam
درسده ايسه‌لر	درسده ايسه‌كز	درسده ايسه‌ك	درسده ايسه	درسده ايسه‌ك	درسده ايسه‌م
derste iseler	derste iseniz	derste isek	derste ise	derste iseniz	derste isem
درسده‌يسه‌لر	درسده‌يسه‌كز	درسده‌يسه‌ك	درسده‌يسه	درسده‌يسه‌ك	درسده‌يسه‌م
dersteyseler	dersteyseniz	dersteysek	dersteyse	dersteysen	dersteysem

Olumsuzu *değil* edatı ile yapılmaktadır :

أوده دكلمشسكز	بوراده دكلدك	يورغون دكلسه‌كز	درسده دكلم
evde değilmişsiniz	burada değildik	yorgun değilseniz	derste değilim

• Hikâye, rivayet ve şart şekillerinden oluşan birleşik çekimlerin yazılışları da bütün zaman kategorilerinden sonra i-di, i-miş, i-se veya bunların ekleşmiş şekillleri –di, -miş ve –se eklerini getirilmesiyle kurulur. Bunların aldıkları şahıs ekleri bu eklerle kurulan zamanların aldıkları eklerle aynıdır :

Hikâye şeklinin yazılışı

آلمالی ایدم	آلسه ایدکز	آلاجق ایدك	آلمش ایدی	آلیور ایدك	آلیر ایدم
almalı idim	alsa idiniz	alacak idik	almış idi	alıyor idin	alır idim
آلمالیدم	آلسه‌یدکز	آلاجقدق	آلمشدی	آلیوردك	آلیردم
almalıydım	alsaydınız	alacaktık	almıştı	alıyordun	alırdım
کورملی ایدم	کورسه ایدکز	کوره‌جك ایدك	کورمش ایدی	کوریور ایدك	کورور ایدم
görmeli idim	görse idiniz	görecek idik	görmüş idi	görüyor idin	görür idim
کورملیدم	کورسه‌یدکز	کوره‌جکدك	کورمشدی	کوریوردك	کوروردم
görmeliydim	görseydiniz	görecektik	görmüştü	görüyordun	görürdüm

Rivayet şeklinin yazılışı

کیتملی ایمشم	کیتسه ایمش	کیده‌جك ایمش	کیدیور ایمشسك	کیدر ایمشم
gitmeli imişim	gitse imiş	gidecek imiş	gidiyor imişsin	gider imişim
کیتملیمشم	کیتسه‌یمش	کیده‌جکمش	کیدیورمشسك	کیدرمشم
gitmeliymişım	gitseymiş	gidecekmiş	gidiyormuşsun	gidermişim
اوقومالی ایمشم	اوقوسه ایمش	اوقویاجق ایمش	اوقویور ایمشسك	اوقور ایمشم
okumalı imiş	okusa imiş	okuyacak imiş	okuyor imişsin	okur imişim
اوقومالیمشم	اوقوسه‌یمش	اوقویاجقمش	اوقویورمشسك	اوقورمشم
okumalıymışım	okusaymış	okuyacakmış	okuryormuşsun	okurmuşum

Şart şeklinin yazılışı

ویرملی ایسه‌م	ویره‌جك ایسه‌کز	ویرمش ایسه‌ك	ویردی ایسه	ویریور ایسه ك	ویریر ایسه‌م
vermeli isem	verecek iseniz	vermiş isek	verdi ise	veriyor isen	verir isem
ویرملیسه‌م	ویره‌جکسه‌کز	ویرمشسه‌ك	ویردیسه	ویریور سه ك	ویریرسه‌م
vermeliysem	vereceksenız	vermişsek	verdiyse	veriyorsan	verirsem
کورملی ایسه‌م	کوره‌جك ایسه‌کز	کورمش ایسه‌ك	کوردی ایسه	کوریور ایسه ك	کورور ایسه‌م
görmeli isem	görecek iseniz	görmüş isek	gördü ise	görüyor isen	görür isem
کورملیسه‌م	کوره‌جکسه‌کز	کورمشسه‌ك	کوردیسه	کوریور سه ك	کورور سه‌م
görmeliysem	göreceksenız	görmüşsek	gördüyse	görüyorsan	görürsem

- Aşağıdaki metni Osmanlı alfabesiyle yazınız. Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz:

Güzelim !

Nedir bu cevr ü tegâfül zamân zamân güzelim?
Kaçıncıdır bu eziyyetli imtihân güzelim?
Tükendi sabr u tahammül.. üzüldü cân güzelim.
Bu nâz ise yetişir artık el-amân güzelim!

Hayât bende mücerred seninle kâimdir..
Neşât ü lezzet ü şevkim seninle dâimdir..
Sen olmasan nazarımda güneş de muzlimdir:
Sözün hakîkati işte budur inan güzelim!

Gamınla mün'adim oldu tasarrufum özüme..
Seni tefekkür ile uyku girmiyor gözüme.
İnanmak istemiyorsan eğer benim sözüme
Buna şehâdet eder gökte ahterân güzelim.

Bu infiâle becâ nâ-becâ nihâyet ver..
Yine şikâyete.. şükre.. niyâze ruhsat ver!
İâde eyleyeyim neş'emi cesâret ver..
Nazardan eyleme dîdârını nihân güzelim!

Kusurum anlamadım çünkü etmedin mes'ûl..
Olurdu mâzeretim belki de karîn-i kabûl.
Senin sükûtuna karşı benim melûl melûl
Yetişmiyor mu ettiğim figân güzelim?

Ne hâl ise ben afv et de şermsâr eyle..
Küçük düşürmek ile bârî ahz-ı sâr eyle..
Dahîl-i merhametim, vechin âşikâr eyle..
Bu şivedir sana şâyân olan hemân güzelim!

Recâîzâde Mahmûd Ekrem

Lügatçe : قرين قبول *karîn-i kabûl* Kabule yakın ; اخذ ثار *ahz-ı sâr* Öç alma; اخذ ثار ايله *ahz-ı sâr eyle* Öç al!

29. Ders

زنجير

ايشسز كوچسز قالديغم غربت ايللرنده كوشه پنجره‌م، كندیمجه عبدالحق حامدك كرسی تماشاسی يرينه كچردی.

يبانجی مملكتلرده كوچوك بر قصبه‌يه صوقولوب اوزون مدت ياشامقده كی عذابك نه اولديغنی بيليرميسكز؟ بش، اون كون چارشی بازار كزديكدن صوكرا طانيديق بر چهره، آليشابيله جككز ير بولامامقدن بزر، اوطه‌كزه كيرر، يالكزلغك ايچنه سينرسكز.

چام داللرنده صاللانان بر طيرتيل طورباسی كبی قفاكزك ايچی متماديا، كيجه كوندوز قيوريلوب بوكولن صوغوق تماسلی دوشونجه لرله دولو، حركتلی، آغير، يوكلودر.

جان صيقينتيسنك بر سسی واردر؛ بونی آنجاق ، بويله بر زمانده، او غربت اوطه‌سنده دويارسكز : أسكی موبيليالرك تخته‌لرينی ديشله‌ين كيزلی قورتلرك بر تويبه چيقارديغی كميريجی، ايشله‌يجی سس... بردن أسكيپويرن كوكلمزده بو قوردی و بو سسی ايشيتيرسكز و اويديغی دليمدن اينجه‌جك طوزلرينك ايچكزده بيريكديكنی دويارسكز.

شايد اراده‌سز بر آدمسه‌كز آز زماندن چورويوب چوكمه‌كز پك ممكندر.

بن چوكمه‌مك ايچون كوشه پنجره‌سندن آيريلمازدم؛ كوشه پنجره‌سندن دنيايی سير ايدردم.

كوشه پنجره سندن دنيايی سير ايتمك انسانه مبالغه لی بر فكر كبی كورونور. بر پنجره نهايت بر صوقاغی، بر قاچ صوقاغی كوره‌بيلير. بر صوقاق ايسه دنيانك قاچ مليارده بريدر؟

فقط شويله دوشونملی : بحرِ محيطدن آلديغكز بر بارداق صو، او كنيش دكيزك تيريليونده بری دكيلدر؛ امّا بوتون او عمّانده موجود عنصرلرك بو مينی مينی قدحده تام برتركيبی موجوددر. حتّی قدحه ده لزوم يوق... بر داملاسی بيله دكز حقنده بزه علمی بر فكر ويرمكه يتيشير.

باشقه جهتدن دوشونولورسه، اوقيانوسی بر بارداق ويا قاشيق ايچنده فنّی، دها صاحيجی اولارق كوره‌بيليرز: آزی و اوفاغی اينجه‌له‌مك البتّه جوغی و بويوكی تدقيقدن قولايدر؛ قولای و دوغرودر.

کوشه پنجره‌سنی، ایشته، بن بو اعتبارله انسان محیطنك بر داملاسی اوستنه چوریلمش بر میکروسقوپ جامی عد ایدرم: باقدیغکزی صانکه بویولتور. رصدخانه‌لر ناصل کوکلری و ییلدیزلری تماشا ایچون هوایه اوزانمش برر فن کوزی ایسه کوشه پنجره‌لری ده یری و یرده یاشایانلری سیره یارار، زمینه أکیلمش برر تجربه کوزلکیدر.

اونك ایچیندر که، پنجره‌مدن صوقاغه، کندیمزه باقمایی، کوکه دالوب قالماغه ترجیح ایدرم. بو بسیط تلسقوبوك اوکنه کچوب انسانلرله حیوانلری تدقیق پك خوشلاندیغم أکلنجه لرك باشنده کلیر.

قارشمده کی قومشم أجنبی ضابطنك بر "بولدوق" جنسی کوپکی واردی. ایری قفالی، قوجه اکسه‌لی، ایکی دیشی دائما میداندە، یاناقلری قوف و صارقیق، بورنی چوکوك، عکسی بر کوپك... بکا بولدوق صورتی بوتون دیشلری سوکلدکدن صوکرا عجمی بر دیشجی یه تام طاقم یاپمه دیش یاپدروب ده چکه کمیکلری چوکرك چهره‌سی طانلمایاجق شکله کیرن أسکی صومورتقان مأمور تیپلرینی خاطرلاتیر.

"بولدوق"، دکیشکلك اولسون دییه صانکه اصل یوزینه قورقونچ، غملی، بدبین بر قارناوال ماسکه سی کچیرمش بر کوپکدر. دقت ایدرم، بو ایگرتی قارا صورتی دوشورمك ایستر کبی بوینی دیمدیك طوتار.

قومشومك بولدوقی صورتنه، کوردیکم ماسکه لرك اك سرتنی، اك تیتیز کوستریشلیسنی آصمشدی. دنیایه پارچه لانیلوب یوق ایدیله جك لزومسز، ضررلی، ایکرنچ بر شیئمش کبی کین ایله، آنارشیست کوزی ایله باقیوردی.

کونده ایکی کره سَنَغاللی ایزباندوت بر نفر – قاردیف کومورینلن خلق اولمش، أت و عضله سی زیفتله یوغرولمش بو یاری انسان – اونی زنجیرلندن صیقی صیقی طوتوب هوا آلدرمغه چیقاریوردی.

فقط نه زورلقله... طرانس آتلانتیك واپورلرینك باجاسنه بکزه‌ین او سیم سیاه کوپك، قوص قوجه آدمی عادتا ایری شیلپلری چکوب کوتورن رومورکورلر کبی سوروکله‌یوردی.

حیوان، دائما صولوق صولوغه، قولاقلر دیمدیك، کوزلر فیریل فیریل و چهره حدتلندن قارماقاریشیق، بومبوروشق!

زنجیردن بوشانیویرسه، شبهه‌سز، اوکنه انسان و حیوان نه کلیرسه همان منکنه کبی طوتدیغی بیراقمز، سرت، یایلی پنچه سنده قوپدیغی کوره جکز. هله بر کدی، بر کوپك کچمیور می، ژوژو حرصندن بوغولیور. نه حاولامالر، نه اولومالر، نه ایکله‌مه‌لر!

زواللی سنغاللی، بر دورلو لفظایامادیغی "ژ"لری دکیشدیره‌رك :

– صو صو! صوصو!

دیه نه قدر باغیرسه، حتی بلنده کی قاییشله وورسه نافله.. ژوژو قیامت قوپاریبور، خیرلایور، اشینیور، آتیلیور؛ ضبط ایدلز بر حاله کلیور. او زمان، چاره‌سز، چکه چکه، قوپاریر کبی تکرار اوه صوقیورلر. بالقوندن اوزانان پَنیوارلی و داغینیق صاچلی بر فرنك قاریسی، ایصلاق کوپك تویی کبی قوقدیغی وهمی ویرن أتکلری هوالانارق التفات ایدییور :

– ژوژو! ژوژو شری !

و صوقاغك سکونتی ده کری کلیور.

کندی کندیمه صوریورم :

– بر کون، زنجری قوپیویرنجه نه اولاجق؟ عجبا نه قیامتلر قوپاجق؟

نهایت بر کون ، بو قورقدیغم، بکله دیکم، مراق ایتدیکم حادثه وقوع بولدی؛ ژوژونك زنجیری زنجینك ألنده قالدی. کوپك، مانجنقدن قورتلان طاش کبی فیرلامش، بر آن ایچنده کوزدن غائب اولمشدی. آرقاسندن یتیشه مدیلر، کیتدیکجه اوزاقلاشان و صوقاقلر آراسنده کیتدکجه سونرك عکس ایدن حاولامالر، او قدر!

بولدوق، قصبه‌یی آلت اوست ایتمکه کیتمشدی؛ کیم بیلیر نه فاجعه‌لر ایشیده‌جکدك؟

حالبوکه اویله اولمدی :

ایکی کون صوکرا ژوژویی زنجیرنده چوق ساکن کوردم. دیمك که دونمش ویا بولنمشدی و محقق که دها آزیلی یرلی کوپکلره راست کلمش، ایل سلله‌سنی طاقمش، یرسز یورتسز قالمش، حانیه‌یی قونیه‌یی اوکرنمش، آچلغی دنه‌مش، سنغاللی بکجیسنی، پنیوارلی کوزجیسنی آرقاسنده بولاماینجه بوتون آزغینلغنی، قابه صیغمایان اوفکه‌سنی بیراقمش، سونه‌په‌لشمشدی.

هوا آلغه چیقاردیقلری زمان، آرتیق، حریت اسکیسی قدر اوکا جاذبه لی کورونمیوردی؛ زنجیری تحمل ایدلز بر یوك کلمیوردی.

حتی، دها صوکرالری، نفرك یانده باغسز دولاشمغه قویولدی؛ آیاقلری دیبنده زنجیرسز و اوصلو یورویور، دنیایه فیلوزوف کوزیله؛ حدتلی دکل، دوشونجه‌لی باقیوردی. بو کوزلر، آکلامغه باشلادیغی دنیایی آرتیق طارتیوردی.

او أسکی قورقونج مخلوق، زنجیری چیقنجه، باص بایاغی بر کوپك اولمشدی. اوجه یانه یاقلاشامایان محله چوجوقلری، اطرافنی صاریبورلر:

– صوصو! صوصو!

دییه آلای ایدیورلردی. آلدرمایوردی بیله... زیرا بوتون مهابتنی، قهرمانلغنی او قوپمایاجق صاندیغی زنجیره بورچلی ایدی. امینم که ژوژونك غملی کوزلریندن آرا صیرا، اوزاق، شانلی بر خاطره کبی بو زنجیر کچیور، کوپك زنجیرینی آرایوردی.

رفیق خالد – غربت حکایه لری

Lügatçe : لفظامق *lafzamak* söylemek, telaffuz etmek; پنیوار *penivar* "Evde giymeye mahsus bir cins kadın giysisi".

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Türkçe yapım ekleri

+la- /+le- : Türkçede en işlek isimden fiil yapma eki olan +la-/+le- eki kalın ünlülü isimlerde لا, ince ünlülü isimlerde له şeklinde yazılır:

يوللامق	آولامق	باشلامق	تميزلەمك	كوزلەمك	اشلەمك
yollamak	avlamak	başlamak	temizlemek	gözlemek	işlemek

Bu ekin türemiş şekilleri olan +laş-/leş-, +lan-/+len- da aşağıdaki örneklerde olduğu gibi yazılır.

زورلانمق	آياقلانمق	ديللنمك	اولنمك
zorlanmak	ayaklanmak	dillenmek	evlenmek
طاشلاشمق	زورلاشمق	دوزلشمك	كوزللشمك
taşlaşmak	zorlaşmak	düzleşmek	güzelleşmek

Fiilden fiil yapma eki olan –dır-/-dir- ekinin bütün fonetik şekilleri در şeklinde yazılır ve bugünkü ses uyumlarına bağlı olarak okunur. Bu ek kimi metinlerde دير şeklinde de yazılabilmektedir :

كولديرمك	آلديرنق	صولدرنق	اولدرمك	ايندرمك	آچدرمق
güldürmek	aldırmak	soldurmak	öldürmek	indirmek	açtırmak

Edilgenlik ve dönüşlülük bildiren –ıl-/-il- ve –ın-/-in- ekleri esas olarak lam ve nun harfleriyle yazılır, ünlüleri yazılmaz. Ancak ekten sonra ünlüyle başlayan bir ek gelirse, yani hece açılırsa yardımcı ünlü ye harfiyle yazılır :

چوزلمك	بوزلمق	يازلمق	آچلمق	چوزيلن	يازيلان	بوزيلان	آچيلان
çözülmek	bozulmak	yazılmak	açılmak	çözülen	yazılan	bozulan	açılan

Son zamanlarda ekin dudak uyumuna bağlanmasıyla yuvarlak ünlülü fiillerde yardımcı ünlü vav ile yazılmıştır :

قورولمق	كورولمك
kurulmak	görülmek

- Aşağıdaki atasözlerini okuyunuz :

ضروب امثال

ایسته‌دیکنی سویله‌ین، ایسته‌مدیکنی ایشیتیر.

ایتی، اولدیرنه سوروتورلر .

قوله بلا کلمز حق یازماینجه؛ حق بلا یازماز قول آزماینجه .

کورك ایسته‌دیکی بر کوز؛ ایکی اولورسه نه سوز!

قورد قوجاینجه کوپکك ماسقراسی اولور .

شیطانله قاباق اکنك قاباق باشنه پاتلار .

اوزوم اوزومه باقا باقا قارارير.

کوکل کیمی سورسه کوزل اودر.

قسمتی اولمایان کوپك قربان بایرامنده کاور محله‌سنده کزر.

کوکلسز یه‌نن آش، یا قارین آغریتیر، یا باش.

Farsça kelimelerde okunmayan bir و harfi vardır. *Vâv-ı ma'dûle* adı verilen bu vav, her zaman hı خ ile başlayan kelimelerde olur ve kendisinden sonra da bir elif harfi bulunur. Bu kelimelerden bazıları ve okunuşları aşağıda gösterilmiştir :

خواجه	hâce "hoca"	غمخوار	gam-hâr "gamlı, kederli"	بدخواه	bed-hâh "kötülük isteyen"
خوان	hân "sofra"	خونخوار	hunhâr	خیرخواه	hayr-hâh "iyilik isteyen"
خوان	-hân "okuyan, okuyucu"	خواب	hâb "uyku"	خواهش	hâhiş "istek"

Aşağıdaki kelimeleri anlamını sözlükten öğrenip yazılışıyla birlikte öğreniniz :

پَرْتَو لَمْيَزَلِی تَخْتَکَه بُنْیاد شَر شَرَر وَحْدَت آیات نَدامَت نامُتَناهی

30. Ders

نَقیه خاله

آغوستوس نهایتنك اك حار، اك آغیر، فقط یالدیزلی کبی طوران بر آقشامی ایدی؛ أرن کوینك ایچ طرفلرنده، بر باغك کوشه‌سنده‌کی قمریه‌نك آلتنده اوستی اسکی بر کلیم ایله اورتولو، کراز دالرندن معمول بر قاناپه‌نك اوستنده باغداش قوروب بر الیله چوبوغنی ایچن، دیکر الیله قیرمیزی پوسکوللو عود آغاجی تسبیحنی چکن نقیه خاله‌نك مور دامارلری چیقمش، چیللی، یوموشاق الی معتادم وجهله علی‌العاده اوپدم...

– برخوردار اول اوغلم !

هر آقشام أوه عودتمده بو ساخورده قادینك الی یاریم آغیزله اوپمدکجه بونجه سنه‌دن بری طرز و شکلنی دکیشمین بو دعایه مظهر اوله اوله، آرتق او قدر اهمیت ویرمه‌مکه، بعضاً نه دیدیکنی بیله ایشیتمه‌مکه باشلامشدم، دنیادن الی اتکنی چکمش، کیتدکجه مشرفِ خراب عمرِ فانیسنه رغماً عقباسنی اعماره چالیشان، ساکت، ساکن، سکسنلك بر "نقیه خاله" هرکسی نه درجه مشغول ایدرسه بنی‌ده او قدر مشغول ایلردی. لکن بیلمم هرکسده اویله‌میدر؟ بن پك کوچوك چوجرقلر، برده پك اختیارلرله مکالمه‌دن لذتیاب اولورم. برینك ماضی‌سی معدوم، دیکرینك استقبالی مفقود.. بو طلوع و غروب لوحه‌لری بکا پك خوش، پك طبیعی کلیر!...

کیتدم، نقیه خاله‌نك یانه اوتوردم. کناری اویالی، یشیل نماز بزینك آلتندن چیقان، کوکلری اسمرارِ حیاتدن آق، اوچلری قینادن قیرمیزی صاچلرینك.. بر دانه بیله دیشی قالمادیغندن ایچری طوغرو چوکمش اینجه، اوچوق دوداقلرینك.. آقلری بیله صاریه مائل صولوق کوزلرینك اوستنده آغیر آغیر اینوب قالقان کوز قاپاقلرینك.. کهنه چوبوغنك دومانی فوصوردا تارق صاووردقجه مد و جذری پك آشکار اولان بوروشوق، قاتمرلی یاناقلرینك.. حلالی کوملکك آلتنده دائما آچیق قالان، کمیکلری چیقمش پاك، قیرمیزمتراق کوکسنك حالی بو آقشام بکا پك طوقوندی.

– نقیه خاله، صیجاقلرله ناصلسك؟ بروسه می صیجاق، استانبولمی؟

نقیه خاله پدرمك سود نینه‌سنك بویوك قیزی ایمش.

کندیسی مورالی اولوب مهاجرتدن صوکره بوتون عمریی بروسه‌ده کچیرمش، اوراده تأهُل ایتمش، اوراده چوجوقلریی عسکره کوندرمش بر مبارك بختیار ایدی.

نقیه خاله عسکرلکی، عسکرلری پك سوردی. استانبوله کلدیکدن صوکره اك بویوك تنزهی، اکثر جمعه‌لر قباطاشه قدر کیدرك بورادن عسکرلرك عودتنی تماشا ایتمك ایدی. قاراقوللرك اوکندن کچرکن نوبتجیيه "سلام علیکم اوغلم!" دیه مطلقا آشنالق ایتمك معتادی ایدی. یولده کوردیکی نفرلرله فرصت بولدقجه لاقردی ایتمك پك مراقی اولدیغندن او فرصتلری هیچ غائب ایتمز، بعضاً اونلره یمش آلیر، توتون آلیر، ویریردی. چوق دفعه لر خاله نك قالدیریم اوستندن سوکولمش ایری طاشلری – اوغلی کبی سودیکی عسکرلرك آیاغنه چارپوب اینجیتمه‌سین دیيه– قالدیروب بر کناره قویدیغی واقع اولمشدر.

– اوغلم سلیمیه قیشله‌سی بورادن چوق اوزاقده‌میدر؟..

سلیمیه قیشله سی طرفنه باقارکن – چوبوغنك دومانلری آرقاسندن ابد پیوند بر خیاله قرارکاه اولان – او نوری صولوق قارا کوزلرینك اوزاقلرده، پك اوزاقلرده حزین بر شیلر کورور کبی کوله‌رك یاشاردیغنی کوردم.

یوموشاق تویلو، ایری بر صاری یلپازه کبی قسماً افقه کومولمش کونشك اوچوق ضیاسی، کثیف، ضعیف، اسمرین بر روزکار ایله برابر قمریه‌نك یاری صارارمش آصما، یبانی کل دالللری آراسندن سوزوله‌رك خاله‌نك یشیل نماز بزینی خفیف نوازشلرله اوپیوردی... کائنات مهیب بر سکوت ایچنده؛ آغوستوس بوجکلرینك اوزاقدن ایشیدیلن اوغولتوسیله، باغك کوشه‌سنده کی حوضك ایچندن قورباغالرك فاصله‌سز فریادی اطرافه سرپیلیور؛ اوزوم کوتوکلرینك کوندوزین حرارت شمسدن ترس دونمش صاریيه مائل یاپراقلری اوصول اوصول تیتره‌یور؛ سس‌سز سس‌سز، سرین سرین آسن آقشام روزکاری اطرافده کی آغاچلره، چنلره، کیجه صفالره بایغین بر طراوت، نازنین بر تازه لك ویرییور؛ فضایه پك رقیق بر"آقشام قوقوسی" یاییلیور؛ طونوق، مائی آسمانك اوته‌سنده بریسنده بیاض بولوت پارچه‌لری حرکتسز کبی طورییوردی.

– خاله، سلیمیه قیشله‌سنی نه‌یه صوردك ؟...

– هیچ !...

Lügatçe

على العاده *alelâde* Alışılageldiği şekil -de, basbayağı.

مشرف خراب *müşrif-i harâb* Yıkılmaya yüz tutmuş.

عمر فانی *ömr-i fânî* Fani, geçici ömür.

لذتياب اولق *lezzet-yâb olmak* Lezzet almak.

استمرار حيات *istimrâr-ı hayât* Hayatın geçip gitmesi.

ابد پيوند *ebed-peyvend* Ebede ulaşmış, ebeddeki.

حرارت شمس *hararet-i şems* Güneşin sıcaklığı.

- Metnin devamını *Metinler 1*'den okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışlarıyla birlikte öğreniniz.

Arapça ve Farsça kelimelerin tanınması

Osmanlı Türkçesinde pek çok Arapça ve Farsça kelime kullanılmıştır. İmlâda esas kural bu kelimelerin orijinal yazılışlarının değiştirilmemesidir. Önceki derslerimizde Arapça ve Farsça ile Türkçenin ses düzenlerinin birbirinden farklı oluşlarından kaynaklanan bir takım yazılış farkları olduğunu görmüştük. Bunların başlıcası, Arapça ve Farsçada uzun ünlülerin bulunması, Türkçede ise bulunmamasıydı. Bu dillerden alınan kelimelerin imlâsında kelime içinde yalnızca uzun ünlülerin yazıldığını, kısa ünlülerin yazılmadığını görmüştük. Türkçe kelimelerin imlâsında ise bir takım eklerin yazılışı dışında bütün ünlülerin (kelime içindeki /e/ dışında) gösterilmesi yaygınlaşmıştır.

Ses sistemindeki bu farklılıktan dolayı, doğru yazmak ve okumak için kelimelerin hangi dilden olduğunu ana hatlarıyla bilmekte fayda vardır. Ayrıca bu bize ileride öğreneceğimiz kimi dilbilgisi kurallarını kolay uygulamakta da yardımcı olacaktır.

Bir kelimenin kökenini öğrenmenin en kolay yolu sözlüğe bakmak olmakla birlikte kimi ses ve yazılış özelliklerden yola çıkarak sözlüğe gerek kalmadan da kelimenin kökenini bilebiliriz .

ث ح ض ظ ع harflerini içeren kelimeler Arapçadır. Eğer bir kelimenin içinde veya sonunda *hemze* ء varsa bu kelime de Arapçadır.

ژ harfi Farsça kelimelerde bulunur. Ancak, son zamanlarda dilimize girmiş olan Batı kaynaklı kelimelerde de görülür.

ذ ، خ harfleri Arapça ve Farsça kelimelerde bulunur.

Demek ki ع ظ ض ذ خ ح ث harfleri bulunan kelimeler Türkçe kökenli değildirler (خ ile yazılan birkaç Türkçe kelime vardır: خان خانم gibi).

Türkçe kelime başlarında birkaç zamir, edat ve ses taklidi kelime dışında /c/, /l/, /m/, /n/, /r/, /z/ ünsüzlerinin bulunmadığı da hatırlanmalıdır.

Arapça kelimelerde elif ا harfinin uzun bir /â/ sesini karşıladığını, ى harfinin ise, ünlü olarak kullanıldığında, uzun bir /î/ sesini karşıladığını görmüştük. Bu ى harfi kimi kelime sonlarında /â/ okunur. Bu durumda *elif-i maksûre* adını alır :

موسى	عيسى	مصطفى
Mûsâ	Îsâ	Mustafâ
معنى	دعوى	يحيى
ma'nâ	da'vâ	Yahyâ
عقبى	فتوى	كبرى
ukbâ	fetvâ	kübrâ

Alıştırma — آليشدرمه

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz, anlamını bilmediklerinizi sözlükten bularak öğreniniz ve yukarıda gösterdiğimiz kurallara göre hangi dilden olduklarını belirleyiniz :

رمضان	ژاله	نزاکت	ذکا	حیات	ثابت
ذهب	مرکب	تشبث	ژنك	حضرت	خسته
احباب	عُرف	اذن	مؤذن	طالع	عالم
ثواب	عائله	خدمت	ژیان	خام	ظرافت
ذات	جرأت	ذلت	معاینه	نشئه	حام

- Yukarıda okuduğunuz "Nakiye Hala" isimli hikâyede geçen Arapça ve Farsça kelimeleri gösteriniz.
- Aşağıdaki metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.

كون اوزون يوللر اوزاق

حبسخانه ده ، اوست قاتده،
پنجره نك اوكنده،
قاريسى عائشه يه مكتوب يازان خليل
ياريده بيراقمشدى يازيسنى،
و قاريسندن دها بو صباح كلن مكتوبى
اوقويوردى
– بلكه بشنجى دفعه اولارق –
و بختياردى بر آقارصو فرحلغيله.
عائشه مكتوبنده ديبوردىكه :
"پنجره نك اوكنده ، مندرده ياتيورم،
ديزمده باتتانيه،
خفيف بر صيجاقلق ايچنده يم.
قيرلر،
فوق العاده قيرلر،

و چاملیجه تپه سی کورینیور.
هوا چوق ساکن.
دهشتلی عکس صدا یاپیور سسلر.
همن بزم باغچه یه بیتیشیك بر طارلایی
سوریبورلر.
ایکی اوکوز،
بر آدم اوکدن چکیور،
بر آدم آرقادن اداره ایدییور صابانی،
طوپراق قاباریبور.
حیات دولو طوپراغك اوستنده انسان الی.
حیرتلر ایچنده باقیورم.
نه معظم،
نه کوچ بر ایش،
ناصل بو قدر قولای،
بو قدر بسیط یاپیورلر.
صباحدن بری قوجا بر طوپراق پارچه سنی
دیریلتدیلر.
نه أکه جکلر باقالم.
یازارم سکا.
آرتیق آقشام اولیور.
قارغالر اوه دونیور.

چوجوقلغمده اویله دیرلردی.
قیزکز لیلا ده اویله دییور.
ایبجه قاراردی اورتالق.
لامبایی یاقدم، باقدم آینه یه.
قوجاسی محکوم بر قادین هر زمان آینه یه باقار
هم ده
صیق صیق.
هر قادیندن چوق دویار بو احتیاجی،
قورقار اختیارلامقدن.
سودیکی چیقدیغی زمان ده اونی بگنسین ایستر،
اما اوتوز سنه صوکرا ده اولسه،
نه چیقار؟
آینه ده کی قادین هنوز اختیار دکل،
صاچلری قیرمزی
و کوزلری
بعضاً یشیل
بعضاً بال رنکی"
عائشه نك مکتوبنی قاپاتدی خلیل،
قویدی جَبِنَه.
و یاریده قالان جوابنه باشلادی
.....

ناظم حکمت

31. Ders

Münacat

Hak teâlâ azamet âleminin pâdişehi;
Lâ-mekândır olamaz devletinin tahtgehi.

Hâsdır zât-ı İlâhîsine mülk-i ezelî
Bi-hudûd onda olan kevkebe-i lemyezelî.

Eser-i hikmetidir yerle göğün bünyâdı,
Dolu boş cümle yed-i kudretinin îcâdı.

İzzet ü şânını takdîs kılar cümle melek,
Eğilir, secde eder pîş-i celâlinde felek.

Emri vechüzre yer eyler gece gündüz hareket;
Değişir, tâzelenir mevsim-i feyz ü bereket.

Pertev-i rahmetinin lem'asıdır ayla güneş;
Tâb-ı hışmından alır alsa cehennem âteş;

Şerer-i heybet-i ulviyyesidir yıldızlar,
Onların şu'lesi gök kubbesini yaldızlar;

Kimi sâbit, kimi seyyâr be-takdîr-i Kadîr
Tanrının varlığına her biri bürhân-ı münîr

Varlığın bilme ne hâcet kürre-i âlem ile;
Yeter isbâtına halk ettiği bir zerre bile.

Göremez zâtını mahlûkunun âdî nazarı;
Hiss eder nûrunu ammâ ki basîret basarı.

Vahdet-i zâtına aklımca şehâdet lâzım,
Cân u gönlümle münâcât ü ibâdet lâzım;

Neş'e-i şevk ile âyâtına tapmak dilerim,
Anla var Hâlıkıma gayrı ne yapmak dilerim.

Ey Şinâsî, içimi havf-ı ilâhî dağlar,
Sûretim gerçi güler, kalb gözüm kan ağlar.

Eder isyânıma gönlümde nedâmet galebe;
Neyleyim yüz bulamam ye's ile afvım talebe!

Ne dedim, tevbeler olsun, bu da fi'l-i şerdir;
Benim özrüm günehimden iki kat bedterdir;

Nûr-ı rahmet neye güldürmeye rûy-i siyehim?
Tanrının mağfiretinden de büyük mü günehim?

Bî-nihâye keremi âleme şâmil mi değil?
Yoksa âlemde kulu âleme dâhil mi değil

Kulunun za'fına nisbet çok ise noksânı
Ya onun kahrına gâlib mi değil ihsânı?

Sehvine oldu sebeb acz-i tabî'î kulunun ;
Hem odur âlem-i ma'nîde şefî'i kulunun.

Beni afv eylemeğe fazl-ı İlâhî yeter;
Sanma hâşâ kerem-i nâmütenâhî biter.

Şinasi

- Metni okuyunuz.
- Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.
- Metni Osmanlı alfabesiyle yazınız.

Farsça tamlamalar

Bu derste Farsça yapılı isim ve sıfat tamlamalarının kuruluşunu öğreneceğiz.

Osmanlı Türkçesinde Türkçe isim ve sıfat tamlalarının yanında Farsça ve Arapça isim ve sıfat tamlamaları da kullanılmıştır. Bunlardan bilhassa Farsça olanlar pekçok kullanılmış, neredeyse Farsça yapılı tamlama geçmeyen cümle kurulmaz olmuştur. Diyebiliriz ki Osmanlı Türkçesindeki yabancı unsurların en başta geleni ve en sık kullanılanı bu dilbilgisel yapıdır. Tarihî metinleri doğru okumak ve anlamak için bu yapının iyice öğrenilmesi gerekir.

Türkçedeki isim ve sıfat tamlamalarının kuruluşunu hatırlayalım :

1) Bahçenin kapısı
2) Bahçe kapısı

Bu iki kelime grubu isim tamlamasıdır. Burada asıl unsur **kapı** kelimesidir. Buna *tamlanan* (tn) denir. Bahçe kelimesi ise **kapı**'nın niteliğiyle, aidiyetiyle ilgili tamlayıcı bir unsurdur; buna *tamlayan* (ty) denir. 1. tamlamada tamlayan +nın eki (ilgi hâli eki, tamlayan eki) almıştır. Tamlanan ise +sı (iyelik eki, tamlanan eki) almıştır. Bu tamlamaya *belirtili isim tamlaması* denir.

2. tamlamada ise tamlayan eksizdir. Bu tamlamaya *belirtisiz isim tamlaması* denir ki, bu gibi tamlamalar daha çok birleşik isim yaparlar. Türkçede (kimi istisnalar dışında) isim tamlamasında tamlanan unsur mutlaka ekli olur.

3) Yeşil bahçe

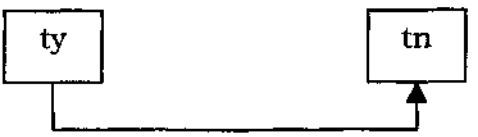
Bu, sıfat tamlamasıdır. Asıl unsur yine bahçe kelimesidir. Ye**şil** sıfattır. Bu tamlamada unsurlar eksizdir. Sıfat olan unsur birden fazla kelimeden oluşan bir kelime grubu da olabilir. Bu durum tamlamanın niteliğini değiştirmez :

4) Arkadaşlarla okula giderken önünden geçtiğimiz bahçe

Burada, bahçe kelimesinden önce gelen kelime grubu sıfat değerinde olup iki kelimelik sıfat tamlamasından farkı yoktur.

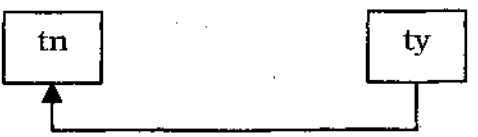
1. ve 2. tamlamalarda da tamlayan veya tamlanan unsur bir kelime grubu olabilir.

Bütün bu tamlamalarda aslî unsur olan *tamlanan*ın sonda olduğuna dikkat edilmelidir. Bu Türkçenin genel bir özelliğidir, aslî unsur sonda olur. Cümlede de yüklem sondadır. Türkçe isim ve sıfat tamlamalarında tamlayan ve tamlanan ilişkisini şöyle gösterebiliriz :

Türkçe isim ve sıfat tamlaması

Farsça ve Arapça tamlamalarda ise aslî unsur, yani tamlanan sonda değil, baştadır. Farsça ve Arapça yapılı isim ve sıfat tamlamalarında tamlayan ve tamlanan ilişkisini şöyle gösterebiliriz :

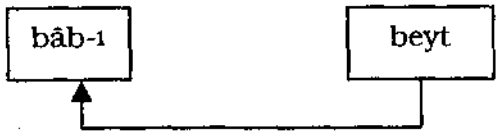

Farsça ve Arapça isim ve sıfat tamlaması

Bunu bir örnekle karşılaştıralım: bâb "kapı" demektir, beyt "ev". Bu iki kelimenin Türkçeleriyle tamlama kurarsak şu sonucu elde ederiz :

Burada aslî unsur, yani tamlanan "kapı" kelimesidir ve sonda yer alır. Aynı anlamdaki tamlamayı bâb ve beyt kelimeleriyle Farsça yapıya göre kurduğumuzda şu sonucu elde ederiz :

Bu tamlamada da asli unsur "kapı" anlamındaki bâb kelimesidir, ancak Türkçeden farklı olarak başa gelmiştir. Arapça tamlamalar da, unsurlarının dizilişi açısından Farsça tamlamalar gibidir. Dilimizde Arapça tamlamalar daha az kullanılmıştır. Farsça tamlamalar ise pek sık kullanılmıştır. Bu yapıları doğru okumadan ve anlamını doğru çözümlemeden metinleri doğru anlamanın imkânı yoktur. Bu kitapta Farsça isim ve sıfat tamlamalarının yapılarını öğreneceğiz. Arapça isim ve sıfat tamlamalarını ise *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2*'de göreceğiz.

Farça isim ve sıfat tamlamaları bir tamlanan ve bir tamlayan'dan oluşan kelime grubudur. Türkçe isim ve sıfat tamlamalarından farklı olarak önce tamlanan, sonra tamlayan unsur gelir. İkisi arasındaki dilbilgisel ilişkiyi sağlayan izafet kesresi denilen morfolojik unsurdur :

bâb-ı beyt, dîn-i İslâm, şehr-i İstanbul vs.

Bu örneklerde siyah olarak gösterilen birinci kelimeler tamlanandır. –i ise *izafet kesresi* denilen morfolojik unsurdur. İkinci kelimeler tamlayandır.

Farsçada isim ve sıfat tamlamasını diğer kelime gruplarından ayırt etmemizi sağlayan, *izafet esresi* denilen morfolojik şekildir. Bu, *tamlanan* kelimenin son ünsüzünün esreli okunması demektir. İzafet esresi, ünsüzle biten kelimelerde yazılmaz, sadece okunur. Ünlüyle biten kelimelerdeki yazılışını aşağıda öğreneceğiz.

Farsça yapılı tamlamaları Türkçeye aktarırken elbette tamlanan ve tamlayan unsurların yerini değiştirmemiz gerekir :

Farsça tamlama		Türkçe tamlama
bâb-ı beyt	→	evin kapısı
dîn-i İslâm	→	İslâm dini
şehr-i İstanbul	→	İstanbul şehri
devlet-i Osmaniyye	→	Osmanlı Devleti
mülk-i ezeli	→	ezeli mülk
nûr-ı rahmet	→	rahmet nuru
lisân-ı Osmânî	→	Osmanlı lisanı
eser-i hikmet	→	hikmet eseri

Osmanlı Türkçesini yeni öğrenen öğrenci için Farsça yapılı tamlamalarda en zorlayıcı husus birinci unsuru, yani tamlananı ünsüzle biten kelimelerin doğru olarak okunması, bunların kendilerinden sonra gelen kelimeyle bir tamlama ilişkisi kurup kurmadığının belirlenmesidir. Burada başarı, metni okuyanın dilbilgisi, kelime dağarcığı, genel kültürel birikim gibi donanımlarının gücüne bağlıdır. Osmanlı Türkçesinde yazılı bir metni doğru okumak ve anlamlandırmak isteyen okuyucu yeterli gramer bilgisinden sonra kelime dağarcığını (yazılış ve anlamıyla birlikte) zenginleştirmeli ve Osmanlı kültürüyle ilgili bilgilerini artırmalıdır.

Farsça yapılı tamlamaların doğru okunması için iki kelime arasında bir tamlama ilişkisi olup olmadığının tespit edilmesi gerekir. Eğer birinci kelime, yani tamlanan ünlüyle bitiyorsa burada işimiz kolaydır, çünkü böyle durumlarda izafet kesresi ye ی veya hemze ء ile mutlaka gösterilir. Ancak tamlanan kelime ünsüzle bitiyorsa izafet kesresi yazılmaz, sadece bu kelimenin son harfi sanki esreliymiş gibi okunur. İşte bu gibi kelimeler, Osmanlı Türkçesi metinlerini okumak ve anlamakta güçlük doğurabilmektedir. Şimdi izafet kesresinin kullanılışını gözden geçirelim :

Aşağıdaki örneklerde tamlanan kelime ünsüzle bittiği için tamlamayı gösteren herhangi bir harf yazılmayacak, ancak bu kelimenin son harfi esreli okunacaktır :

Yazılış		Okunuş		Anlam
باب بیت	→	bâb-ı beyt	→	evin kapısı
دین اسلام	→	dîn-i İslâm	→	İslâm dini
شهر استانبول	→	şehr-i İstanbul	→	İstanbul şehri
دولت عثمانیّه	→	devlet-i Osmaniyye	→	Osmanlı Devleti
ملك ازلی	→	mülk-i ezelî	→	Ezeli mülk
عالم خیال	→	âlem-i hayâl	→	hayal âlemi
لسان عثمانی	→	lisân-ı Osmânî	→	Osmanlı lisanı
دل بیتاب	→	dil-i bitâb	→	bitab, bitkin gönül

Farsça yapılı tamlamada baştaki kelime, yani tamlanan ünlü ile bitiyorsa işimiz daha kolaydır : Bu durumda izafet esresi hemze ء veya ye ی harfi ile mutlaka gösterilir :

- Kelime /a/, /e/ okunan ه ile bitiyorsa (خانه ليله ديده) kelimenin sonundaki güzel he'nin ه üstüne hemze işareti konur ۀ :

دیدهٔ گریان	→	Dîde-i giryân	→ ağlayan göz
لیلهٔ قدر	→	Leyle-i Kadr	→ Kadir gecesi
خانهٔ پدر	→	hâne-i peder	→ baba evi
سفینهٔ بلاغت	→	sefîne-i belâgat	→ belâgat gemisi
درجهٔ مأموریت	→	derece-i me'mûriyyet	→ memuriyet derecesi

- Kelime /î/ okunan ی ile bitiyorsa izafet esresi yine hemze ile gösterilir ئ :

کشتئ نوح	→	keştî-i Nûh	→ Nuh'un gemisi
مثنوئ مولانا	→	Mesnevî-i Mevlânâ	→ Mevlânâ'nın mesnevisi
أهالئ روم	→	ehâli-i Rum	→ Rûm (Anadolu) ahalisi
صبئ ذکی	→	sabî-i zeki	→ zeki çocuk

- Kelime /â/ okunan elif ve /û/ okunan vav ile bitiyorsa izafet kesresi yerine ی yazılır ve (-yı / -yi) okunur :

علمای اسلامیه	→	ulemâ-yı İslâmiyye	→ İslâm âlimleri
شعرای عثمانیه	→	şuarâ-yı Osmâniyye	→ Osmanlı şairleri
معنای شعر	→	ma'nâ-yı şi'r	→ şiirin manası
عصای موسی	→	asâ-yı Mûsâ	→ Musâ'nın asâsı
ترازوی عدالت	→	terâzû-yı adâlet	→ adalet terazisi
سبوی شراب	→	sebû-yı şarâb	→ şarap testisi
آهوی ختن	→	âhû-yı Hoten	→ Hoten ceylanı
آرزوی محال	→	arzû-yı muhâl	→ imkânsız arzu

Alıştırma — آليشدرمه

1. Aşağıdaki metni Osmanlı alfabesiyle yazınız. Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.
2. Metinde geçen Farsça tamlamaları gösteriniz.

Çubuklu Gazeli

Âheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın
Bir âlem-i hayâle dalan âb uyanmasın

Âgûş-ı nevbahârda hâbîdedir cihân
Sürsün sabâh-ı haşre kadar hâb uyanmasın

Dursun bu mûsıkî-i semâvî içinde sâz
Leyl-i tarabda bir dahi mızrâb uyanmasın

Ey gül sükûta varmağı emreyle bülbüle
Gülşende mest-i zevk olan ahbâb uyanmasın

Değmez Kemâl uyanmağa ikmâl-i ömr içün
Varsın bu uykudan dil-i bîtâb uyanmasın

Yahya Kemal

Farsça isim ve sıfat tamlamaları esasen Farsça ve Arapça kelimelerle kurulur. Seyrek de olsa unsurlarından biri Türkçe olan tamlamalar da kurulmuş, bunlar makam ve mevki adlarında ve kimi kalıplaşmış tabirlerde kullanılmıştır :

sancağ-ı şerif	سنجاغ شريف
ordu-yı hümâyûn	اوردوی همايون
alay-ı azîm	آلای عزيم

- Aşağıdaki metni yazarak çalışınız.
- Metinde geçen Farsça tamlamaları tespit edip anlamlarını yazınız.

مناجات

حق تعالی عظمت عالمك پادشهی؛
لا مكاندر اولاماز دولتنك تختكهی.
خاصدر ذات الٰهیسنه ملك ازلی،
بی حدود اونده اولان كوكبهٔ لم یزلی .
اثر حكمتیدر یرله كوكك بنیادی،
دولو بوش جمله ید قدرتنك ایجادی .
عزت و شانی تقدیس قیلار جمله ملك،
أكیلیر سجده ایدر پیش جلالنده فلك.
أمری وجه اوزره یر أیلر كیجه كوندوز حركت؛
دكیشیر، تازه لنیر موسم فیض و بركت.
پرتو رحمتنك لمعه‌سیدر آیله كونش؛
تاب خشمندن آلیر آلسه جهنم آتش؛
شرر هیبت عُلویه سیدر ییلدیزلر،
اونلرك شعله‌سی كوك قبه‌سنی یالدیزلار؛
كیمی ثابت، كیمی سیّار بتقدیر قدیر
تكرینك وارلغنه هر بری برهان منیر.
وارلغن بیلمه نه حاجت كرهٔ عالم ایله؛
یتر اثباتنه خلق ایتدیكی بر ذرّه بیله .
كوره‌مز ذاتنی مخلوقنك عادی نظری؛
حسّ ایدر نوریتی اماّ كه بصیرت بصری.

وحدت ذاتنه عقلمجه شهادت لازم،
جان و كوكلمله مناجات و عبادت لازم؛
نشئهٔ شوق ایله آیاتنه طاپمق دیله‌رم،
آكلا وار خالقمه غیری نه یاپمق دیله‌رم.
ای شناسی، ایچمی خوف الٰهی داغلار،
صورتم كرچه كولر. قلب كوزم قان آغلار.
ایدر عصیانمه كوكلمده ندامت غلبه؛
نیله‌یم، یوز بولامام یأس ایله عفوم طلبه!
نه دیدم توبه‌لر اولسون، بوده فعل شردر
بنم عذرم كناهمدن ایكی قات بدتردر؛
نور رحمت نه‌یه كولدیرمه‌یه روی سیهم ؟
تكرینك مغفرتندن بویوكمی كنهم !
بی نهایه كرمی عاله شاملمی دكل ؟
یوقسه عالمده قولی عاله داخلمی دكل ؟
قولنك ضعفنه نسبت چوق ایسه نقصانی،
یا اونك قهرینه غالبمی دكل احسانی!
سهوینه اولدی سبب عجز طبیعی قولنك؛
هم اودر عالم معنیده شفیعی قولنك.
بنی عفو ایله‌مكه فضل الٰهیسی یتر؛
صانما — حاشا — كرم نامتناهیسی بیتر!

شناسی

32. Ders

نطق

١٣٣٥ سنه‌سی مایسنك ١٩ نجی کونی صامسونه چیقدم. وضعیت و منظرهٔ عمومیه :

عثمانلی دولتنك داخل بولندیغی غروپ، حرب عمومیده مغلوب اولمش، عثمانلی اوردوسی هر طرفده زده‌لنمش، شرائطی آغیر بر متارکه‌نامه امضالاتمش، بویوك حربك اوزون سنه‌لری ظرفنده ملت یورغون و فقیر بر حالده. ملت و مملکتی حرب عمومی‌یه سوق ایدنلر کندی حیاتلری اندیشه‌سنه دوشه‌رك مملکتدن فرار ایتمشلر. سلطنت و خلافت موقعنی اشغال ایدن وحیدالدین، متردی، شخصنی و یالکز تختنی تأمین ایده‌بیله‌جکنی تخیل ایتدیکی دنی تدبیرلر آراشدیرمقده. داماد فرید پاشانك ریاستنده‌کی قابینه؛ عاجز، حیثیتسز، جبین، یالکز پادشاهك اراده‌سنه تابع و اونکله برابر شخصلرینی وقایه ایده‌بیله‌جك هر هانکی بر وضعیته راضی .

اوردونك ألندن اسلحه و جبخانه‌سی آلنمش و آلنمقده...

ائتلاف دولتلری، متارکه احکامنه رعایته لزوم کورمیورلر. بر وسیله ایله ائتلاف دونانمالری و عسکرلری استانبولده. آطنه ولایتی فرانسزلر، اورفه، مرعش، عینتاب انکلیزلر طرفندن اشغال ایدلمش. آنطالیه و قونیه‌ده ایتالیان قطعات عسکریه‌سی ؛ مرزیفون و صامسونده انکلیز عسکرلری بولنیور. هر طرفده، اجنبی ضابط و مأمورلری و خصوصی آدملری فعالیتده. نهایت، مبدأ کلام قبول ایتدیکمز تاریخدن دورت کون أول، ١٥ مایس ٣٣٥ ده ائتلاف دولتلرینك موافقتیله یونان اوردوسی ایزمیره اخراج ایدیلیور.

بوندن باشقه، مملکتك هر طرفنده عناصر خرستیانیه خفی، جلی، خصوصی أمل و مقصدلرینك تأمین استحصالنه، دولتك بر آن اول چوکمه‌سنه صرف مساعی ایدییورلر.

...

مصطفی کمال

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.

İsim ve sıfat tamlamaları

İsim ve sıfat tamlamalarını ayırt etmek için esas olarak tamlayan unsurun niteliğine bakmak gerekir. Tamlayan unsur sıfat işleyişinde bir kelimeyse tamlama bir sıfat tamlamasıdır. Tamlayan unsur isim ise, tamlama da isim tamlamasıdır. Türkçede bunun dışında isim tamlamasında tamlanan unsur daima ekli (bahçenin kapısı – bahçe kapısı), sıfat tamlamasında her iki unsur da eksiz olur.

Farsça tamlamalarda isim ve sıfat tamlamalarını ayırt etmemizi sağlayacak morfolojik bir unsur, yani bir ek yoktur. Her iki cins tamlama da aynı şekilde kurulur, aynı yapı özelliklerine sahiptir. Bunları sadece tamlayan unsurun niteliğine bakarak ayırt edebiliriz. Tamlayan unsur sıfatsa, tamlama bir sıfat tamlaması olmuş olur.

دين اسلام dîn-i İslâm "İslâm dini" örneğinde *tamlayan* unsur, yani **İslâm** kelimesi isim olduğu için bu tamlama bir isim tamlamasıdır.

دين مبين dîn-i mübîn "apaçık din" örneğinde *tamlayan* unsur, yani **mübîn** kelimesi sıfat olduğu için bu tamlama bir sıfat tamlamasıdır.

Üç kelimeden oluşan Farsça tamlamalar

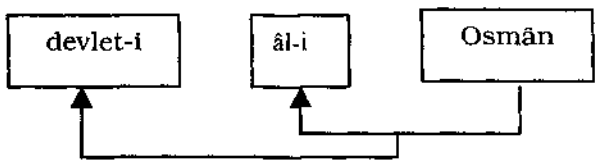
Farsça tamlama, üç kelimeden de oluşabilir. Bu durumda da tamlama, tamlayan unsurun niteliğine göre isim veya sıfat tamlaması olur.

دولت آل عثمان	devlet-i âl-i Osman
خواجگان ديوان همايون	hâcegân-ı dîvân-ı hümâyun
اسير درد عشق	esir-i derd-i ışk
ممالك دولت عليه	memâlik-i devlet-i aliyye
ابواب روضهٔ نبوي	ebvâb-ı ravza-i nebevî
مرقد پاك محمد	merkad-i pâk-i Muhammed
روضهٔ مطهرهٔ مصطفوي	ravza-i mutahhara-i Mustafavî
حجرهٔ مطهرهٔ مختصره	hücre-i mutahhara-i muhtasara

Üç kelimeden oluşan bir tamlamada önce iki kelime kendi aralarında tamlama oluştururlar, sonra diğer kelimeyle tamlayan veya tamlanan ilişkisine girerler.

- İkinci ve üçüncü kelimeler kendi arasında tamlama teşkil edip birinci kelimenin tamlayanı olabilirler. Bu durumda üçüncü kelime isimse, oluşan ilk tamlama da bir isim tamlası olur (a); üçüncü kelime sıfatsa oluşan ilk tamlama bir sıfat tamlaması olur, ancak sıfat tamlaması dilbilgisel olarak isim değerinde olduğu için üçlü tamlamanın bütünü yine isim tamlaması olur (b) :

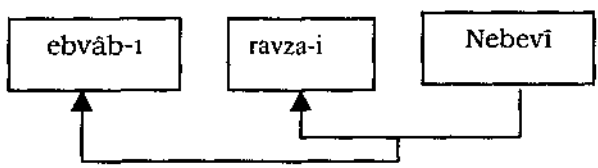
a)

Üç kelimeden oluşan isim tamlaması

Bu tabloya göre önce âl-i Osman tamlaması kurulmuştur. Bu bir isim tamlamasıdır. Dilbilgisel olarak isim değerindedir. Sonra bu tamlama devlet kelimesinin tamlayanı olmuştur. Neticede (isim+isim = İsim tamlaması) oluşmuştur.

b)

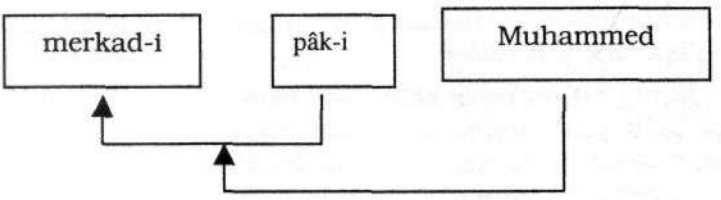

Üç kelimeden oluşan isim tamlaması

Burada önce ravza-i Nebevî tamlaması kurulmuştur. Bu bir sıfat tamlamasıdır ve dilbilgisel olarak isim değerindedir. Bu tamlama ebvâb kelimesinin tamlayanıdır. Böylece yine (isim+isim = isim tamalası) sonucu ortaya çıkmıştır.

- İkinci kelime sıfat ise önce birinci ve ikinci kelimeler bir sıfat tamlaması oluşturur. Dilbilgisel olarak bu sıfat tamlaması isim değerindedir. Üçüncü kelime bu kelime grubuna tamlayan olarak katılır. Üçüncü kelime isim ise ortaya çıkan tamlama bir isim tamlamasıdır (aa) ; sıfat ise sıfat tamlamasıdır (bb) :

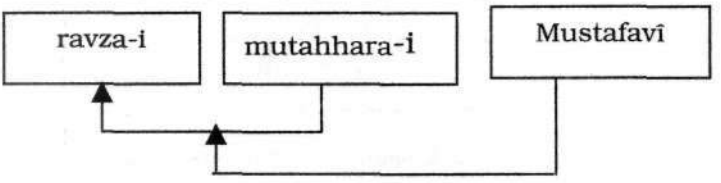
aa)

Üç kelimeden oluşan isim tamlaması

Merkad-i pâk bir sıfat tamlamasıdır ve dilbilgisel olarak isim değerindedir. Bunun tamlayanı olan Muhammed kelimesi de isim olduğu için ortaya çıkan tamlama isim tamlamasıdır.

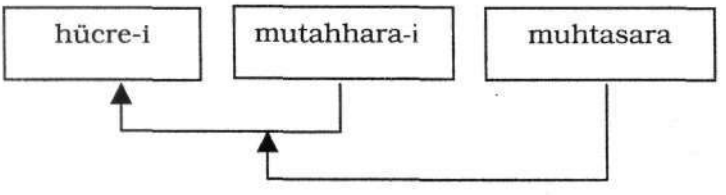
bb)

Üç kelimeden oluşan sıfat tamlaması

Burada önce ravza-i mutahhara sıfat tamlaması oluşturmuştur. Bu grup isim değerindedir. Bunlara tamlayan olarak katılan Mustafavî kelimesi sıfat olduğu için ortaya çıkan tamlama sıfat tamlamasıdır.

- İkinci ve üçüncü kelimenin sıfat olduğu durumlarda (bb) şıkkında belirtilenin haricinde bir ilişki daha söz konusudur. Farsçada tamlanan olan birinci kelimeye iki ayrı sıfat getirilebilir. Bu durumda tamlama esresi "ve" bağlacı değerindedir ve ortaya iki sıfatlı bir sıfat tamlaması çıkar : *Akıllı ve çalışkan öğrenci* gibi.

İki sıfatlı sıfat tamlaması

Yukarıdaki örnekte hücre tamlanan unsur olup mutahhara ve muhtasara kelimeleri bunun ayrı ayrı tamlayanıdır. Sanki hücre-i mutahhara ve hücre-i muhtasara olmak üzere iki tamlama var gibidir: *mutahhar ve muhtasar hücre.*

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıda bugünkü alfabeyle verdiğimiz kelimelerin anlamlarını sözlükten bularak öğreniniz; bunları Osmanlı alfabesiyle tamlama hâlinde yazınız ve tamlamaların cinslerini belirtiniz :

âlem-i hayâl	عالم خيال	Farsça isim tamlaması
âğûş-ı nevbahâr	.....	.....
musıkî-i semâvî	.....	.....
mest-i zevk	.....	.....
dil-i bîtâb	.....	.....
zelzele-i azîme	.....	.....
sadme-i şedîde	.....	.....
ebniye-i münhedime	.....	.....
çeşme-i pür-hûn-ı fenâ	.....	.....
bârân-ı belâ	.....	.....
seng-i kazâ	.....	.....
merkez-i me'mûn-ı rızâ	.....	.....
terâzû-yı adâlet	.....	.....
mahkeme-i rûz-ı cezâ	.....	.....

- Aşağıdaki metni okuyunuz :

كتابهٔ سنك مزار

هيچ بر شيئدن چكمدى دنياده

ناصيردن چكديكى قدر؛

حتى چيركين ياراتلديغندن بيله

او قدر متأثر دكلدى؛

قوندوراسى وورمديغى زمانلرده

آكمازدى اما اللهك آدينى،

كناهكار ده صاييلمازدى

يازيق اولدى سليمان افنديه.

اورخان ولى

- Aşağıdaki metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışlarıyla birlikte öğreniniz.
- Metni Osmanlı alfabesiyle yazınız.
- Metinde geçen Farsça yapılı tamlamaların cinslerini (isim tamlaması/sıfat tamlaması) ve anlamlarını belirtiniz.

Terkîb-i Bend'den

Bir katre içen çeşme-i pür-hûn-ı fenâdan
Başın alamaz bir dahi bârân-ı belâdan

Âsûde olam dersen eğer gelme cihâna
Meydâna düşen kurtulamaz seng-i kazâdan

Sâbit-kadem ol merkez-i me'mûn-ı rızâda
Vâreste olup dâire-i havf u recâdan

Dursun kef-i hükmünde terâzû-yı adâlet
Havfın var ise mahkeme-i rûz-ı cezâdan

Her kim ki arar bûy-ı vefâ tab'-ı beşerde
Benzer ona kim devlet umar zıll-i hümâdan

Bî-baht olanın bâğına bir katresi düşmez
Bârân yerine dürr ü güher yağsa semâdan

Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencîde olur dîde-i huffâş ziyâdan

Her âkile bir derd bu âlemde mukarrer
Râhat yaşamış var mı gürûh-ı ukalâdan

Hall etmediler bu lûgazın sırrını kimse
Bin kafile geçti hükemâdan, fuzalâdan

Kıl san'at-ı üstâdı tahayyürle temâşâ
Dem vurma ger ârif isen çûn ü çerâdan

İdrâk-i meâli bu küçük akla gerekmez
Zîrâ bu terâzû o kadar sıkleti çekmez

Ziya Paşa

33. Ders

بر خاطره

دوقسان يدى تشرين اولى نهايتنده ساقيزه واصل اولمشدم. شهرى، جزيره‌نك اكثر قراسنى خراب ايدن زلزلهٔ عظيمه او سنه‌نك ابتداسنده وقوع بولمشدى. ساقيزه آياق باصيلير باصيلماز او صدمهٔ شديده‌نك، دها طوغروسى — حركات ارضيه‌نك تعاقبى جهتيله — او صدمات شديده نك آثارينه تصادف اولنمقده ايدى. اسكله طرفلرنده پايدار قالابيلمش خيلى بنالر بولونيورسه ده بر چوق ييقينتيلر، ابنيهٔ منهدمه يرنه صورت موقته‌ده قوندورلمش بر چوق باراقالرده كورولييوردى. بلده‌نك يوقارى طرفلرينه چيقيلدقجه — اورالرده كى ابنيه‌نك رصانتنه او قدر اعتنا اولونمامش اولديغندن — ييقيلمش بنالر چوغالوب ييقيلمامشلر آزاليوردى. صوقاقلر واردى كه بوسبوتون خراب اولمش... باراقالردن محله‌لر تشكل ايتمش. لكن اك زياده (قلعه ايچى) محلاتنك مصاب اولديغنى ايشيتيوردم. بوراده هنوز هيچ بر بنا تجديد ايديلمديكى كبى ييقينتيلر اوزرينه باراقا ده قورولامامش. بنابرين، باشلى باشنه بر بلده حكمنده اولان او محله‌لر بوسبوتون متروك بولونيوردى.

بر جمعه كونى ايكندى‌يه قريب برى يرلى اولان بر قاچ رفيق ايله محلاتى زيارته كيتدك. قلعه قاپيسندن كيرنجه جسيم بر خرابه‌زار ايچنده بولوندق. بوراده كى اماكن وقتيله توفك، طوپ دانه‌لرينه مقاومت مقصدى‌ده دوشونللديكى حالده بسبللى بويله شدتلى حركت ارض هيچ خاطره كتيرلمكسزين غايت قالين و فقط پك رصانتسز كاركير اولارق انشا اولوندىغندن دها ايلك صدمه‌ده — هيچ برى قالمامق اوزره — خاك ايله يكسان اولمش. دميره، اخشابه متعلق شيئلر ذاتاً آز اولمقله برابر مؤخراً طوپلانيلوب آلنديغندن يالكز نهايتسز بر طاش، طوپراق ييغينتيسى قالمش، كوچوك، بويوك، دها بويوك ميليونلرجه اخجار قارماقاريشيق بربرينك اوزرينه دوشمش. بيكلرجه خانه‌لرك خارجى، داخلى ديوارلرى بربريله، ذاتاً طار اولان صوقاق و باغچه‌لر ابنيه‌نك اشغال ايتديكى اراضى ايله قاريشمش. صوغوق، قسوتلى، فقط دوشوندريجى، عبرت‌آور بر منظره!

.....

محمد عطا

Lügatçe : بنابرين *binâberîn* Bundan dolayı, bunun üzerine; عبرت آور *ibret-âver* İbretli.

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışlarıyla birlikte öğreniniz.
- Metinde geçen Farsça yapılı tamlamaların cinslerini ve anlamlarını belirtiniz.

Ay adları

Osmanlı devletinde kullanılan takvim, esasen, hicrî-kamerî denilen ay esaslı takvim olup Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicretini başlangıç olarak alır.

Bu takvim Osmanlı Devletinin resmî işlerinde ve diğer sosyal kurumlarda, 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar kullanılmış; bundan sonra kimi mâlî işlerin düzenlenmesinde güneş yılı esas alınarak başka takvim sistemleri uygulanmıştır.

Hicrî-kamerî takvimin ay adları da Arapçadır. Bilhassa arşiv belgelerinde bu ay adları birer kısaltma ile gösterilmiştir. Aşağıdaki tabloda bunlar sırasıyla verilmiştir :

Ay adı	Yazılışı	Kısaltması
Muharrem	محرم	م
Safer	صفر	ص
Rebî'ülevvel	ربيع الاول	را
Rebî'ülâhire	ربيع الاخره	ر
Cumâdelûlâ	جمادى الاولى	جا
Cumâdelâhire	جمادى الاخره	ج
Receb	رجب	ب
Şa'bân	شعبان	ش
Ramazân	رمضان	ن
Şevvâl	شوال	ل
Zilka'de	ذى القعده	ذا
Zilhicce	ذى الحجه	ذ

Cumâdelûlâ ve *cumâdelâhire* aylarının isimleri Türkçede *cemâziyelevvel, cemâziyelâhir* şekline dönüşmüştür. Bazı metinlerde bu telaffuza göre yazıldığı görülür.

Kimi vesika ve tarihî metinlerde ayın günleri açık olarak belirtilmez, bunların yerine bazı kalıp ifadeler kullanılır. Bu kalıplaşmış ifadeler aşağıda gösterilmiştir :

غره gurre : Ayın ilk günü

سلخ selh : Ayın son günü

اوائل evâil : Ayın 1-10. günleri)

اواسط evâsıt : Ayın 11-20. günleri)

اواخر evâhir : Ayın 21-30 günleri)

Uygulamada yeniçerilere maaşları, yani ulûfeleri üç ayda bir verilir, her üç aylık grup kendisini oluşturan ayların kısaltmalarının birleşmesiyle oluşmuş kelimelerle ifade edilirdi. Buna göre

Muharrem – Safer - Rebî'ülevvel مصر *masar*

Rebî'ülâhir – Cumâdelûlâ – Cumâdelâhir رجج *recec*

Receb – Şa'bân – Ramazân رشن *reşen*

Şevvâl – Zilka'de – Zilhicce لذذ *lezez*

olarak isimlendirilirdi.

Örnekler :

و سنه ۹۸۲ رجبنك غره‌سنده طوناغای همایون ایله عساکر منصوره‌یه سردار و سپهسالار اولان وزیر دلیر ...

و سلخ جمادی‌الاولیده، سنه ۹۹۰، شیخ‌الاسلام ... چیوی زاده افندی، مرض حمّیٰ وبائیه‌دن آفیت بولامایوب ... دار عقبی‌یه انتقال ایلدی.

أوائل شهر ربیع الاولده ولایت بصره بکلر بکیسی اولان مرحوم محمد پاشالو سنان پاشا رفع بویوریلدی.

و اواسط شهر رمضانده اهل عصیان و هوادن دین یوقسوللری و معصیت مبتلالری بدبختلر هدم عرض دین مبین اولا دیمیوب علنیةً فواحشله فسق و فجوره جرأت ایلیوب مجلس ایله باصیلمغین بش نفر عورتلر سیاست اولونوب دریایه آتیلدی. و بر لوندك بوینی اورولدی و ایکی نفر جَلَبْ سپاهیلرك علوفه لری قطع اولونوب حبس اولوندی. و میخانه لرده نه دکلو خمر بولوندیسه شکست اولوب قاپولری میخلاندی.

و اواخر شهر محرمده خزینهٔ محروسهٔ حلب و شامدن استعجال حکملریله تحصیل ماله کیدن اوزون احمد چاوش و بالیقجی زاده مصطفی چاوش کلدیلر. مقاطعاتدن بر مقدار فیلوری یتیشدرمکله نیچه بیك مشقتله لذذ علوفه سی ویرلدی.

و سنه ۱۰۰۱ شهر ربیع الاخره‌سنك یکرمی اوچنجی صالی کونی ایلك دیوان همایونده مصر علوفه‌سی چیقوب یکیچری طائفه‌سی یوز بش کیسه آلوب ...

و ایشبو واجب رشن عملوفه‌سی جدّ و جهد و سعی موفور ایله شب قدرده چیقوب خلق عالمه سبب راحت اولدی. یوز سکسن یوك یالکز یکیچری طائفه سنه ویرلدی. هیچ بر تاریخده اولمامشدر.

اواخر ذی‌الحجه ده اسکدارده آچیق تربه محله سنده حریق وقوعه کلوب روزکار دخی شدتلی اولدیغندن یدی ساعت قدر ممتد و پك چوق خانه و دکانلر محترق اولمشلردر.

Arapça فی edatı Türkçedeki -da/-de ekininin yaptığı işi yapar. "İçinde" anlamını taşır. Tarih bildiriminde sıkça kullanılmıştır:

جانپولاد بك اوغلی حسین موصل بکلربکیسی اولدی، مبالغه التزام و حدایا ایله فی اواسط شوال سنه ۹۹۵.

و کوچوك میرآخور سکبانباشیلقدن کلن سنان آغا عزل بویورلدی. فی اواخر شهر ربیع الاخر، سنه ۹۹۸.

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıdaki metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.
- Metindeki tamlamaların cinslerini ve anlamlarını belirtiniz.
- Metni Osmanlı alfabesiyle yazınız.

Tesdîs-i Beyt-i Yahya

Yıkılıp kasr-ı felek hâk ile yeksân olsa
Mihr ü mâhı ademin ka'rına galtân olsa
Âlemin unsur u eczâsı perîşân olsa
Gark-ı tûfân-ı kazâ, lokma-i nîrân olsa
Dâr-ı dünyâ deli gönlüm gibi vîran olsa
Ne cihân olsa ne cân olsa ne hicrân olsa

Hicre düşdüm yine çeşmânıma târ oldu cihân
Yakmada âteş-i seyyâl gibi cismimi cân
Ne yaman derd imiş Allah bu derd-i hicrân
Ola şâyed ki halâsa bu belâdan imkân
Dâr-ı dünyâ deli gönlüm gibi vîran olsa
Ne cihân olsa ne cân olsa ne hicrân olsa

Gitse gönlümce felek olsa mededkâr-ı kazâ
Çekmesem tâ bu kadar derd ü belâ kahr ü cefâ
Mihribân olsa bu bîçâreye cânân hattâ
Firkatin kalmasa bir vechile imkânı veya
Dâr-ı dünyâ deli gönlüm gibi vîran olsa
Ne cihân olsa ne cân olsa ne hicrân olsa
....
Âhına sûzişine bakmadın ey mâh-cemâl
Eyledin Ekrem'i hicrinle perîşân-ahvâl
Ederek ye's ile kurtulmağa bin çâre hayâl
Geliyor hâtıra bîçâreliğimden bu meâl
Dâr-ı dünyâ deli gönlüm gibi vîran olsa
Ne cihan olsa ne cân olsa ne hicrân olsa

Fî 2 Mart sene 1300
Recâîzâde Mahmud Ekrem

- Aşağıdaki sayı gruplarını Osmanlı alfabesiyle yazınız

on beş	۱۵
yirmi sekiz	.....
kırk iki	.....
doksan dokuz	.....
yüz altmış beş	.....
yüz on	.....
bin bir	.....
bin üç yüz altmış sekiz	.....

- Aşağıdaki Türkçe tamlamaları Farsça yapılı tamlamalara çeviriniz :

hicran derdi	derd-i hicran	درد هجران
Osmanlı Devleti	.....	.....
gurbet diyarı	.....	.....
umumî meclis	.....	.....
umumî merkez	.....	.....
Peygamber hazreti	.....	.....
vuslat gecesi	.....	.....
aşk derdinin esiri	.....	.....
mezar taşı kitabesi	.....	.....
ceza günü mahkemesi	.....	.....

1678 tarihinden itibaren malî işlerde 365 günlük güneş yılını esas alan ve Rumî yahut Malî takvim diye bilinen takvim kullanılmaya başlandı. Bu takvim 1839'dan itibaren bütün resmî ve malî işlerde kullanıldı. 1 Mart'ı sene başlangıcı alan bu takvime göre ay adları şöyledir :

مارت mart, نیسان nisan, مایس mayıs, حزیران haziran, تموز temmuz, آغوستوس ağustos, ایلول eylül, تشرین اول teşrin-i evvel, تشرین ثانی teşrin-i sânî, کانون اول kanûn-ı evvel, کانون ثانی kanûn-ı sânî, شباط şubat.

34. Ders

ایتام شهدایه

بنم عزیز قاردشلرم!

یکرمی یيل قدر کچدی... بو قدر زمانك پرده پرده کشیده ایتدیکی طبقات نسیان آراسنده قالان بر دماغ صبیدن سزه بر حکایهٔ تسلیت چیقاراجغم .

بر یوم مخصوص، بر یوم مستثنا ایدی: او، رتبه‌سنك اشارات رسمیه‌سی، بر سلسبیل ضیا کبی بازولرینه دوکولن پارلاق آپولتلری ایله، – سیم و زردن یاپیلمش بر هالهٔ افتخار ایچنده اسمر بر ماه‌ظفر کبی – کوروندی؛ دست عصبیسی قبضهٔ سیفنده، کنیش کوکسی بر هوای هجوم ایله مملو، ناصیهٔ بربنی لمعان متانتله، نظری کمال امنیتله طابورینه منعطفدی؛ قیر آتنك پای آهنینی بی صبرانه أشینیور، قالدیرملری قوپاریوردی.

او، قولده اوچ صیرمه شریده صلاحیت ویرن ایلك فرمانی هنوز قورومامش بر کنج ضابط... او، بنم بابامدی.

تأثیر باد ایله آل موجه‌لر یایان، تأثیر باد ایله فیصیلدایان سنجاغك پنبه سایه‌سی آلتنده بر شهرك قلب ولوله دارندن چیقیوردی؛ بر یشیل یوله متوجهدی. بویوك بر طابور اونی تعقیب ایدییور، بوتون بر غلبه‌لق طابوری تشییع ایدییوردی... صانیوردم که بورولرك خطوه‌لری تشویق ایدن آهنك معدنیسی بوتون دکانلری، أولری، بوتون او چارشی‌یی، او شهری، طاغلری، هر شیئی یوروته‌جك؛ چونکه او مطّرد ترانه بنم قلبمده بر چیرپینتی حاصل ایتمشدی.

سیاه اوموزلرله قیرمیزی فسلر آراسنده کسکین سونکولر پاریلدایوردی. بوتون طابورك تونجی چهره‌سنده بر شمس افقینك اشعهٔ ملایمه‌سی، بوندن باشقاده بر مؤثّر کولکه، بولوط کبی بر شی واردی. کندی کندیمه :

– امان یا ربی، بو طابورك شدت هجومنه قارشی هانکی جهان آیاقده قالابیلیر؟

دییوردم. چونکه بکا اونلر یورودکجه یر صارصیلیور کبی کلیوردی؛ طوغروسی بن قورقمشدم...

.....

بابام، زواللی بابام بنی قوجاغنه آلدی :

– یارامازلق ایتمه؛ آننه‌کی اوزمه... باق، صوکره طاریلیرم...

دیوردی؛ بنی اوپیور، اوقشایوردی. بن کیتدکجه محزون اولیور، هیچ جواب ویرمیور، اوکمه باقیوردم؛ آه، نیچون اونك یوزینه باقمیورردم!... او دائما بر شیئلر سویلیور، نصیحتلر، وعدلر ایدییوردی؛ بن عادتا :

– اکر سن کیتمزسه‌ك هیچ یارامازلق ایتمم، اوسلو اوطوروروم...

دیه یمین ایتمك، اونی آلیقویمق ایچون بر بهانه بولمق ایستیوردم. چوجوقلق ...

صوکره هرکس بر حلقه شکلنده طوپلاندی : اورته‌ده بیاض صاقاللی، یشیل صاریقلی بر أفندی واردی. أفندی کوزلرینی قاپادی، اللرینی قالدردی؛ هرکس: "آمین!..." دییوردی. آمین طاغلره قدر کیدییور؛ صوکره طاغلردن عودت ایدر کبی اولیوردی. بن هیچ بر شی آکلامیوردم؛ فقط بو آکلامازلق بنی هرکسله برلکده: "آمین !..." دیمکدن منع ایده‌میوردی.. بنم کوچوك أللرم ده سمایه قارشی آچیلمشدی... یالکز اوته‌ده اوچر چاتلمش طوران سونکولر دیکلیور، سکوت ایدییوردی ...

بردن بره حلقه طاغیلدی؛ بر قاریشیقلق دها اولدی. او زمان بابام بنی بر دها، بر دها، بر دها اوپدی؛ دیدی که:

– آرتیق آلك چوجوغی، کوتورك ...

.....

بر یومروق قدر عقلمله بر دقیقه دوشوندم : کیدن بابامدی؛ بابام بنم ایچون بر متکا، بر سپر، بر حامی ایدی؛ بن بر سپت کبی اونك قولنه آصیلیر، قورقدقجه اونك کوکسنه صاقلانیر، بوتون شکایاتمی اوکا سویلر، دائما اوندن استمداد ایدردم. شیمدی او کیتمشدی، بن بونلرك هپسندن محروم قالمشدم... کیتمشدی، "بینه کله‌جك..." دییورلردی؛ فقط یا کله‌میه‌جك اولورسه...

او زمان ایچمده، تا قلبمك ایچنده قیریلان شیئك نازك بر اویونجاقدن، کوزل بر ببکدن دها پك چوق سوکیلی بر شی اولدیغنی آکلادم: کوکسمده شیشوب طوران شی بردن بره فوران و طغیان ایتدی، بر طوفان شهیق ایله دوشدم... او زمان آغلادم، او زمان پك چوق آغلادم... او

قدر آغلادم ده سسسزجه آغلایان والده‌می صوسدردم؛ شیمدی والده‌م بنی قوجاغنه آلمشدی؛ حایقیرییوردی :

– آه یا ربی، اولادمه خسته‌لق کله‌جك... آمان یا ربی، هیچقیریقلر اولادمی بوغاجق... صو، صو، چابوق برآز صو کتیرك ...

.....

او کیتدی؛ بیلمم نریه، غالبا پلونه‌یه کیتدی. کیتدی و کلمدی؛ بر دها هیچ کلمدی.

بن بوندن یکرمی سنه اول – بو کون سزك اولدیغکز کبی، ای عزیز قاردشلرم، – بر شهیدك یتمی اولمشدم؛ بنمکی ده سزککیلر کبی حیاتنی باروت دومانلرینه صارمش، کیتمشدی. بو کونکی سز، یکرمی سنه اولکی بنسکز؛ بن سزك بوتون حسیاتکزی، بوتون روحکزی، روح مجروحکزی بیلیرم... بن او جریحه‌نك صمیمی بر آشناسی‌یم. او جریحه‌یی سویکز؛ او سزك ابدی بر نشان افتخارکزدر.

سویله‌دم، سویله‌دم، چوجوقلغمك بوتون قلب ملولنی سویله‌دم... چونکه هرکس سزه ویرمك ایستیور؛ بن سزدن آلمق، – آلامکزه اشتراك صورتیله – سزك دردکزدن بر قسمنی آلمق ایستیورم.

۲۰ حزیران ۱۳۱۳

جناب شهاب الدین

- Metni okuyunuz ve bilmediğiniz kelimelerin anlamlarını sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.
- Metinde geçen Farsça yapılı tamlamaları tespit edip bunların cinslerini ve anlamlarını belirtiniz.

Farsça sıfat tamlamalarında uyum

Hem tamlayanı hem de tamlananı Arapça olan Farsça yapılı sıfat tamlamalarında bu iki unsur arasında bazı uyumlar gereklidir. Bu uyum kelimelerin *eril* (*müzekker*) veya *dişil* (*müennes*) olmaları ve *tesniye* denilen iki özneli olmaları durumuyla ilgilidir. Bu konuyu anlayabilmek için Arapça kelimelerdeki cinsiyet ve tesniye (ikilik) kategorilerini öğrenmeliyiz :

Arapça kelimelerde cinsiyet kategorisi

Arapça kelimelerde bir cinsiyet kategorisi söz konusudur. Buna göre bir kelime ya eril (müzekker)dir, ya dişil (müennes). Bütün fiil çekimlerinde, kelime gruplarının oluşumunda bu kategorik ayrım anlamca son derece önemlidir. Türkçe ve Farsçada ise böyle bir kategorik ayrım yoktur. Meselâ *geldi* fiili hem erkek, hem de dişi özne için söz konusu edilebilir, kullanılabilir. Arapçada "gitti" demek olan *zehebe* (ذَهَبَ) ise öznenin erkek olduğunu gösterir. "dişil bir özne"nin "gittiğini" belirtmek için *zehebet* (ذَهَبَتْ) denilir.

Eril (müzekker) bir kelimeyi dişil (müennes) hâle getirmek için kelimenin sonuna bir /e/ sesi ekler ve bunu ه ile yazarız :

Eril		Dişil	Eril		Dişil
معلم	→	معلمه	مرحوم	→	مرحومه
مربي	→	مربيه	مسلم	→	مسلمه
شديد	→	شديده	جديد	→	جديده
غريب	→	غريبه	مجهول	→	مجهوله
شاعر	→	شاعره	اديب	→	اديبه

ۀ harfinin açık şekli olan ت te harfi ile yazılan kelimeler de dişildir:

رحمت ظلمت مناسبت دولت سلطنت عدالت vs.

Dişil sayılan kelime kategorileri de vardır :

- Bütün çokluklar (+ûn ve +în ekiyle yapılan eril çokluklar hariç) dişil sayılır : کتب kütüb "kitaplar", شعرا şuarâ "şairler" vs.

- Bütün kadın isimleri dişildir : مريم، عائشه ، كلثوم ، فاطمه vs.
- Kadınlarla ilgili akrabalık terimleri : ام ümm "anne", بنت bint "kız", اخت uht "kızkardeş" vs.
- Ülke, şehir, kabile isimleri: قدس Kudüs, مصر Mısır, حلب Haleb vs.
- Bazı çift organların isimleri : أذن üzn "kulak", عين ayn "göz", يد yed "el" vs.

Tesniye (ikilik) kategorisi

Arapça kelimelerde tekil ve çoğul yanında bir de tesniye (ikilik) kategorisi vardır. Bu kategori +eyn ve +an ekleriyle teşkil edilir. Osmanlı Türkçesinde esas olarak +eyn ekiyle yapılan şekli kullanılan bu kategorideki kelimelerin gösterdikleri nesnenin iki adet olduğu anlaşılır : devlet "bir devlet" X devleteyn "iki devlet" vs.

دولت	bir devlet	دولتين	devleteyn	iki devlet
طرف	bir taraf	طرفين	tarafeyn	iki taraf
والد	baba	والدين	vâlideyn	anne ve baba
اب	baba	ابوين	ebeveyn	anne ve baba

Arapça kelimelerdeki bu özellikleri öğrendikten sonra Farsça yapılı sıfat tamlamasındaki uyuma geçebiliriz. Buna göre, sıfat tamlamasında

- tamlanan tekil ve eril ise sıfat da tekil ve eril olur :

مؤمن كامل	دين مبين
mü'min-i kâmil	dîn-i mübîn

- tamlanan tekil ve dişil olursa sıfat ه ile dişil yapılır :

وقعهٔ مؤثره	حادثهٔ مؤسفه	بلدهٔ طيبه	حكايهٔ غريبه
vak'a-i mü'essire	hâdise-i müessife	belde-i tayyîbe	hikâye-i garîbe

- tamlanan +ât eki ile çokluk veya vezne bağlı çokluk (cem'-i mükesser) olursa sıfat ه ile dişil yapılır :

روايات قديمه ممالك اسلاميه شعرا ى عثمانيه

rivâyât-ı kadîme memâlik-i İslâmiyye şuarâ-yı Osmâniyye

- Tamlanan çoğul olduğu durumda sıfat da çoğul olabilir:

علما ى كرام وزرا ى فهام

ulemâ-yı kirâm vüzerâ-yı fihâm

- Tamlanan +în ekiyle çokluk yapılmışsa sıfat da aynı eki alır :

مورخين محققين مصنفين متأخرين

müverrihîn-i muhakkikîn musannifîn-i müteahhirîn

- Tamlanan tesniye hâlinde ise sıfat da tesniye hâline getirilir : حرمين محترمين Haremeyn-i muhteremeyn "İki muhterem Harem" (Mekke ve Medine); زاويتان متقابلتان zâviyetân-ı mütekâbiletân "karşıt zıt açılar"; دولتين عليتين devleteyn-i aliyeteyn "iki yüce devlet"

Her iki unsuru da Arapça olan Farsça yapılı tamlamalardaki bu kemiyetçe (sayıca) ve keyfiyetçe (nitelikçe) uygunluk Osmanlı Türkçesinde uyulmasına dikkat gösterilen bir kural olmakla birlikte her metinde mutlak surette uyulmuş da değildir. Buna uyan ve uymayan örnekler bazen aynı metinde bile karşımıza çıkabilir. Aşağıda kemiyet ve keyfiyetçe uygunluğa dikkat edilmeyen tamlamalardan örnekler gösterilmiştir .

صنعت عجيب san'at-ı acîb (*san'at-ı acîbe* olmalıydı)

مدت مديد müddet-i medîd (*müddet-i medîde* olmalıydı)

يد مبارك yed-i mübârek (*yed-i mübâreke* olmalıydı

دلائل نقلى delâil-i naklî (*delâil-i nakliyye* olmalıydı).

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıdaki kelimeleri dişil hâle getiriniz :

مسلمه	مسلم
.....	معلم
.....	طبيب
.....	مجهول
.....	محرر
.....	زوج
.....	لطيف

- Aşağıdaki kelimelerden keyfiyet ve kemiyetçe uygun tamlamalar oluşturunuz :

كتب قديمه	كتب - قديم
.....	افكار – عالى
.....	مكاتب – عسكرى
.....	دولت – عثمانى
.....	امت – مرحوم
.....	عناصر – مختلف
.....	ايتام – شهيد

- *Eytâm-ı Şühedâya* isimli metinde geçen Farsça yapılı tamlamaları sayı ve nitelikçe değiştirerek yeniden kurmayı deneyiniz (e ytâm-ı şühedâ > *yetîm-i şehîd* gibi).

مرثيه

طفل نازنينم اونوتمام سنى،
آيلر كونلر دكل كچسه ده ييللر.
تلخكام أيلدى فراقك بنى،
چيقار مى خاطردن او طاتلى ديللر؟
قيامز ايكن اوپمكه تنك،
شيمدى نه حالده در نازك بدنك؟
آكدقجه كلشنده غنجه دهنك
يانسين آهم ايله كول اولسون كللر!

تغيرلر كلوب جسم سمينه
دوكولديمى سياه ابرو جبينه؟
صيرمه صاچلر ياييلديمى زمينه؟
طاغيلديمى قوقلاديغم سنبللر؟
فلكك كينه‌سى يرين بولديمى؟
كل ياناغك رنك روپى صولديمى؟
عجبا چورودى طوپراق اولديمى
اوپوب اوقشادقغم او پاموق اللر؟

عاكف پاشا

35. Ders

سلطان عثمانك سلامی

– اوچنجی اوردو یه –

بویوك، اولو عثمانك قورومغه باشلایان یشیل یوردنده، قارلی طاغلرك اگیلدیکی خوش اوواسنده نوردن بر کول کوردم... صباح ییلدیزلرندن دوکولن صولغون پیریلتیلرك یاندیغی، شفق بولوطلرینك خفیف بر حمرتله تلوین ایتدیکی، ایلك ضیانك بر اینجی بیاضلغیله جلالادیغی بو راکد صولرك اوستنده مدید، معظم بر صدا – دنیا اولمش ظن ایدیله جك قدر – مدهش بر سکوت حکمفرما اولان بو سماوی ایشیقلره خطاب ایدییوردی.

بو نور کولی باشقه بر تجلی یه ده معکس ایدی: بو بر سراب، بو آزاد ایدنلرله آزاد اولان چهره لرك سرابی ایدی.. روحلری شکلنی بیلمدیکمز یکی بر سودا ایله مهتز، کوزلری یکی کوردیکلری بر افقه کشاده، آلنلری یتیشیله مدك بر علویت ایچنده پارلایان بر نور ایـه چرچیوه لنمش چهره لرك سرابی... آچیلان، دائما آچیلان انکین بویوکلکلرده بنلکنی غائب ایدنلرك سرابی... بوتون ذرّات معنویه مزك صوك آن احتضارنده کی حساسیتی ایله بوتون اسرار صمدانیتی روحك ایچدیکی ایلك آن استغراقده بویوك عثمانك یوکسك مزارینه معطوف انظار!

دیوارلرینی صارماشیقلر بورومش، طاوانلری اورومجکلنمش او معظم مقبر، بو کون آغزینی آچارق، صارصلمش، خیرپالانمش، فقط چوروممش اولان عثمانلیلرك تملنی، عثمانلیلرك باباسنی، وطنك اوچنجی مؤسسلرینه کوسترمشدی.

بروسه اووالرینه ناظر تپه جکه معطوف انظار، اونی جسامت طبیعیه سندن دها جسیم اولان وجودیله کوردیلر! عصرلردن بری باشمزك اوستنه اوزانمقدن یورلمایان اوزون قوللری، بیاض کفنك اوستنه اوزانان بیاض صاقالی، اعماق آتیمزه دالان درین، سیاه کوزلریله کندیسنه ملاقی اولان ملتك روحنی سلاملایوردی.

بو سسده اوزون قهرلرمزك، قلبلرمزك بر كوشه‌سنده هزيمتى دائما محفوظ قالاجق ذلتلرك، شرف مليمزى قارارتان سفالتلرك براقديغى چوجوقلرينك اعتلاسنه عائد قوى بر محظوظيت؛ استقبالك نهايتسز حدودينه اوزانان نظرنده زمان ايله، موقت موفقيتسزلكلرله ازاله ايديله‌ميه‌جك بر اميد و جسارت واردى.

بو سس بوتون آنا طوپراغمزى محيط اولان هواى نسيميده منفرداً تيتره‌دى، يايلدى. باشنى قالدرمق ايچون قان دوكن ملتلره، قارانلقدن چيقمق ايچون چيرپينان، قيورانان، ازيلن اوردولره قدر ايشيتلدى.

بو سس ديبوردى كه :

"السلام! اوچنجى دفعه ملتنى اولومك پنچه‌سندن، بر آووچ قالان ملكمى صوك پارچه‌لنمقدن قورتاران عسكرلرم! السلام! كوشه‌لرى ويران، داملرى چوكوك معموره‌لرى، يقيق خرابه‌لرى اعماره كلن قهرمانلرم! اللرمله تأسيس ايتديكم ملتمك مساوات و عدالت" اساسلرينى يقان مخربلرى يقدكز؛ تنزل ايدن قوميتى، آلچالان اوصاف مليه يى، ظلم و تعدى ايله مردلكنى غائب ايدن عرقى يكى بر قان، يكى بر جسارتله جانلاندردكز.

السلام! مزارمه قدر چيگنه‌مكه كلن آياقلرى توقيف ايدن يكى عنصر! السلام! طورونم شهزاده سليمانك سزه آناختارينى بخش ايتديكى بلاددن سزى سورمكه يوروين قوته قهرمان كوكسلركزى سپر ايده‌رك اولومك تا كوزلرينك ايچنه باقمقدن چكينمه‌ين اوردو! طوزم، اكمكم سزه حلال اولسون! سزى آسيا چوللرينه يالين آياق كوندرمكه چاليشان قوللره عصيان ايده‌رك آياق ديره‌دكز. يقلمق استه‌نيلن بو معظم ملت تمللرينى يكيدن آتغه تشبث ايتدكز. أوت، حلال اولسون عسكرلرم، يالكز طوز اكمكم دكل، نامم ده سزه حلال اولسون!

السلام! عثمانك اك موتلو، اك شجيع، اك سوكيلى يتيملرى! عالمك خيرپالادیغى، بوينى بوكدرديكى، هيچ بر تشبث مردانه‌سنه ال اوزاتوب ياردیم ايتمديكى چوجوقلر! روحم دائما سزك ايچون متأذى ايدى؛ طوپراغه قاريشان قوللرم سزى قالدرمق ايچون دائما عجزندن صيزلاردى.

---

*بر جمعه كون كرميان بكى على شيرك تبعه سندن بر مسلمان ايله بيله جك تكفورينك تبعه سندن بر خرستيان آراسنده وقوع بولان اختلافده سلطان عثمان خرستيان لهنده حكم ويرمشدى : بو حال بر چوقلرينك عثمانليلره التحاق ايتمه‌لرينه سبب اولدى.

عثمانك اسمنه لايق اولان بر ملت باتماز، باتامز. چالشكز اولادلرم! ملكمى اعمار، ملتمى بوتون علوم و فنون، بوتون خصائل عثمانيه ايله احيا ايدكز! آرتيق ويرمه يكز، آقيتيلان قانلرك هنوز قورومديغى معزز طوپراغك بر قاريشنى، بر ذره‌سنى بيله ويرمه‌يكز! "

كونش دوغيور، سراب اوزاقلاشيور، او معظم صدا خفيفلشيوردى. صوك بر قوتله كشيشك بياض شاهقه‌لرنده عكس صدا ياپان سسى مزارك بيله سوندره‌ميه‌جكى بر طور حكمرانيله علاوه ايتدى:

"اونوتمايكز، چيگنه‌ميكز، چوجوقلرمك اك كوچوك بر حقنى بيله. سزه، اولادلرم – يالكز اولاد دكل، مؤسسلكده همان هم مسلك دييه‌جكم – سزه بو كون طوپراغم، دكيزلرم، اك معمور كوشه‌لرندن اك ويران خرابه‌لرينه قدر بوتون ملكم حلال اولسون!"

خالده اديب

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.
- Metindeki Farsça yapılı tamlamaların cinslerini ve anlamlarını belirtiniz.

Farsça çokluk ekleri

Farsça kelimelerde çokluk Türkçede olduğu gibi kelime sonuna ek getirilmesiyle yapılır. Farsçada çokluk teşkilinde kullanılan ekler +ân ان ve ها +hâ'dır. Farsçada cansız nesneleri gösteren kelimelerin çokluk hâline getirilmesinde kullanılan ها +hâ eki (آبها âbhâ "sular", درختها dırahthâ "ağaçlar") Osmanlı Türkçesinde yaygın bir şekilde kullanılmamış, sadece kimi resmî belgelerde kullanılmıştır. Bu gibi belgelerde +hâ çokluk ekinin Türkçe kelimelere de getirildiği görülür : چفتلکها çiftlik+hâ "çiftlikler", یایلاقها yaylakhâ "yaylaklar", آسیابها âsiyâbhâ "değirmenler" vs.

Osmanlı Türkçesinde yaygın olarak kullanılan Farsça çokluk eki آن +ân'dır: شاهان şâh+ân "şahlar, hükümdarlar", مردان merd+ân "erkekler", زنان zen+ân "kadınlar", مرغان mürgân "kuşlar" vs.

Farsça +ân آن çokluk ekinin kelimelere getirilmesinde ortaya çıkan bazı ses ve yazılış özellikleri vardır :

- Kelimenin sonu /e/ ünlüsünü karşılayan ه ile bitiyorsa araya bir /g/ ünsüzü girer; yazıda ه harfi yazılmaz :

بنده bende بندگان bendegân

مرده mürde مردگان mürdegân

خواجه hâce خواجگان hâcegân

- Kelime /û/ ünlüsü ile bitiyorsa araya bir /v/ ünsüzü; /â/ve /î/ ile bitiyorsa /y/ ünsüzü getirilerek okunur :

ابرو ebrû ابروان ebruvân

آهو âhû آهوان âhuvân

ماهی mâhî ماهیان mâhiyân

دانا dânâ دانایان dânâyân

گدا gedâ گدایان gedâyân

Arapça çokluk ekleri

Arapçada çokluk iki yolla yapılır. Bunlardan birincisi Türkçedekine benzer şekilde kelime tabanına ek getirmek suretiyle olur. Bu ekler +în, +ûn ve +ât ekleridir. Bunlara *cem'-i sâlim* (salim çokluk) denir. Diğer yol ise kelimenin kökünü oluşturan aslî seslerin başına, ortasına veya sonuna sesler ilâve etmek suretiyle yapılan *bükünlü çokluk*tur (*cem'-i mükesser*). Bükünlü çoklukları *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2*'de öğreneceğiz.

Salim çokluğu teşkil eden eklerden +în ve +ûn ekleri eril (müzekker) çokluk yapar :

مسلم müslim = مسلمين müslim+în ~ مسلمون müslim+ûn "Müslümanlar"

مؤمن mü'min = مؤمنين mü'min+în ~ مؤمنون mü'min+ûn "müminler"

مأمور me'mûr = مأمورين me'mûrîn ~ مأمورون me'mûrûn vs.

Kelimeye +în veya +ûn eklerinden hangisinin getirileceği Arapçada bir takım sözdizimi uyumlarına bağlı olarak belirlenir. Osmanlıcada daha çok +în eki kullanılmıştır.

Salim çokluğu teşkil eden eklerden +ât eki ise dişil (müennes) çokluk yapar. Bu eki alan kelimenin sonunda ه ve ت harfleri varsa bu harfler yazılmaz.

Tekili dişil olan kelimelerin çoğulu da bu ekle yapılır :

معلمه muallime "hanım öğretmen" - معلمات muallimât "hanım öğretmenler"

Ayrıca fiillerin masdar şekillerinin pekçoğu +ât ekiyle çokluk haline getirilir.

وقوع	vukû'	→	وقوعات	vukuât
اخراج	ihrâc	→	اخراجات	ihrâcât
تعليم	ta'lîm	→	تعليمات	ta'lîmât
تشكيل	teşkil	→	اشكلات	teşkilat
تظاهر	tezâhûr	→	تظاهرات	tezâhûrât
استحصال	istihsâl	→	استحصالات	istihsâlât
محابره	muhâbere	→	محابرات	muhâberât

محاسبه	muhâsebe	→	محاسبات	muhâsebât
روایت	rivâyet	→	روایات	rivâyât
شکایت	şikâyet	→	شکایات	şikâyât
معلوم	ma'lûm	→	معلومات	mâlûmât
مکتوب	mektûb	→	مکتوبات	mektûbât
مشکل	müşkil	→	مشکلات	müşkilât

Bu derste gördüğümüz Farsça ve Arapça çokluk eklerini topluca bir tabloda gösterelim :

Farsça		Arapça		
+ân	+hâ (seyrek)	+în	+ûn (seyrek)	+ât
مردان	درختها	مسلمین	مسلمون	وقوعات
شاهان	چفتلکها	مؤمنین	مؤمنون	تعلیمات
بندکان	آسیابها	مأمورین	مأمورون	معلومات

Osmanlı Devleti teşkilâtında ve resmi yazışmalarda birçok kurum ve kuruluşun ismi Farsça +ân ekiyle çokluk hâline getirilmiştir. Türkçe asıllı kurum isimlerinin de Farsçaya göre çokluk hâline getirildiği görülür : یکیچریان "yeniçeriyân", طوبجیان topçıyân vs.

34. derste Arapça kelimelerle yapılan Farsça tamlamaların unsurları arasındaki uyum konusunu anlatırken tamlananın çokluk olduğu durumlarda tamlayanın dişil (müennes) yapıldığını görmüştük :

مخابرات رسمی muhâberât-ı resmî değil مخابات رسمیه muhâberât-ı resmiyye oluyordu.

Arapçada bütün çokluklar dişil (müennes) kabul edilmekle birlikte +în ve +ûn ekleriyle yapılan tamlamalar –yapıları itibariyle- eril (müzekker)dirler. Sıfat tamlamasında tamlanan kelime bu eklerden birini aldıysa tamlayana da aynı ek getirilir : مؤلفین مدققین müellifîn-i müdakkikîn, مجتهدین سالفین müctehidîn-i sâlifîn vs.

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıdaki tamlamaları Osmanlı harfleriyle yazınız ve anlamlarını belirtiniz :

âl-i Osmân	آل عثمان	Osman oğulları
selâtîn-i âl-i Osmân	.....	.....
tevârîh-i âl-i Osmân	.....	.....
bâb-ı âlî	.....	.....
dîvân-ı âlî	.....	.....
dîvân-ı hümâyûn	.....	.....
ordu-yı hümâyûn	.....	.....
saltanat-ı seniyye	.....	.....
irâde-i seniyye	.....	.....
sarây-ı âmire	.....	.....
tersâne-i âmire	.....	.....
matbaa-i âmire	.....	.....
darbhâne-i âmire	.....	.....
barudhâne-i âmire	.....	.....
serdâr-i ekrem	.....	.....

- Aşağıdaki kelimeleri Farsça +ân ekiyle çoğul hâle getiriniz :

.....	فاتح	.....	شاعر	.....	مَرد
.....	بنده	.....	یکیچری	.....	حکمدار
.....	ماهی	.....	سپاهی	.....	غازی
.....	دوست	.....	شاهد	.....	مسلم
.....	مُرده	.....	راوی	.....	ناقل

- Aşağıdaki kelimeleri Arapça +în ve +ât ekleriyle çoğul hâle getiriniz :

.....	موجود	.....	ادخال	.....	مأمور
.....	تعمیر	.....	مشروب	.....	مسلم
.....	تنزیل	.....	مندرج	.....	محدث
.....	مُعَلِّم	.....	کائن	.....	مدقق

- Aşağıdaki metni okuyunuz; anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte anlamlarını öğreniniz.
- Metindeki Farsça tamlamaları tespit edip bunların cinslerini ve anlamlarını belirtiniz.

اسكان عشائر

آسیای عثمانینك هر هانكی بر خریطه‌سنه باقلسه – طوروس سلسلهٔ جبالنك جنوب و غرب مائله‌لری بیتدیكی نقطه‌لردن بصره كورفزینه و آق دكیز قربنه قدر اولان اقسامنده محرومیت عمرانی نظرخراش بر بوشلقله ارائه ایدن خالی بر منطقهٔ وسیعه كوریلور. عجبا بو خلو بی حیاتی ایجاب ایدن سبب ترابك نصیبسزلكی و یا اقلیمك انصافسزلغیمی در؟.. یوقسه انهار و میاهك رشاشهٔ فیضا فیضی او كیمسه‌سز یرلره اسارهٔ حیات ایتمكده امساكمی ایدییورلر؟..

هیچ بری دكل؛ بره یوز و یوز اللی ویره‌جك قدر فیوض انباتیه‌ده وایه‌دار طوپراقلره كوكدن متوالیاً حرارت حیات یاغدران بر اقلیمك التنده شمالدن جنوبه طوغرو اوزانمش اولان بر دائرهٔ متطاوله‌نك غربنی فرات نهری، شرقنی دجله ایرماغی احاطه ایتمش، اوراده انسانلرك قصور و اهمالندن باشقه موقعك ایصسزلغندن مسؤل طوتله بیله جك كیمسه یوقدر. آثور و بابل دولتلری جهانكیر اوردولرینك انبارلرینی بورانك محصولاتیله املا و أمویلرله عباسیلر بورالردن آلدقلری مایهٔ قدرت و سطوتله چار اقطار عالمه استیلا ایدرلردی. شیمدی هر افق، شوكت میته‌سنك خاطرهٔ یتیمه‌سنی مرثیهٔ سكوتیله دیكره آغلیور. موقع، صمت ممات ایله او قدر استیناس ایتمش كه آره صیره اورالردن كچن یولجی كاربانلرینك ظلال مرتسمه سی اوكندن جیلان سورولری – بردن بره بیدار اولان ارواح خوابیده كبی – توحشله فرار ایدرلر.

بو قدر كوزل و بونكله برابر بو قدر محروم حیات اولان او یرلره بو یكی قانون، بر عمر نوینك بشارت انفلاقنی كوتوریور.

سلیمان نظیف

Lügatçe

نظرخراش *nazar-hurâş* Göz tırmalayıcı; خلوّ *hulüvv* Boşluk; چار اقطار عالم *çâr-aktâr-ı âlem* Dünyanın dört tarafı.

36. Ders

نطقدن بر تلغراف

استخبارات ۳ حزیران ۳۳۵

غایت عجله‌در

عدد ۵۸

حربیه نظارت جلیله‌سنه

ج ۲ حزیران ۳۳۵ شیفره :

سیواس و جوارنده اولجه بولنان أرمنیلری و بالاخره کلن ملتجیلری تدهیش ایده‌جك هیچ بر حادثه اولمامشدر. نه سیواسده و نه ده جوارنده داعیٔ اندیشه هیچ بر حال یوقدر. هرکس ساکنانه ایش و کوچلریله مشغولدر. بونی صورت قطعیه‌ده عرض و تأمین ایدرم. بناءًعلیه انکلیز نوطه‌سنده‌کی استخبارات منبعنك نه اولدیغی عاجزلرنجه بیلنمك لازمدر. ازمیرك و معنیسانك اشغالی خبر مؤسفی اوزرینه اهالیٔ اسلامیه‌جه یاپیلان و عناصر خرستیانیه حقنده هیچ بر فکر خصومت تضمن ایتمه‌ین اجتماعلردن بلکه‌ده بعضیلرینك متوحش اولمه‌لری وارد خاطردر. ائتلاف دولتلری ملتمزك حقوق و استقلالنه رعایتکار قالدقجه و ملت وطنك تمامیٔ مصونیتندن امین بولندقجه عناصر غیر مسلمه‌نك دوچار خشیت اولمسنه هیچ بر سبب یوقدر و بو بابده دولته قارشی هر درلو مسؤلیتی تعهد و بوکا تمامیله أمنیت بویورلمسنی استرحام ایدرم. فقط استقلال و موجودیت ملیه‌یی امحا و بقای حیاتی تهلکه‌یه ایصال ایدن اشغال، سوءقصد و تعدی کبی ازمیر حوالیسنده کورولمکده اولان فعلیاتلك ظهورات مماثله‌سنه قارشی نه ملتك هیجان و تأثرات وجدانیه‌سنی و نه ده بوکا مستند تظاهرات ملیه‌یی منع و توقیف ایچون نفسمده و هیچ کیمسه‌ده قدرت و طاقت کوره‌میه‌جکم کبی بو یوزدن تحدث ایده‌جك وقایع و حادثاتك قارشوسنده‌ده مسؤلیت قبول ایده‌بیله‌جك نه قوماندان و نه ملکیه مأموری و نه ده حکومت تصور ایدرم.

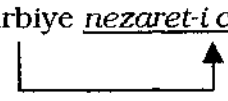
مصطفی کمال

Lügatçe : بالاخره *bilâhire* Daha sonra. ساکنانه *sâkinâne* Sakince, sakin bir şekilde; بناءًعلیه *binâenaleyh* Bundan dolayı.

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız
- Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.
- Metinde geçen Farsça yapılı bütün tamlamaların cinslerini ve anlamlarını yazınız.

Farsça tamlamaların Türkçe sözdiziminde kullanılması

Kimi kalıplaşmış istisnalar dışında Türkçe kelimelerle Farsça yapılı tamlamalar kurulmadığını belirtmiştik. Ancak Farsça kelime grupları Türkçe isim ve sıfat tamlamalarının bir unsurunu teşkil edebilir. Aşağıdaki örnekleri inceleyelim :

Bu, Türkçe yapılı bir isim tamlamasıdır. Tamlayan unsur harbiye kelimesidir. Tamlanan unsur ise nezaret-i celile'dir. Tamlayanı değiştirerek başka Türkçe yapılı tamlamalar da türetebiliriz :

evkaf *nezaret-i celilesi*
dahiliye *nezaret-i celilesi* vs.

Okuduğumuz telgrafta geçen bir başka örnek de şudur :

İzmir ve Manisa'nın işgali *haber-i müessifi*

Bu Türkçe yapılı tamlamada tamlayan **İzmir ve Manisa'nın işgali**; tamlanan ise haber-i müessif'tir. Bu ise Farsça yapılı bir sıfat tamlamasıdır. Daha açık bir hâle getirirsek cümleyi şöyle kurabiliriz:

İzmir ve Manisa'nın işgali(+nin) *müessif haber* + i

Bu örnekte de görüldüğü gibi Farça ve Arapça unsurlar Osmanlı Türkçesinde çok sık kullanılmış olmakla birlikte söz dizimi, temel yapı, yani anlamı oluşturan yapı Türkçedir. Bütün alıntı unsurlar Türkçe söz dizimine göre bir anlam kazanırlar.

- Aşağıdaki metni okuyunuz.

"تاریخ جودت"دن

وقوعات متنوعه – سنه ۱۲۱۱

اقدمجه ممالك محروسه‌یه کلمش اولان نمچه جانبازلری ازمیره کیدوب رمضانك اون دردنجی کونی کولر کوپروسی نام محلك قربنده اجرای صنعت جانبازی ایتمه‌لریله اجناس ملل مختلفه‌دن تجمع ایدن سیرجیلر ایچنده وندیکه تابع زانطه جزیره‌سی اهالیسندن موجود اولان سکز اون قدر اشقیانك بی ادبانه حرکتلرینه مبنی وندیك یساقجیلرندن بری اشبو زانطه‌لولردن برینه بر دکنك ضربیله دفع ایلدکده مرقوملر یکرمی اوتوز قدر اولارق مسلحاً تکرار محل مزبوره کله‌رك یساقجی‌یی ضرب و قتل ایدوب قاتلی دخی اله ویرمدکلری و بو تقریبله نزاع و قتال ظهور ایدرك اهل اسلام و رعایادن بر آز نفوس مجروح و مقتول اولدیغی و وندیکلولرك ساکن اولدیغی ساقز خانندہ حریق وقوع بولوب عظیم فساد و اختلال ظهورینه مبنی کمسه آتشك اطفاسنه باقامدیغی جهتله اون سکز ساعت ممتد اولوب خیلی اموال و اشیا دخی یغما و غارت قیلندیغی و ایزمیر لماننده بولنان سفینه‌لردن ایچنده اموال منهوبه بولنانلر چیقوب کیده جك اولدقلرنده یکی قلعه‌دن مرورلرینه رخصت ویرلمه‌مش ایدوکی ایزمیردن تحریر و اشعاراولنماسی اوزرینه آیدین محصلی قره عثمان اوغلی حسین آغانك مقدار کفایه عسکر استصحابیله ازمیره کلمسی ایچون امر عالی تحریر و درسعادتدن مخصوص مباشرلر تعیین و تسییر اولنارق قاتلك وندیك قونسولوسندن طلب و اخذ ایله مجازاتنك اجراسی و بو فتنه‌نك ایقاعنه سبب اولنلرك بأیّ حالٍ اله کتورلمسی و لیمانده بولنان سفینه‌لر باتوقیف درونندہ‌کی اموال مغصوبه و منهوبه‌نك باتمام ظاهره اخراجیله اصحابنه رد و تسلیم قلنماسی امر و اشعار بیورلمشدر...

جودت پاشا

- Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.
- Metindeki Farsça tamlamaların cinslerini ve anlamlarını belirtiniz.

Lügatçe

يساقجى *yasakçı* Bilhassa elçilik ve konsolosluklar bünyesinde görevli koruma memuru.

مرقوم *merkum* : "Yukarıda bahsedilen, adı geçen". Uygulamada adı daha önce geçen kişilerden bahsederken o kişinin sosyal mevkiine uygun bir ifade kullanılırdı.

مرقوم *merkum*, مذكور *mezkûr*, مزبور mezbûr, مسفور *mesfûr*, "adı geçen, anılan" anlamlarında olup aşağı sınıftan kimseler hakkında kullanılırdı. مشار اليه *müşârun ileyh*, مومى اليه *mûmâ ileyh* tabirleri ise yine aynı anlamda, ancak makam ve mevki sahibi, üst sınıftan insanlar hakkında kullanılırdı.

باى حال *bi-eyyi hâlin* "her halükârda, mutlaka"

بالتوقيف *bi't-tevkîf* "durdurularak"

- Aşağıdaki metni okuyunuz. Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bularak yazılışıyla birlikte öğreniniz.

مجلهٔ احكام عدليه‌دن

قواعد فقهيه بيانندەدر

ماده ٢ – بر ايشدن مقصد نه ايسه حكم اوكا كوره‌در. يعنى بر ايش اوزرينه ترتب ايده‌جك حكم اول ايشدن مقصد نه ايسه اوكا كوره اولور.

ماده ١٢ – كلامده اصل اولان معنئ حقيقى‌در.

ماده ١٦ – اجتهاد ايله اجتهاد نقض اولنماز.

ماده ٢١ – ضرورتلر ممنوع اولان شيئلرى مباح قيلار.

ماده ٢٦ – ضرر عامى دفع ايچون ضرر خاص اختيار اولنور. طبيب جاهلى منع ايتمك بو اصلدن تفرع ايدر.

ماده ٢٩ – اهون شرّين اختيار اولنور.

ماده ٣٠ – دفع مفاسد، جلب منافعدن اولادر.

ماده ٣٤ – آلماسى ممنوع اولان شيئك ويرمه‌سى دخى ممنوع اولور.

ماده ٣٥ – ايشلنمه‌سى ممنوع اولان شيئك ايستنمه‌سى دخى ممنوع اولور.

ماده ٣٦ – عادت محكّمدر. يعنى حكم شرعى يى اثبات ايچون عرف و عادت حَكَمْ قيلنير؛ كرك عام اولسون و كرك خاص اولسون.

ماده ٤٣ – عرفاً معروف اولان شى شرط قيلنمش كبيدر.

ماده ٥١ – ساقط اولان شى عودت ايتمز. يعنى كيدن كرى كلمز.

ماده ٧٤ – توهمه اعتبار يوقدر.

ماده ٧٥ – برهان ايله ثابت اولان شى عياناً ثابت كبيدر.

ماده ٧٦ – بينه مدعى ايچون و يمين منكر اوزرينه‌در.

ماده ٧٩ – كيشى اقراريله مؤاخذه اولنور.

ماده ٨٨ – كلفت نعمته و نعمت كلفته كوره‌در.

...

ماده ١٦٧٦ – بينه، حجت قويه ديمكدر.

ماده ١٦٧٧ – تواتر، كذب اوزره اتفاقلرى عقلاً جائز اولميان جماعتك خبريدر.

ماده ١٦٨٤ – شهادت، بر كمسه‌نك آخَر كمسنه‌ده اولان حقنى اثبات ايچون حضور حاكمده و خصمين مواجهه‌لرينده شهادت لفظى ايله يعنى سهادت ايدرم ديو خبر ويرمكدر.

ماده ١٦٨٥ – حقوق عباددده سهادتك نصابى ايكى أر ياخود بر أر ايله ايكى خاطوندر. فقط اركلرك اطلاعى ممكن اولميان يرلرده يالكز خاطونلرك مال حقنده شهادتلرى قبول اولنور.

ماده ١٦٨٦ – ديلسزك و اعمانك شهادتلرى مقبول دكلدر.

ماده ١٦٨٧ – مجلس محاكمه نك خارجنده اولان شهادت معتبر دكلدر.

...

ماده ١٧٩٢ – حاكم، حكيم؛ فهيم، مستقيم و أمين، مكين، متين اولماليدر.

ماده ١٧٩٣ – حاكم، مسائل فقهيه‌يه و اصول محاكمه‌يه واقف و دواعئ واقعه‌يى اونلره تطبيقاً فصل و حسمه مقتدر اولماليدر.

ماده ١٧٩٤ – حاكمك تميز تامه مقتدر اولماسى لازمدر. بناءًعليه سغير و معتوه و اعما و طَرفَينك صَوطِ قويلرينى ايشته‌ميه‌جك قدر صاغير اولان كمسنه‌نك قضاسى جائز دكلدر.

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıdaki kelimeleri Farsça +ân ekiyle çokluk hâline getiriniz :

.....	مرغ	.....	بوّاب	.....	مسلم
.....	خواجه	.....	طوبجی	.....	درویش
.....	شاکرد	.....	عارف	.....	عاشق

- Aşağıdaki kelimeleri Arapça salim çokluk ekleri olan +în ve +ât ekleriyle çoğul hâle getiriniz :

.....	تقسیم	.....	معامله	.....	محقق
.....	تعدیل	.....	کمال	.....	منافق
.....	تعلیم	.....	صابر	.....	مجاهد
.....	صاغ	.....	سابق	.....	مؤلف
.....	تسلیم	.....	تعقیب	.....	محرر

- Aşağıdaki tamlamaların cinslerini ve anlamlarını belirtiniz:

ahkâm-ı adliyye	احکام عدلیه	Adlî hükümler
kavaid-i fıkhiyye	.....	.....
ma'na-yı hakîkî	.....	.....
hatt-ı hümâyûn	.....	.....
suret-i hatt-ı hümâyûn	.....	.....
fermân-ı hümâyûn	.....	.....
mecelle-i ahkâm-ı adliyye	.....	.....
memâlik-i mahrûsa	.....	.....
icra-yı san'at-ı cânbâzî	.....	.....
mahall-i mezbûr	.....	.....
emvâl-i menhûbe	.....	.....

37. Ders

قیاس مقسم

اوقاف نظارتی او کون مأمورلرك ایکی آیلق ارزاقنی بردن ویرمشدی. کاتب حاجی ماهی افندی ایکی الده‌کی دوقوز اوققالق اکی شکر طورباسیله صاری کوزلده‌کی أوینه دونرکن کوشه باشی بقالنه اوغرادی.

– آقشاملر خیر اولسون ایستاوری ... شکری قاچدن ویرییورسك ؟

– اوچ یوز یکرمی ...

– پکی بن سکا ویرسه‌م قاچدن آلیرسك ؟

– ایکی یوز یتمش بش ... قاچ اوققا وارسه همان کتیر...

– یاخو سزده صاحیدن انصاف و حیا یوقمش به... باری اوچ یوز فلان دی ده یاقیشیق آلسین ...

– داریلما حاجی افندی... بزم ده کندیمزه کوره حسابمز وار ... یا یارین شکر دوشرسه...

– پکی استاوری، سن بوکا نشان قوی... بن بونی سکا ایکی کونه قدر اوچ یوز اللیدن صاتاجغم..

ماهی أفندی او کون پیاسه ایشلرینه وقوفیله مشهور بر ذاتدن شکرك بر ایکی هفته‌یه قدر بش یوزه چیقاجغنی ایشیتمشدی؛ نه چاره که پاراسزلقدن باشی پك داره کلمشدی. هر حالده شکری ایکی کون ایچنده الدن چیقارمق لازمدی. اوققاسی اوچ یوزدن صاتیلدیغی تقدیرده حساب غایت دنك کلیوردی. بو پارا ایله بعضی کوچوك بورجلر ویریله‌جك، دام آقطاریلاجق، اوچ آیدر فوطین دییه باشنی بین مُزَیَّنك کوکلی خوش ایدیله‌جکدی.

ایرتسی کون حاجی ماهی افندی ایرکندن صوقاغه چیقدی. بایزیده قدر اینه‌جك أیی بر مشتری آرایاجقدی. کوشه باشی بقالنك اوکندن کچرکن بر آز شاقالاشمق ایسته‌دی، اکلنه‌رك :

– نه خبر ایستاوری اوستا؟.. ایکی یوز یتمشدن کتیره‌یمی؟ دیدی...

– ایکی یتمشدن بن سکا ویره‌یم حاجی افندی.. صوکرا سن بکا دورت یوزدن ینه صاتارسك...

– کوردکمی انسانلغی ؟ احبابلق بویله اولور ایشته...

بقال پارماغیله شکر قاوانوزنده‌کی أتیکتی کوسترەرك :

– ایکی یوز آلتمشدن ویریرم، دیدی.

حاجی ماهی افندینك بردن بکزی آتدی، تویلری دیکن دیکن اولدی. قاوانوزك اوستنده فی الحقیقه (٢٦٠) رقمی یازیلیدی.

– شاقا ایتمه ایستاوری...

– بویله شاقا اولورمی حاجی افندی... پیاسه دوشدی.. کیتدکجه ده دوشیور... ایسترسەك ایکی یوز یکرمیدن آلیرم..

حاجی ماهی افندی فاتح چارشیسندن بایزیده قدر قوشدی. بوتون جامکانلرده او مشؤم ٢٦٠ رقمی صیریتیوردی. برقاچ غازینویه، طاتلیجی دکانه کیردی. کیمسه ایکی یوزدن، ایکی یوز اوندن یوقاری چیقمایوردی. حاجی ماهی افندی عادتا آغلایارق : "دینم حقی ایچون، آقشام بزم بقال ایکی یوز یتمش ویردی، ویرمه‌دم. ایتمه‌یك، ایله‌مه‌یك..." دییه یالواریرکن دکانجیلر اونی آلایه آلوب کولوشیورلردی. نهایت بر حلواجی اوکا عقل اوکرتدی. "چووالکی اوموزلار، بالیق پازارینه اینرسك، صاتیجیلرك آراسنده بر یر بولوب اوطورورسك... قاچ اوققا شی‌که... اوچ یوز اللیدن صاتارسك." قرق سنه‌لك بر کاتب ایچون بو پك آغیر بر شیدی. فقط کوز باقا باقا اون بش لیرالق بر ضرره اوغرادیغی عقلنه کلدکجه یمکدن، اویقودن کسیله‌جك، قهرندن ورم اولاجقدی.

*

* *

ایکی ساعت صوکرا حاجی ماهی افندی بالیق پازارنده بر پاصدرماجی ایله قورو اوزمجینك آراسنه طوربالرینی قویمش، عباسنك اتکنی قیویرارق قالدیرمك اوستنه چوملمش، مشتری بکلیوردی. صاتیجیلر مدهش بر یایغارا یاپیورلردی. قوقمش پینرلرك، چوروك میوه‌لرك، بالیق اشپورطالرینك آراسنده دکنکلی قوجا قاریلر، عبالی، پوتورلی آدملر، یشیل، قیرمیزی انتاریلی عربلر دولاشیور، کوفه‌لی حمال چوجوقلری چیپلاق چامورلو باجاقلریله أشك یاورولری کبی بربرلرینه تکمه‌لر آتارق

اویناشیورلردی. حاجی ماهی افندی برقاچ دفعه "شکر" دییه باعیرمق ایسته‌دی. فقط بر تورلوسسی چیقمایوردی.

ایلك مشتریسی صاغیر و صارساق بر قائممقام متقاعدی اولدی. قالین صوپاسیله شکر چووالنی دورتوشله‌یور، ییئیلوب یوتولماز آغیر سوزلر سویله‌یوردی. حاجی ماهی افندی مقابله ایتممك ایچون دیشنی صیقیور، ایچندن : "آه عالمده سنك أوقافده بکا بر ایشك دوشملی ده بر مهر باصنجیه قدر سنی ماصامك اوکنده موم کبی اریتملی‌یم!" دییه دوشونیوردی. متقاعد بر زمان سویلندکدن صوکرا یانندەکی پاصدرماجی‌یه کچدی.

ایکنجی مشتریسی بر اختیار خوجا اولدی. اون دقیقه صوکرا ایکی یوز بشه صلح اولدیلر. حاجی ماهی افندی بر کونلکنی ایکی مجیدیه‌یه کیرالادیغی ترازیسنی قاریشدرارق "قاچ اوققا؟" دییه صورنجه خوجا "اللی درهم" دییه جواب ویردی. ایواه! بو کیدیشله آقشامه قدر ایکی اوققا شکر صاتیلمایاجقدی. اونك آرقاسندن ضعیف و خسته بر قادین کلدی؛ یکرمی بش درهم ده او ایسته‌یوردی. فقط اویله بیچاره بر حالی واردی که حاجی افندی یالوارمالرینه دایانامدی و شکری اوکا ایکی یوزدن ویردی.

قادیندن صوکرا اوستنه کییه‌جك نامنه اورتاسندن آیرلمش بر پانتالون ایله بلندن سیجیمله باغلانمش یاغلی بر رەدینغوت طاشیان صاقاللی بر سرسری مسلط اولدی. سیم سیاه اللریله حاجی ماهی افندینك صاقالنی ، عباسنی اوقشایارق بر آووچ شکر ایچون صیرناشدقجه صیرناشیور، اوموز باشلرینی واپور چرخلری کبی حرکت ایتدره رك قاشینیوردی. حاجی افندی بش شکر ویرمدن سرسری‌یی دفع ایده‌مدی.

دمندن بری قالدیریمك آلتندن کچن چرکف صوینده آیاقلرینی ییقایان جیلیز بر دیلنجی چوجوغی اوتوردیغی یرده سورتونه سورتونه چووالە یاقلاشیوردی.

حاجی افندی چوجوغك اصولتله النی چووالە صوقدیغنی کورنجه صبری توکندی و یوزینه شدتلی بر طوقات صاللادی. دیلنجی، او قدرجق بر وجوددن ناصل چیقدیغی آکلاشیلامیان داوول کبی بر سسله آواز آواز باغیروب آغلامغه باشلادی. صاتیجیلر اللرنده ترازیلر دونوب باقیورلر، مشتریلر حاجی افندینك اطرافنه طوپلانیورلردی. پاصدرماجی، ماهی افندییه : "آرقاداش، سن اوکا

بر قاچ شکر ویر ده دفع ایت باشکدن.. اونك بر أدبسز آناسی واردر. چارشی‌یی باشمزه ییقار هله شیمدی" دیدی. کاتب أفندی چاره‌سز بش شکر ده اوکا ویردی.

ماهی افندی اوتوردیغی یرده موم کبی اریبوردی. عمرنده بونك قدر فنا بر کون کچرمشدی. نهایت هپسندن آغیر باصان صوك بر وقعه اولدی : حاجی افندینك کوزلری بر پینیرجینك اوکنده دوران دائره مدیرینك کوزلریله قارشیلاشدی. آدمجغزك یورکنه اینیوردی. برکت ویرسین، مدیر افندی کورمزلکه کلمش و کری دونرك اورادن اوزاقلاشمشدی. حاجی افندی آرتیق آغلایاجق بر حالده ایدی. چارشینك قالابالغی کیتدکجه آرتیور، صاتیجیلرك یایغاراسی دایانلمایاجق بر راده یه کلیوردی.

ماهی افندی دالغین دالغین چوبوغنی ایچرکن چارشیده بر قیامت قوپدی. آیاق صاتیجیلری ایصلیقلر چالیورلر، "کلیور، قاچ!" دییه هایقیریشیورلردی. سپتلی یمشجیلر، مزاد ماجی یهودیلر بر برینه چارپیشارق، یرده‌کی چامورلو صو بیریکینتیلرینی اطرافه صاچارق یان صوقاقلره قاچیشیورلردی. نه‌یه اوغرادیغنی بیلمین ماهی افندی "یا الله، یا حضرت پیر" دییه‌رك طوربالرینك اوستنه قاپانمشدی. نه اولیوردی؟ کورولتی براز کسیلدیکی وقت باشنی قالدردی. یانندەکی پاصدرماجی‌یه "الله عشقنه آرقاداش کلن کیم؟" دیدی، فقط سؤالنه تا اوکنده دوران اوزون بویلو، چامورلو پلرینلی، قیرانطه بر آدم جواب ویردی : "بندن قاچیورلر، کوزلری دونه‌سیجه‌لر."

حاجی افندی کمال صفوتله: "سندن نه‌یه قاچیورلر به اوغلم؟" دییه صوردی.

– تذکره‌لری یوق ده اونك ایچون.. تذکره‌کی کوره‌یم افندی بابا.

– نه تذکره‌سی اوغلم؟

– صاتیش تذکره‌سی..

پاصدرماجی اوته‌دن: "موسی افندی مالیه تحقق مأموریدر." دیدی. حاجی افندی: بن آکلامادم بو ایشی اوغلم!

تحقق مأموری :

– جانم سن اصناف دکلمیسك؟ هانی تذکره‌ك ؟

– یووو ... بن اصناف دکلم.

ljb *y\i\ÂJ ti* JJÜT cUÎljjf c5^-i üîjl ^ ^ jJi ^jU . . ^ i LİUOI JJ tj«Ji*jl -

... SJuíjÜâJ J3\ÎJ\ jiiU-o Jjjî ... ?Aİ-JJ A*-^ •••?J>°^ª *^J –

...râji-JjS' ^« Ü J J dJLijX«ül ...alil İSİ ...b «ATi dbr<U<djj-> J^b rbr —

UPUJ ...A^SJl \JJC*>\ ..j»İS'i j_^»U t£»U~i Ul *Jo)* jj-»b> ..«İS'i jbi . .--Lfcjl ^ğnj —

• cSjJ-°b> jâ£

. .?di-Ji flyb (^bs ?<ü iiiT ...bb t^JLİl vILijj^U b *OJİ -

«t'sS'Jüi *?jy** .<J-^\J£J\ 4İJi Ojl 4&b <3jb*>ljji» ^ j ^ OJÎJJ t^AJl ^ U (yrb>-

حاجی ماهی افندی وقتیله مدرسه کورمش، منطق اوقومشدی. اوراده مدرس افندینك "منطقده قیاس مقسّم دنیلن بر شی واردر که کأن ایکی اوجی نجاستلی بر دکنك... انسان حفظنا اه بر کره اونك ایچنه دوشدیمی صغرا و کبرا ایجابی ده اولسه سلبی ده اولسه نتیجه عینی نتیجه در." دییه ویردیکی بر درسك معناسنی اللی سنه صوکرا، او دقیقه ادراك ایتمشدی؛ اونك ایچون شکرینی یوز دوقساندن بالیق پازاری بقاللرندن برینه صاتدی، صاتیش تذکره سنی بر خاطره کبی جزئدانته یرلشدردکدن صوکرا النده بوش طوربالریله اوینه دوندی.

رشاد نوری

Lügatçe

ایجاب *îcâb* Olumlama, olumlu halde bulunma.

حفظنا اه *hafazanallah* Allah bizi saklasın. Burada اه , *Allah* (الله) kelimesinin kısaltmasıdır.

سلب *selb* Olumsuzlama, olumsuz halde bulunma

صغری *suğrâ* Küçük öncül (Mantık terimi)

فی‌الحقیقه *fîlhakîka* Hakikaten.

قیاس مقسم *kıyas-ı mukassem* İkilem.

قیرانطه *kıranta* Orta yaşlı, saçı başı ağarmaya başlamış kimse.

کأن *ke-enne* Sanki, âdetâ.

کبری *kübrâ* Büyük öncül (mantık).

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.

- Aşağıdaki metinleri okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışlarıyla birlikte öğreniniz.
- Metindeki Farsça tamlamaların cinslerini ve anlamlarını belirtiniz.

غزل حیرتی

نه سلیمانه اسیرز نه سلیمك قولیز
کیمسه ییلمز بزی بر شاه کریمك قولیز
قول اولان عشقه جهان بکلرینه اکمدی باش
باشقه سلطان جهانز کوره کیمك قولیز
غم ییرز قان یودارز کوشهٔ محنتده مدام
صانما کیم کوثر جنات نعیمك قولیز
حسن حادث قولیز صانما بزی سلطانم
وجه پاککده اولان آن قدیمك قولیز
ترك ایدوب خیرتیا تاج و قبادن کچدك
آنجا بو دُنَیده بر کهنه کلیمك قولیز

غزل باقی

فرمان عشقه جان ایله درانقیادمز
حکم قضایه ذره قدر یوق عنادمز
باش اکمزز ادانی یه دنیای دون ایچون
اللهه در توکلمز اعتمادمز
بز متّکای زرکش جاهه دایانمزز
حقّك کمال لطفنه در استنادمز
زهد و صلاحه ایله مزز التجا هله
طوتدی اکرچه عالم کَوْنی فسادمز
میدن صفای باطن خمدر غرض همان
ارباب ظاهر آکلایامازلر مرادمز
منت خدایه دولت دنیا فنا بولور
باقی قالور صحیفهٔ عالمده آدمز

Alıştırma

آليشدرمه

- Aşağıdaki tamlamaları Osmanlı alfabesiyle yazınız ve anlamlarını belirtiniz :

mâh-ı nev	ماه نو	yeni ay, hilâl
rûy-ı zemîn	.....	.....
âb-ı hayât	.....	.....
âb-ı sehâb-ı rahmet	.....	.....
fermân-ı aşk	.....	.....
esîr-i aşk	.....	.....
esîr-i derd-i aşk	.....	.....
dünyâ-yı dûn	.....	.....
mütteka-yı zerkeş-i câh	.....	.....
gam-ı aşk	.....	.....
âşık-ı sâdık	.....	.....
âşık-ı mihnetkeş	.....	.....
bezm-i elest	.....	.....
hükm-i kazâ	.....	.....
tûfân-ı Nûh	.....	.....
keştî-i Nûh	.....	.....
berg-i hazân	.....	.....
serv-i hırâmân	.....	.....
zülf-i perîşân	.....	.....
fasl-ı nevbahâr	.....	.....
erbâb-ı zâhir	.....	.....
şeb-i hicrân	.....	.....
şeb-i gam	.....	.....
şeb-i arûs	.....	.....
âşiyân-ı mürg-i dil	.....	.....
mest-i hâb-i nâz	.....	.....
pertev-i hüsn-i ezel	.....	.....

38. Ders

مسیحی دیوانی

دیوانلرمزدن تاریخجه نصل استفاده ایدیلیر ؟

تاریخه مأخذ اولاجق اثرلرك بر قسمنی‌ده آثار منظومه تشکیل ایدر. فقط شونی ده شیمدیدن اعتراف ایده‌لم که بزم "دیوان" دیدیکمز شعر مجموعه‌لری، دیوانی بو مقاله‌مزده موضوع ایدینديکمز مسیحینك ده :

کمیسی ترجمه سویلر کمیسی ضرب‌مثل　　کیورمه* شعرکه صاقن لباس عاریق

بیتیله اعتراف ایلدیکی کبی ملتك حسیاتنه ترجمان اوله‌مدیغندن سائر ملتلر قدر بونلردن استفاده بکلنه‌مز. بزدن اول سلجوقیلر ایرانی الده ایتمکله برابر عباسیلر کبی، ایرانلیلرك اصول و عاداتنه محکوم اولمشلر، حتی بونلرك بر شعبه‌سی اولوب آناطولیده حکومت ایدن سلجوقیلر عباسیلردن ده دها ایلری کیده‌رك *کیخسرو* ، *کیقباد* کبی تا کیانیانه عائد خاطراتی اویاندیراجق صورتده اسملر، عنوانلر طاقنمشلردی. بوکا سبب ایران مدنیتی‌در دینه‌مز، چونکه قادسیه‌ده هزیمت کلیه‌یه دوچار اولان ساسانیلرله برابر ایران زمینده مدنیتدن پك آز اثر قاله بیلمشدی. فقط ایرانلیلرك ذکاسی، ملیتپرورلکی قومیتلرنك محافظه‌سنه، اقوام غالبه اوزرنده اجرای نفوذه باعث اولمشدر، دینه‌بیلیر. سلطان محمود سبکتکین (سووك تکین) تورك اوغلی تورك بر سلطان معظم اولدیغی حالده ایرانك دهاسنه مغلوب اولارق فردوسیٔ طوسی یه شهنامه یی تنظیم ایتدرمش، بو اثر مخلد ایله ایران خاطرات قدیمه‌سنی زوالدن تأمین ایلمشدر.

روم سلجوقی دولتنك انقراضی، انقسامی غربده تورك ملتنك بقا و استقلال و ترقیسنی تأمین ایلدی. باشده قره‌مانیلر اولمق اوزره بتون آناطولی بکلکلرنده توركجه لسان رسمی اولدی. اولدی اما ینه بو امارتلر عرب و عجمه مفتونیتدن، بونلری تقلیددن واز کچه‌مدیلر. شاعرمز بونی ده کورمش که بزه شو بیت ایله شکایت ایدییور :

مسیحی کوکدن اینسك سکا یر یوق　　یوری کل یا عربدن یا عجمدن !

---

*بو کلمه شمدی کیدرمك سورتیله تلفظ و استعمال اولنان قدیم کیورمك مصدرندندر.

هر نه ایسه بو بحثی بشقه بر زمانه ترك ایله موضوعمزه کلهلم :

مسیحی پرشتنه لیدر. لطیفی، قنالی زاده و عاشق چلبی بو ذاتك مکمل بر شاعر اولدغنی بیانده اتفاق ایدییورلر. عاشق چلبی بر مقدار سوختهلق ایتدیکنی خبر ویرییور... قنالی زاده ایله عاشق چلبی خطاطلقدهکی مهارتنی توصیفده ده اتفاق و اطرا ایدییورلر...

لطیفینك قولنجه مسیحینك دیوانندن ماعدا یوز عدد صور مکاتیبی حاوی "کلشن ادب" اسلوبنده "کل صد برگ" عنوانلی منثور و عصرك منشیلرنجه مقبول بر اثری دها وار ایمش، بز کورهمدك، بلکه ده حالا کتبخانهلرده بولنور.

عاشق چلبی مسیحی ایله ذاتی پی مقایسه ایدهرك بونك، اوندن آشاغی قالیه جغنه و هر حالده ایی بر شاعر اولدغنه حکم ایدییور. بونده حقی واردر.

بو دیوانده بشقهلرنده اولدیغی کبی مبانی، فتح ، وفات، ولادت کبی تاریخه خدمت ایدهجك وثیقهلر یوقدر؛ فقط هر حالده استفاده ایدیلهجك نقطهلر چوقدر. ایشته اونلری عرض ایدییورز :

اسمنی ذکر ایتمدیکی بر صدراعظمه یازدیغی قصیدهدهکی :

طوپ آیینهدر جامع قدرکده شها چرخ قندیللر آکا مهر و مه و انجم بیضا

بیتندن جامعلرمزده او زمان طوپ قندیللرك اورتاسنده شیمدیکی "یکی دنیا" دیدیکمز شکلده، چینی طوپلرك موجود اولدیغی آکلاشلیور.

سلطان بایزید ثانی یه یازدیغی عیدیهسندهکی :

چرخی طاس ایچره شفق حناسنی حاضرلمش ویرمکیچون کیجهدن پارماغنه زیور هلال

بیتی ایله بر غزلندهکی :

پارمقلری اوجینی که حنالمش نکار عنابه بکزهمش که آصیلور بوداق بوداق

بیتندن اله قنا قومق، هله پارماقلری اویلهجه بویامق او زمانلرده مقبول اولدیغنه دلالت ایدر.

سلطان بایزیده اولان قصیدهسندهکی :

صانهسن شاهك قیلیجیدر آصلمش عرشده کوشهٔ طاق فلکده کورونر انور هلال

بیتندن اکری قیلیچ قوللانلدیغی استدلال اولنور.

بالقلرك یاشنی تعیین ایچون، شیمدی اوروپاده اولدیغی کبی، قولاقلرینه کوپه طاقمق عثمانلیلرجهده معروف اولدیغنه :

كوش ماهى يه طقر صانكه كمشدن حلقه نازل اولدقجه صو اوزره قطرات امطار

بيتى شاهددر.

كل عروسينك اوكنده يوريوب جوى حباب باشى اوستنده لكنجه كوتورور جاريه وار

طبيعى كبار دوكونلرنده كلينلرك اوكنده باشنه لگن آلمش جاريه كيتديكى فهم اولنيور. بو عادت تا سلطان مراد اولك اوغلى يلدريم بايزيدى تزويج ايتديكى زمانده اجرا اولنان دوكونده تاريخلرك خبر ويرديكلرى وجهله أورنوس بكك تقديم ايلديكى جاريه و كولەلرك روشندنده آكلاشليور.

شاعرمزك حكمت طبعيه و هيئته ده وقوفى وار... آيك كونشدن آيدينلاندىغنى بيليور :

مستعير نورى اولماييدى مهر جودكك شويله حالى اوزره قالوردى ابتر هلال

يازمغه آلتونله شعرن مسيحى بنده‌كك فقرى اوجندن اودنج آلمش كونشدن زر هلال

مكر مزارده سروى ديكمك ده اولدقجه اسكى ايمش :

قدكه ايرمدن اوليجك بيتوره بنم طوپراغم اوزره خالق پروردكار سرو

...

ايشته هر صحيفه سى اون اوچر سطرلى يوز اون اوچ ياپراقدن عبارت اولان مسيحى ديوانندن استخراج ايلديكمز فوائد تاريخيه بوندن عبارتدر.

نجيب عاصم

- Metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.
- Metinde geçen anlamını bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup yazılışıyla birlikte öğreniniz.

Alıştırma — آليشدرمه

- Aşağıdaki tamlamaların Osmanlı alfabesiyle yazıp anlamlarını belirtiniz :

hatt-ı hümâyûn	خط همايون	Padişahın yazısı, fermanı
suret-i hatt-ı hümâyûn	.....	.....
ahkâm-ı adliyye	.....	.....
meclis-i ahkâm-ı adliyye	.....	.....
mahsûl-i tahsîl	.....	.....
ta'rîf-i umûmî	.....	.....
kelâm-ı mevzûn	.....	.....
kânûn-ı esâsî	.....	.....
meclis-i mebûsân	.....	.....
hey'et-i vükelâ	.....	.....
akvâm-i İslâmiyye	.....	.....
cem'iyyet-i akvâm	.....	.....
düvel-i İslâmiyye	.....	.....
düyûn-ı umûmiyye	.....	.....
manzara-i umûmiyye	.....	.....
harb-i umûmî	.....	.....
merkez-i umûmî	.....	.....
müdafaa-i hukuk	.....	.....
kuvâ-yı milliyye	.....	.....
re'îs-i cumhûr	.....	.....
mekteb-i rüşdiyye	.....	.....
mekteb-i rüşdiyye-i askeriyye	.....	.....

- Aşağıdaki kelime gruplarında *tamlanan*ı Arapça sâlim çoğul ekleriyle çoğul yaparak isim veya sıfat tamlamaları oluşturunuz :

مكتوبات رسميه	مكتوب – رسمى
.....	مؤلف – مدقق
.....	تشكيل – عمومى
.....	محصول – فكرى
.....	معلوم – علمى

Aşağıdaki metni okuyunuz ve yazarak çalışınız.

وطن قصیده سی

کوروب حکام عصری منحرف صدق و سلامتدن
فلکدن انتقام آلمق دیمکدر اهل ادراکه

چکیلدك عذت و اقبال ایله باب حکومتدن
ایدوب تزیید غیرت مستفید اولمق ندامتدن

اوصانمز کندینی انسان بیلنلر خلقه خدمتدن
دورور احکام نصرت اتحاد قلب ملتده

مروتمند اولان مظلومه ال چکمز اعانتدن
چیقار آثار رحمت اختلاف رأی امتدن

حقیر اولدیسه ملت شانه نقصان کلیر صانمه
بز اول نسل کریم دودهٔ عثمانیانز کیم

یره دوشمکله جوهر ساقط اولماز قدر و قیمتدن
مخمردر سراپا مایه مز خون شهادتدن

وجودك کیم خمیر مایه‌سی خاك وطندر
بز اول عالی‌همم ارباب جد و اجتهادز کیم

نه غم راه وطنده چاك اولورسه جور و محنتدن
جهانکیرانه بر دولت چیقاردق بر عشیرتدن

معیق ظالمك دنیاده ارباب دنائتدر
فلك هر دورلو اسباب جفاسین طوپلاسین کلسین

کوپکدر ذوق آلان صیاد بی انصافه خدمتدن
دونرسه‌م قحبه‌یم ملت یولنده بر عزیمتدن

همان بر فیض باقی ترك ایدر بر ذوق فانی یه
جوانمردان ملتله حذر غوغادن ای بیداد

حیاتك قدرینی عالی بیلنلر حسن شهرتدن
ارير شمشیر ظلمك آتش خون حیتدن

ندندر خلقده بو طول حیاته بونجه رغبتلر
نه ممکن ظلم ایله بیداد ایله امحای حریت

نه‌در انسانه بیلمم منفعت حفظ امانتدن
چالش ادراکی قالدر مقتدرسه ك آدمیتدن

جهانده کندینی هر فردن آلچاق کورور اول کیم
کلاب ظلمه قالدی کزدیکك نازنده صحرالر،

اوتانماز کندی نفسندن عار ایلر ملامتدن
اویان ای یاره لی شیر ژیان خواب غفلتدن

نامق کمال (قیصالتیلارق)

DİLBİLGİSİ DİZİNİ

1. Yazı

1.1. Alfabe, 18-22.

1.2. Transkripsiyon alfabesi, 19

1.3. Bitişmeyen harfler, 24.

1.4. Harekeler

1.4.1. Üstün, ötre, esre, cezim, 25.

1.4.2. Tenvin, 25-26, 117-118.

1.4.3. Şedde, 76.

2. Ses bilgisi

2.1. Ünlüler

2.1.1. Türkçe ünlüler

2.1.1.1. /a/ 35, 64.

2.1.1.2. /e/ 35, 63-64.

2.1.1.3. /ı/, /i/ 59.

2.1.1.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ 47.

2.1.1.5. /é/ Kapalı e, 98.

2.1.2. Arapça ve Farsça ünlüler, 75.

2.1.3. Elif-i maksûre, 172.

2.1.4. Vâv-ı ma'dûle, 168.

2.1.5. Arapça kelimelerde ünlü türemesi, 87-88.

2.2. Ünsüzler

2.2.1. Türkçe ünsüzler

2.2.1.1. Türkçede kalın ve ince ünsüzler, 43, 49.

2.2.1.2. Kâf-ı Farisî /g/ 53.

2.2.1.3. Genizsi /ñ/ 53.

2.2.1.4. t- / d- değişmesi 103.

2.2.1.5. /k/ > /g/ > /y/ 147

2.2.1.6. /k/ > /g/ > /v/ 147

2.2.1.7. Türkçede bulunmayan ünsüzler. 81-82.

2.2.2. Ayın, 85.

2.2.3. Hemze, 85, 115.

3. Şekil bilgisi

3. 1. İsim çekimi

3.1.1. Hâl ekleri, 90-91

3.1.2. Zamir çekimi, 67-68.

3.1.3. İyelik ekleri, 91, 94-96.

3.2. Fiil çekimi

3.2.1. Görülen geçmiş zaman, 102-103.

3.2.2. Öğrenilen geçmiş zaman, 114.

3.2.3. Geniş zaman, 106-108.

3.2.4. Şimdiki zaman, 123-124.

3.2.5. Şimdiki zaman -mAKtA, 152

3.2.6. Gelecek zaman, 135.

3.2.7. Dilekşart, 140-141.

3.2.8. İstek ve emir, 146-147.

3.2.9. Gereklilik, 152.

3.2.10. İmek fiili

3.2.10.1. İmek fiili şimdiki zaman, 71, 159.

3.2.10.2. İmek fiili görülen geçmiş zaman, 159.

3.2.10.3. İmek fiili öğrenilen geçmiş zaman, 160.

3.2.10.4. İmek fiili şart, 160.

3.2.11. Birleşik çekim (Hikâye, rivayet, şart), 160-161.

3.3. Yapım ekleri

3.3.1. İsim yapım ekleri

3.3.1.1. +lAr, 68.

3.3.1.2. Farsça çokluk eki +ân, +hâ, 206, 208.

3.3.1.3. Arapça çokluk eki +în, +ûn, +ât, 207-208.

3.3.1.4. +lIK, 110.

3.3.1.5. +CI, 110.

3.3.1.6. +lI, 110, 111.

3.3.1.7. +sIz, 111.

3.3.1.8. +kI, 115.

3.3.1.9. +CA, 115.

3.3.1.10. +CIK, 115.

3.3.1.11. +cAĞIz, 124.

3.3.1.12. +(I)ncI, 124.

3.3.1.13. -mAK, 124.

3.3.1.14. -mA, 129.

3.3.1.15. -(y)IcI, 129.

3.3.2. Fiil yapım ekleri

3.3.2.1. +lA-, +lAn-, +lAş- , 166.

3.3.2.2. -Dır- , 166.

3.3.2.3. -Il- , 166.

3.3.2.4. -In- , 166.

4. Zarf-fiil ekleri

4.1. -Up, 129.

4.2. -IncA, 129.

4.3. -ArAK, 130.

4.4. -A, 130.

4.5. -DIKCA, 136.

4.6. -AII, 136.

4.7. -mAdAn, 136.

4.8. -I, 136.

5. Sıfat-fiil ekleri

5.1. -An, 129

5.2. -DIK, 129.

5.3. -mIş, 129

5.4. -AcAK, 129.

6. Türkçe sayılar, 69.

7. Edatlar

7.1. mı soru edatı, 98.

7.2. ile, için, 141.

7.3. Arapça ve Farsça edatlar

7.3.1. Bağlama edatı ve, u/ü, 118.

7.3.2. ki edatı, 96, 115.

7.3.3. fî edatı, 192.

8. Arapça kelimelerde cinsiyet, 198-199.

9. Arapça kelimelerde tesniye, 199.

10. Söz dizimi

10.1. Türkçe isim ve sıfat tamlaması, 176-177.

10.2. Farsça isim ve sıfat tamlaması, 176-180, 184-186, 199-200, 212.

GENEL DAĞITIM
KİTABEVİ

ISBN 975-7868-51-5
9 789757 868514

